

T.C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK-İSLAM SANATI BİLİM DALI

**AMASYA HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI
KAZILARI LÜLE BULUNTULARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatih S. CANİBEK

BURSA-2022

T.C

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI

TÜRK-İSLAM SANATI BİLİM DALI

**AMASYA HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI
KAZILARI LÜLE BULUNTULARI**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

Fatih S. CANİBEK

0000-0001-9240-3840

Danışman:

Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ

BURSA-2022

Yemin Metni

Yüksek Lisans tezi olarak sunduğum “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları Lüle Buluntuları” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntılarının kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

09.12.2021

Adı Soyadı : Fatih S. Canıbek

Öğrenci No : 701849013

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Programı : Tezli Yüksek Lisans

Statüsü : Yüksek Lisans

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
SANAT TARİHİ ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tez Başlığı / Konusu: Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları Lüfe Buluntuları
Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç
kısımlarından oluşan toplam 262... sayfalık kısmına ilişkin, 09.12.2021 tarihinde şahsım tarafından
Turnitin..... (Turnitin) adlı intihal tespit programından aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak
alınmış olan özgünlük raporuna göre, tezimin benzerlik oranı % 16 'dır.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Bursa Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve
Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik
oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda
doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru
olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

09.12.2021

Adı Soyadı: Fatih S. CANİBEK

Öğrenci No: 701849013

Anabilim Dalı: Sanat Tarihi

Programı: Tezli Yüksek Lisans

Statüsü: Y.Lisans

Danışman

Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ

09.12.2021

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatı Bilim Dalı'nda 701849013 numaralı Fatih S. Camibek'in hazırladığı "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları Lüle Buluntuları" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı 01/03/2022 günü 13.00-15.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav Komisyonu

Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

01/03/2022

T.C.
BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatı Bilim Dalı'nda 701849013 numaralı Fatih S. Canıbek'in hazırladığı "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları Lüle Buluntuları" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı 01.03/2022 günü 13.00-15.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin (başarılı / ~~başarısız~~) olduğuna (oybirliği / ~~oyçokluğu~~) ile karar verilmiştir.

Üye
Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Dr. Öğretim Üyesi,
Fikri İnanır

01.03./2022

T.C.

BURSA ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Sanat Tarihi Anabilim Dalı, Türk-İslam Sanatı Bilim Dalı'nda 701849013 numaralı Fatih S. Canıbek'in hazırladığı "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları Lüle Buluntuları" konulu Yüksek Lisans Tezi ile ilgili tez savunma sınavı 01/03/2022 günü 10:00-15:00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezininbaşarılı..... (başarılı / başarısız) olduğuna (oybirliği / oyçokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Prof. Dr. F. Emine Naza Dömet
İstanbul Üniversitesi

01/03/2022

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı : Fatih S. CANİBEK
Üniversite : Bursa Uludağ Üniversitesi
Enstitü : Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı : Sanat Tarihi
Bilim Dalı : Türk-İslam Sanatları
Tezin Niteliği : Yüksek Lisans
Sayfa Sayısı : xxi + 264
Mezuniyet Tarihi : 01 / 03 / 2022
Danışman : Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ

AMASYA HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI KAZILARI LÜLE BULUNTULARI

Lüle, tütün ve benzeri maddelerin içine doldurulup fincan gibi ağzı açık ve yan tarafında deliği bulunan içim aletidir. 1554 yılında Şam'dan Şems, Halep'ten Hakem adlı iki tüccar İstanbul'a gelerek ilk kahvehaneleri açmışlardır. Din dışı kültür ve toplanma mekânları olan kahvehanelerde 17. yüzyılın başında tütünün de Osmanlı topraklarına girmesiyle kahve ve lüle vasıtasıyla tütün beraber tüketilmiştir. Bu çalışma, 2009-2021 yılları arası Prof. Dr. E. Emine Naza Dönmez başkanlığında yürütülen Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı lüle buluntularının araştırılması amacıyla hazırlanmıştır. Tez kapsamında el sanatları içinde önemli bir yere sahip olan lülelerin incelenip farklı kazılarda ele geçen buluntularla karşılaştırması yapılarak benzer örneklerinin ortaya konulması amaçlanmıştır. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2009-2021 yılları arası çalışmalarında 216 lüle ve lüle parçası ele geçirilmiştir. 70 adet lüle ve lüle parçasının fotoğrafları çekilip çizimleri yapılarak kataloğu oluşturulmuştur. İncelenen eserlerin ölçüleri alınmış, hamur ve astar renkleri belirtilmiş, tanımlamaları yapılmış, süsleme ve tipleri bakımından tarihlendirmeleri yapılmaya çalışılmıştır. Tipi tespit edilebilen lüleler çanak ve kaide biçimlerine göre gruplandırılmıştır. Çanak şekillerine göre yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, silindir çanaklı, süzgeç çanaklı, lale biçimli çanaklı ve karinalı çanaklı lüleler; kaide biçimlerine göre disk kaideli lüleler olmak üzere yedi tip belirlenmiştir. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüleleri, hamur rengi, tip ve form özellikleri nedeniyle 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasına tarihlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Amasya, Kale, Osmanlı, Lüle, Tütün

ABSTRACT

Name and Surname : Fatih S. CANIBEK
University : Bursa Uludağ University
Instution : Social Science Institute
Field : Art History
Branch : Turkish-Islamic Arts
Degree Awarded : Master
Page Number : xxi + 264
Degree Date : 01 / 03 / 2022
Supervisor : Dr. Lecturer Doğan YAVAŞ

EXCAVATIONS OF AMASYA HARSENA CASTLE AND MAIDENS PALACE PIPE FINDINGS

A pipe is a utensil used for smoking tobacco. It is small bowl, which is filled with the tobacco or similar substances and has a hole on the side. In 1554, two merchants, Sems from Sam and Hakem from Halep came to Istanbul and opened the first coffee shops. Tobacco was introduced at the beginning of the 17th century, to the Ottoman lands and in the coffee shops which were meeting places of a non-religious meetings, tobacco was consumed using pipes together with coffee. This research was prepared for the purpose of investigating the pipe findings from the Harsena Castle and Maidens Palace Excavations which was conducted under the oversight of Prof. Dr. E. Emine Naza Donmez between the years of 2009-2021. During the excavations of Harsena Castle and Maidens Palace 216 pipes and pipe pieces were found. A catalog was created by taking photos and drawings of 70 pipes and pipe pieces. The measurements of the examined works were taken, clay and slip colours were specified, their descriptions were recorded, and they were dated in terms of ornaments and types. The type of pipes that can be defined are grouped according to their bowl and pedestal shapes. According to the bowl shapes, seven types were determined as round bowl, short round bowl, cylindrical bowl, strainer bowl, tulip-shaped bowl and keel bowl pipes, and according to their pedestal shapes, disc base bowls. The pipes of Harsena Castle and Maidens Palace are dated between the 17th and 19th centuries owing to their clay colour, type and form characteristics.

Keywords: Amasya, Castle, Ottoman, Pipe, Tobacco

ÖNSÖZ

Osmanlı dönemi bütün lüleleri, saray ve gündelik hayatta önemli bir yer ediniş yaklaşık dört asır varlığını sürdürmüştür. Modernleşen dünyada teknolojinin gelişmesi ile sigara, lülenin yerini almıştır. Osmanlı İmparatorluğu'nun hüküm sürdüğü coğrafyada yapılan hemen hemen her kazıda lüle buluntularına rastlanması bunların kültürümüzün bir parçası olduğunu göstermektedir.

2015, 2016, 2017, 2018, 2019, ve 2021 kazı sezonlarında Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nın bir parçası olmama fırsat veren, kazı buluntuları arasında yer alan lüleleri çalışmada izin verip gerek lisans gerekse lisansüstü eğitimimde tüm bilgi ve birikimini benimle paylaşan, bizlere hocadan ziyade her zaman bir anne gibi yaklaşan çok değerli hocam Prof. Dr. E. Emine Naza DÖNMEZ'e teşekkür ve minnetlerimi sunarım.

Tezimin tüm aşamalarında bana yol gösteren, fikir ve görüşleriyle yardımcı olan danışman hocam Dr. Öğr. Üyesi Doğan YAVAŞ'a teşekkür ederim.

Eğitim hayatım boyunca akademik anlamda bana çok şey katan İstanbul Üniversitesi ve Bursa Uludağ Üniversitesi Sanat Tarihi Bölümü'nde bulunan bütün hocalarıma teşekkür eder, saygılarımı sunarım.

Çalışmalarım süresince bana yardımcı olan Sanat Tarihçi Tolga AYDIN'a, Sanat Tarihçi Rabia KARABAĞ'a, Restoratör ve Konservatör Asya EROĞLU ile adlarını zikretmediğim bütün arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Hayatımın her evresinde hiçbir maddi-manevi desteği esirgemeyen, her kararında arkamda duran ve sığınağım olan sevgili aileme teşekkürlerin en büyüğünü bir borç bilirim.

Fatih S. CANİBEK

Bursa, 2022

İÇİNDEKİLER

ÖZET.....	i
ABSTRACT	ii
ÖNSÖZ.....	iii
İÇİNDEKİLER.....	iv
ÇİZİM LİSTESİ.....	vi
FOTOĞRAF LİSTESİ.....	xiii
KISALTMALAR.....	xxi
GİRİŞ.....	1

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA

1.1. AMASYA’NIN COĞRAFİ DURUMU.....	7
1.2. AMASYA’NIN TARİHİ	9
1.2.1. Türklerin Fethinden Önce Amasya	11
1.2.1.1. Pontos dönemi.....	13
1.2.1.2. Roma dönemi.....	16
1.2.1.3. Bizans dönemi.....	18
1.2.2. Türklerin Fethinden Sonra Amasya.....	19
1.2.2.1. Danişmendliler dönemi.....	20
1.2.2.2. Selçuklular dönemi.....	22
1.2.2.3. Eretnalılar dönemi.....	25
1.2.2.4. Osmanlılar dönemi.....	26
1.3. HARŞENA KALESİ.....	30
1.3.1. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları.....	33

İKİNCİ BÖLÜM

KAHVE-KAHVEHANE, TÜTÜN, LÜLE

2.1. KAHVENİN TARİHÇESİ.....	37
2.1.1. Osmanlı'da Kahve-Kahvehane Kültürü.....	38
2.2. TÜTÜNÜN TARİHÇESİ.....	41
2.2.1. Osmanlı'da Tütün Kültürü.....	43
2.3. LÜLENİN TARİHÇESİ.....	46
2.3.1. Osmanlı Dönemi Tütün Lüleleri.....	48

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI KAZISI LÜLE BULUNTULARI

3.1. HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI TÜTÜN LÜLELERİ.....	55
--	----

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ.....	59
------------------------------------	-----------

KAYNAKÇA.....	71
----------------------	-----------

KATALOG.....	76
---------------------	-----------

EKLER.....	261
-------------------	------------

ÇİZİM LİSTESİ

Çizim.1: Batı ve Doğu tarzında lüleler.....	47
Çizim.2: Lülenin bölümleri.....	48
Çizim.3: Alt görünüm çizimi.....	78
Çizim.4: Sağ görünüm çizimi.....	78
Çizim.5: Kesit çizimi.....	78
Çizim.6: Alt görünüm çizimi.....	81
Çizim.7: Sol görünüm çizimi.....	81
Çizim.8: Kesit çizimi.....	81
Çizim.9: Alt görünüm çizimi.....	84
Çizim.10: Sol görünüm çizimi.....	84
Çizim.11: Kesit çizimi.....	84
Çizim.12: Alt görünüm çizimi.....	87
Çizim.13: Sol görünüm çizimi.....	87
Çizim.14: Ön görünüm çizimi.....	87
Çizim.15: Kesit çizimi.....	87
Çizim.16: Alt görünüm çizimi.....	90
Çizim.17: Sol görünüm çizimi.....	90
Çizim.18: Kesit çizimi.....	90
Çizim.19: Alt görünüm çizimi.....	92
Çizim.20: Sol görünüm çizimi.....	92
Çizim.21: Kesit çizimi.....	92
Çizim.22: Alt görünüm çizimi.....	95
Çizim.23: Sağ görünüm çizimi.....	95
Çizim.24: Kesit çizimi.....	95
Çizim.25: Alt görünüm çizimi.....	98
Çizim.26: Sağ görünüm çizimi.....	98
Çizim.27: Kesit çizimi.....	98

Çizim.28: Alt görünüm çizimi.....	101
Çizim.29: Sağ görünüm çizimi.....	101
Çizim.30: Kesit çizimi.....	101
Çizim.31: Alt görünüm çizimi.....	104
Çizim.32: Sağ görünüm çizimi.....	104
Çizim.33: Kesit çizimi.....	104
Çizim.34: Alt görünüm çizimi.....	107
Çizim.35: Sol görünüm çizimi.....	107
Çizim.36: Kesit çizimi.....	107
Çizim.37: Alt görünüm çizimi.....	110
Çizim.38: Sol görünüm çizimi.....	110
Çizim.39: Kesit çizimi.....	110
Çizim.40: Alt görünüm çizimi.....	113
Çizim.41: Sağ görünüm çizimi.....	113
Çizim.42: Kesit çizimi.....	113
Çizim.43: Alt görünüm çizimi.....	116
Çizim.44: Sol görünüm çizimi.....	116
Çizim.45: Kesit çizimi.....	116
Çizim.46: Alt görünüm çizimi.....	119
Çizim.47: Sağ görünüm çizimi.....	119
Çizim.48: Kesit çizimi.....	119
Çizim.49: Sağ görünüm çizimi.....	121
Çizim.50: Kesit çizimi.....	121
Çizim.51: Alt görünüm çizimi.....	124
Çizim.52: Sağ görünüm çizimi.....	124
Çizim.53: Kesit çizimi.....	124
Çizim.54: Alt görünüm çizimi.....	127
Çizim.55: Sağ görünüm çizimi.....	127
Çizim.56: Kesit çizimi.....	127

Çizim.57: Alt görünüm çizimi.....	130
Çizim.58: Sol görünüm çizimi.....	130
Çizim.59: Kesit çizimi.....	130
Çizim.60: Alt görünüm çizimi.....	132
Çizim.61: Sağ görünüm çizimi.....	132
Çizim.62: Kesit çizimi.....	132
Çizim.63: Alt görünüm çizimi.....	135
Çizim.64: Sağ görünüm çizimi.....	135
Çizim.65: Kesit çizimi.....	135
Çizim.66: Alt görünüm çizimi.....	138
Çizim.67: Sol görünüm çizimi.....	138
Çizim.68: Kesit çizimi.....	138
Çizim.69: Alt görünüm çizimi.....	141
Çizim.70: Sol görünüm çizimi.....	141
Çizim.71: Kesit çizimi.....	141
Çizim.72: Alt görünüm çizimi.....	143
Çizim.73: Kesit çizimi.....	143
Çizim.74: Ön görünüm çizimi.....	145
Çizim.75: Kesit çizimi.....	145
Çizim.76: Alt görünüm çizimi.....	148
Çizim.77: Sol görünüm çizimi.....	148
Çizim.78: Kesit çizimi.....	148
Çizim.79: Alt görünüm çizimi.....	151
Çizim.80: Sol görünüm çizimi.....	151
Çizim.81: Kesit çizimi.....	151
Çizim.82: Alt görünüm çizimi.....	154
Çizim.83: Sol görünüm çizimi.....	154
Çizim.84: Kesit çizimi.....	154
Çizim.85: Alt görünüm çizimi.....	157

Çizim.86: Sol görünüm çizimi.....	157
Çizim.87: Kesit çizimi.....	157
Çizim.88: Alt görünüm çizimi.....	160
Çizim.89: Ön görünüm çizimi.....	160
Çizim.90: Kesit çizimi.....	160
Çizim.91: Üst görünüm çizimi.....	163
Çizim.92: Sol görünüm çizimi.....	163
Çizim.93: Kesit çizimi.....	163
Çizim.94: Ön görünüm çizimi.....	165
Çizim.95: Kesit çizimi.....	165
Çizim.96: Alt görünüm çizimi.....	168
Çizim.97: Sağ görünüm çizimi.....	168
Çizim.98: Kesit çizimi.....	168
Çizim.99: Alt görünüm çizimi.....	171
Çizim.100: Sol görünüm çizimi.....	171
Çizim.101: Kesit çizimi.....	171
Çizim.102: Alt görünüm çizimi.....	174
Çizim.103: Sol görünüm çizimi.....	174
Çizim.104: Kesit çizimi.....	174
Çizim.105: Alt görünüm çizimi.....	177
Çizim.106: Sağ görünüm çizimi.....	177
Çizim.107: Kesit çizimi.....	177
Çizim.108: Ön görünüm çizimi.....	179
Çizim.109: Kesit çizimi.....	179
Çizim.110: Sağ görünüm çizimi.....	181
Çizim.111: Kesit çizimi.....	181
Çizim.112: Ön görünüm çizimi.....	183
Çizim.113: Kesit çizimi.....	183
Çizim.114: Alt görünüm çizimi.....	186

Çizim.115: Ön görünüm çizimi.....	186
Çizim.116: Kesit çizimi.....	186
Çizim.117: Alt görünüm çizimi.....	189
Çizim.118: Sol görünüm çizimi.....	189
Çizim.119: Kesit çizimi.....	189
Çizim.120: Alt görünüm çizimi.....	192
Çizim.121: Sol görünüm çizimi.....	192
Çizim.122: Kesit çizimi.....	192
Çizim.123: Alt görünüm çizimi.....	195
Çizim.124: Sağ görünüm çizimi.....	195
Çizim.125: Kesit çizimi.....	195
Çizim.126: Alt görünüm çizimi.....	197
Çizim.127: Kesit çizimi.....	197
Çizim.128: Alt görünüm çizimi.....	200
Çizim.129: Sol görünüm çizimi.....	200
Çizim.130: Kesit çizimi.....	200
Çizim.131: Sağ görünüm çizimi.....	202
Çizim.132: Kesit çizimi.....	202
Çizim.133: Alt görünüm çizimi.....	204
Çizim.134: Kesit çizimi.....	204
Çizim.135: Alt görünüm çizimi.....	206
Çizim.136: Kesit çizimi.....	206
Çizim.137: Alt görünüm çizimi.....	209
Çizim.138: Sağ görünüm çizimi.....	209
Çizim.139: Kesit çizimi.....	209
Çizim.140: Üst görünüm çizimi.....	212
Çizim.141: Yan görünüm çizimi.....	212
Çizim.142: Kesit çizimi.....	212
Çizim.143: Alt görünüm çizimi.....	215

Çizim.144: Sağ görünüm çizimi.....	215
Çizim.145: Kesit çizimi.....	215
Çizim.146: Alt görünüm çizimi.....	218
Çizim.147: Sağ görünüm çizimi.....	218
Çizim.148: Kesit çizimi.....	218
Çizim.149: Alt görünüm çizimi.....	221
Çizim.150: Sol görünüm çizimi.....	221
Çizim.151: Kesit çizimi.....	221
Çizim.152: Alt görünüm çizimi.....	224
Çizim.153: Sağ görünüm çizimi.....	224
Çizim.154: Kesit çizimi.....	224
Çizim.155: Alt görünüm çizimi.....	226
Çizim.156: Kesit çizimi.....	226
Çizim.157: Sağ görünüm çizimi.....	228
Çizim.158: Kesit çizimi.....	228
Çizim.159: Alt görünüm çizimi.....	231
Çizim.160: Sol görünüm çizimi.....	231
Çizim.161: Kesit çizimi.....	231
Çizim.162: Alt görünüm çizimi.....	233
Çizim.163: Kesit çizimi.....	233
Çizim.164: Alt görünüm çizimi.....	235
Çizim.165: Kesit çizimi.....	235
Çizim.166: Sol görünüm çizimi.....	237
Çizim.167: Kesit çizimi.....	237
Çizim.168: Alt görünüm çizimi.....	240
Çizim.169: Sağ görünüm çizimi.....	240
Çizim.170: Kesit çizimi.....	240
Çizim.171: Üst görünüm çizimi.....	242
Çizim.172: Yan görünüm çizimi.....	242

Çizim.173: Kesit çizimi.....	242
Çizim.174: Alt görünüm çizimi.....	244
Çizim.175: Kesit çizimi.....	244
Çizim.176: Alt görünüm çizimi.....	246
Çizim.177: Kesit çizimi.....	246
Çizim.178: Alt görünüm çizimi.....	249
Çizim.179: Sol görünüm çizimi.....	249
Çizim.180: Kesit çizimi.....	249
Çizim.181: Üst görünüm çizimi.....	251
Çizim.182: Kesit çizimi.....	251
Çizim.183: Üst görünüm çizimi.....	253
Çizim.184: Kesit çizimi.....	253
Çizim.185: Sağ görünüm çizimi.....	255
Çizim.186: Kesit çizimi.....	255
Çizim.187: Alt görünüm çizimi.....	257
Çizim.188: Kesit çizimi.....	257
Çizim.189: Alt görünüm çizimi.....	260
Çizim.190: Sol görünüm çizimi.....	260
Çizim.191: Kesit çizimi.....	260

FOTOĞRAFLAR LİSTESİ

Fotoğraf.1: Amasya il haritası.....	7
Fotoğraf.2: Geç Demir Çağı'na ait seramik parçaları.....	13
Fotoğraf.3: Kral Kaya Mezarları genel görünüm.....	15
Fotoğraf.4: A, B, C kodlu Kral Kaya Mezarları.....	16
Fotoğraf.5: D ve E kodlu Kral Kaya Mezarları.....	16
Fotoğraf.6: Karia'nın konumunu gösteren Anadolu haritası.....	17
Fotoğraf.7: Harşena Kalesi uydu görünümü.....	31
Fotoğraf.8: Harşena Kalesi kazı alanı.....	35
Fotoğraf.9: Harşena Kalesi cami alanı.....	35
Fotoğraf.10: Harşena Kalesi kazı alanı.....	36
Fotoğraf.11: Harşena Kalesi kazı alanı son durum.....	36
Fotoğraf.12: Sitil üzerinde kahvedan.....	39
Fotoğraf.13: Osman Hamdi Bey, Kahve İkramı.....	40
Fotoğraf.14: Çubuklar.....	46
Fotoğraf.15: Ruletler.....	50
Fotoğraf.16: 17. yüzyıla ait minyatürler.....	52
Fotoğraf.17: Vanmour, Fenne Turque.....	53
Fotoğraf.18: Martinus Rorbye, Halkis'te bir Türk tütün içerken.....	54
Fotoğraf.19: Martinus Rorbye, Halkis'teki kahvehanede satranç oynayan Türkler.....	54
Fotoğraf.20: Yuvarlak çanaklı lülelerden örnekler.....	56
Fotoğraf.21: Basık yuvarlak çanaklı lülelerden örnekler.....	56
Fotoğraf.22: Lale çanaklı lülelerden örnekler.....	57
Fotoğraf.23: Karinalı çanaklı lülelerden örnekler.....	57
Fotoğraf.24: Lüle kalıbı.....	58
Fotoğraf.25: Alt görünüm.....	77
Fotoğraf.26: Üst görünüm.....	77
Fotoğraf.27: Sol görünüm.....	77

Fotoğraf.28: Sağ görünüm.....	77
Fotoğraf.29: Alt görünüm.....	80
Fotoğraf.30: Üst görünüm.....	80
Fotoğraf.31: Sol görünüm.....	80
Fotoğraf.32: Sağ görünüm.....	80
Fotoğraf.33: Alt görünüm.....	83
Fotoğraf.34: Üst görünüm.....	83
Fotoğraf.35: Sol görünüm.....	83
Fotoğraf.36: Sağ görünüm.....	83
Fotoğraf.37: Alt görünüm.....	86
Fotoğraf.38: Üst görünüm.....	86
Fotoğraf.39: Sol görünüm.....	86
Fotoğraf.40: Sağ görünüm.....	86
Fotoğraf.41: Alt görünüm.....	89
Fotoğraf.42: Üst görünüm.....	89
Fotoğraf.43: Sol görünüm.....	89
Fotoğraf.44: Sağ görünüm.....	89
Fotoğraf.45: Alt görünüm.....	91
Fotoğraf.46: Sağ görünüm.....	91
Fotoğraf.47: Alt görünüm.....	94
Fotoğraf.48: Üst görünüm.....	94
Fotoğraf.49: Sol görünüm.....	94
Fotoğraf.50: Sağ görünüm.....	94
Fotoğraf.51: Alt görünüm.....	97
Fotoğraf.52: Üst görünüm.....	97
Fotoğraf.53: Sol görünüm.....	97
Fotoğraf.54: Sağ görünüm.....	97
Fotoğraf.55: Alt görünüm.....	100
Fotoğraf.56: Üst görünüm.....	100

Fotoğraf.57: Sol görünüm.....	100
Fotoğraf.58: Sağ görünüm.....	100
Fotoğraf.59: Alt görünüm.....	103
Fotoğraf.60: Üst görünüm.....	103
Fotoğraf.61: Sol görünüm.....	103
Fotoğraf.62: Sağ görünüm.....	103
Fotoğraf.63: Alt görünüm.....	106
Fotoğraf.64: Üst görünüm.....	106
Fotoğraf.65: Sol görünüm.....	106
Fotoğraf.66: Sağ görünüm.....	106
Fotoğraf.67: Alt görünüm.....	109
Fotoğraf.68: Üst görünüm.....	109
Fotoğraf.69: Sol görünüm.....	109
Fotoğraf.70: Sağ görünüm.....	109
Fotoğraf.71: Alt görünüm.....	112
Fotoğraf.72: Üst görünüm.....	112
Fotoğraf.73: Sol görünüm.....	112
Fotoğraf.74: Sağ görünüm.....	112
Fotoğraf.75: Alt görünüm.....	115
Fotoğraf.76: Sol görünüm.....	115
Fotoğraf.77: Sağ görünüm.....	115
Fotoğraf.78: Alt görünüm.....	118
Fotoğraf.79: Üst görünüm.....	118
Fotoğraf.80: Sol görünüm.....	118
Fotoğraf.81: Sağ görünüm.....	118
Fotoğraf.82: Sağ görünüm.....	121
Fotoğraf.83: Alt görünüm.....	123
Fotoğraf.84: Üst görünüm.....	123
Fotoğraf.85: Sol görünüm.....	123

Fotoğraf.86: Sağ görünüm.....	123
Fotoğraf.87: Alt görünüm.....	126
Fotoğraf.88: Üst görünüm.....	126
Fotoğraf.89: Sol görünüm.....	126
Fotoğraf.90: Sağ görünüm.....	126
Fotoğraf.91: Alt görünüm.....	129
Fotoğraf.92: Üst görünüm.....	129
Fotoğraf.93: Sol görünüm.....	129
Fotoğraf.94: Sağ görünüm.....	129
Fotoğraf.95: Alt görünüm.....	131
Fotoğraf.96: Sağ görünüm.....	131
Fotoğraf.97: Alt görünüm.....	134
Fotoğraf.98: Üst görünüm.....	134
Fotoğraf.99: Sol görünüm.....	134
Fotoğraf.100: Sağ görünüm.....	134
Fotoğraf.101: Alt görünüm.....	137
Fotoğraf.102: Üst görünüm.....	137
Fotoğraf.103: Sol görünüm.....	137
Fotoğraf.104: Sağ görünüm.....	137
Fotoğraf.105: Alt görünüm.....	140
Fotoğraf.106: Üst görünüm.....	140
Fotoğraf.107: Sol görünüm.....	140
Fotoğraf.108: Sağ görünüm.....	140
Fotoğraf.109: Alt görünüm.....	143
Fotoğraf.110: Ön görünüm.....	145
Fotoğraf.111: Alt görünüm.....	147
Fotoğraf.112: Üst görünüm.....	147
Fotoğraf.113: Sol görünüm.....	147
Fotoğraf.114: Sağ görünüm.....	147

Fotoğraf.115: Alt görünüm.....	150
Fotoğraf.116: Üst görünüm.....	150
Fotoğraf.117: Sol görünüm.....	150
Fotoğraf.118: Sağ görünüm.....	150
Fotoğraf.119: Alt görünüm.....	153
Fotoğraf.120: Üst görünüm.....	153
Fotoğraf.121: Sol görünüm.....	153
Fotoğraf.122: Sağ görünüm.....	153
Fotoğraf.123: Alt görünüm.....	156
Fotoğraf.124: Üst görünüm.....	156
Fotoğraf.125: Sol görünüm.....	156
Fotoğraf.126: Sağ görünüm.....	156
Fotoğraf.127: Alt görünüm.....	159
Fotoğraf.128: Üst görünüm.....	159
Fotoğraf.129: Ön görünüm.....	159
Fotoğraf.130: Alt görünüm.....	162
Fotoğraf.131: Üst görünüm.....	162
Fotoğraf.132: Sol görünüm.....	162
Fotoğraf.133: Ön görünüm.....	165
Fotoğraf.134: Alt görünüm.....	167
Fotoğraf.135: Üst görünüm.....	167
Fotoğraf.136: Sağ görünüm.....	167
Fotoğraf.137: Alt görünüm.....	170
Fotoğraf.138: Üst görünüm.....	170
Fotoğraf.139: Sol görünüm.....	170
Fotoğraf.140: Alt görünüm.....	173
Fotoğraf.141: Üst görünüm.....	173
Fotoğraf.142: Sol görünüm.....	173
Fotoğraf.143: Alt görünüm.....	176

Fotoğraf.144: Üst görünüm.....	176
Fotoğraf.145: Sağ görünüm.....	176
Fotoğraf.146: Ön görünüm.....	179
Fotoğraf.147: Sağ görünüm.....	181
Fotoğraf.148: Ön görünüm.....	183
Fotoğraf.149: Alt görünüm.....	185
Fotoğraf.150: Ön görünüm.....	185
Fotoğraf.151: Alt görünüm.....	188
Fotoğraf.152: Üst görünüm.....	188
Fotoğraf.153: Sol görünüm.....	188
Fotoğraf.154: Sağ görünüm.....	188
Fotoğraf.155: Alt görünüm.....	191
Fotoğraf.156: Üst görünüm.....	191
Fotoğraf.157: Sol görünüm.....	191
Fotoğraf.158: Sağ görünüm.....	191
Fotoğraf.159: Alt görünüm.....	194
Fotoğraf.160: Üst görünüm.....	194
Fotoğraf.161: Sol görünüm.....	194
Fotoğraf.162: Sağ görünüm.....	194
Fotoğraf.163: Alt görünüm.....	197
Fotoğraf.164: Alt görünüm.....	199
Fotoğraf.165: Üst görünüm.....	199
Fotoğraf.166: Sol görünüm.....	199
Fotoğraf.167: Sağ görünüm.....	199
Fotoğraf.168: Sağ görünüm.....	202
Fotoğraf.169: Alt görünüm.....	204
Fotoğraf.170: Alt görünüm.....	206
Fotoğraf.171: Alt görünüm.....	208
Fotoğraf.172: Üst görünüm.....	208

Fotoğraf.173: Sol görünüm.....	208
Fotoğraf.174: Sağ görünüm.....	208
Fotoğraf.175: Alt görünüm.....	211
Fotoğraf.176: Üst görünüm.....	211
Fotoğraf.177: Yan görünüm.....	211
Fotoğraf.178: Alt görünüm.....	214
Fotoğraf.179: Üst görünüm.....	214
Fotoğraf.180: Sol görünüm.....	214
Fotoğraf.181: Sağ görünüm.....	214
Fotoğraf.182: Alt görünüm.....	217
Fotoğraf.183: Üst görünüm.....	217
Fotoğraf.184: Sol görünüm.....	217
Fotoğraf.185: Sağ görünüm.....	217
Fotoğraf.186: Alt görünüm.....	220
Fotoğraf.187: Üst görünüm.....	220
Fotoğraf.188: Sol görünüm.....	220
Fotoğraf.189: Alt görünüm.....	223
Fotoğraf.190: Sağ görünüm.....	223
Fotoğraf.191: Alt görünüm.....	226
Fotoğraf.192: Alt görünüm.....	228
Fotoğraf.193: Sağ görünüm.....	228
Fotoğraf.194: Alt görünüm.....	230
Fotoğraf.195: Üst görünüm.....	230
Fotoğraf.196: Sol görünüm.....	230
Fotoğraf.197: Sağ görünüm.....	230
Fotoğraf.198: Alt görünüm.....	233
Fotoğraf.199: Üst görünüm.....	233
Fotoğraf.200: Alt görünüm.....	235
Fotoğraf.201: Alt görünüm.....	237

Fotoğraf.202: Üst görünüm.....	237
Fotoğraf.203: Alt görünüm.....	239
Fotoğraf.204: Üst görünüm.....	239
Fotoğraf.205: Sol görünüm.....	239
Fotoğraf.206: Sağ görünüm.....	239
Fotoğraf.207: Üst görünüm.....	242
Fotoğraf.208: Yan görünüm.....	242
Fotoğraf.209: Alt görünüm.....	244
Fotoğraf.210: Alt görünüm.....	246
Fotoğraf.211: Üst görünüm.....	246
Fotoğraf.212: Alt görünüm.....	248
Fotoğraf.213: Üst görünüm.....	248
Fotoğraf.214: Sol görünüm.....	248
Fotoğraf.215: Sağ görünüm.....	248
Fotoğraf.216: Alt görünüm.....	251
Fotoğraf.217: Üst görünüm.....	251
Fotoğraf.218: Üst görünüm.....	253
Fotoğraf.219: Yan görünüm.....	253
Fotoğraf.220: Sağ görünüm.....	255
Fotoğraf.221: Sağ-2 görünüm.....	255
Fotoğraf.222: Alt görünüm.....	257
Fotoğraf.223: Alt görünüm.....	259
Fotoğraf.224: Üst görünüm.....	259
Fotoğraf.225: Sol görünüm.....	259
Fotoğraf.226: Sağ görünüm.....	259

KISALTMALAR

- a.g.e. : adı geçen eser
a.g.m. : adı geçen makale
bkz. : bakınız
C. : cilt
cm : santimetre
ev. : Çeviren
ed. : editör
s. : sayfa
ss. : sayfa sayısı
S. : sayı

GİRİŞ

Tütün lüleleri, pişmiş toprak, taş, metal, ağaç gibi malzemelerden üretilmiş, tütünün Osmanlı topraklarına girmesinden sonra günlük yaşamda kullanılan nesnelerden biri olmuştur. Çalışmamızın konusunu da Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda 2009-2021 yılları arası yapılan arkeolojik kazı çalışmalarında ele geçen tütün lülesi buluntuları oluşturmaktadır.

Lüleler, Osmanlı İmparatorluğu'nun 17. ve 19. yüzyıllar arası hüküm sürdüğü bölgelerde yapılan hemen hemen her kazıda ele geçen buluntular arasındadır. Fakat, araştırmacılar tarafından yeterince ilgi görmemiş, son yıllarda yapılan çalışmalarla konuya rağbet artmıştır. Araştırmacılar da yeni yayınlarla birlikte farklı lüle tipleri görme imkânı bulmuştur. Araştırmacılar tarafından tütün içmeye yarayan bu alete kimi yayınlarda çubuk¹, kimi yayınlarda lüle² denilmektedir. Aslında her ikisi de aynı anlama gelmektedir. Biz ise bu çalışmada lüle ifadesini kullanmayı uygun gördük.

Çalışmamızın amacı, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nda ele geçirilen lülelerin tip, süsleme ve tarihsel verilerinin değerlendirmesini yapmaktır. Çalışma kapsamında 216 lüle incelenmiş; form veren, bezeme ve süsleme özellikleriyle dikkat çeken, mühür taşıyan ve herhangi bir süsleme barındırmayıp yerel üretimin izlerini taşıyan 70 adet lüle, kataloğa alınmıştır. Bunlardan 6'sı etütlük ve envanterlik eser olarak Amasya Müzesi'nde muhafaza edilmektedir.

Tez çalışmasında yazım aşamasına geçilmeden önce 216 lüle ve lüle parçasından 70 tanesi seçilerek her biri tek tek fotoğraflanmış, hepsinin mevcut ölçüleri alınmış, çizimleri yapılmış ve mühürlü örnekler okunmaya çalışılmıştır. Kataloğa dahil edilen

¹ Uğur Göktaş, "Lülecilik", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, C. 5, s. 231; Reşad Ekrem Koçu, "Çubuk", *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1966, C. 8, s. 4133.

² Erdinç Bakla, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, İstanbul: Antik A.Ş Kültür Yayınları, 2007, s. 156; Filiz İnanan, Derya Şahin, "Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı'da Tütün Keyfi", *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, C. 18, S. 32, 2017, s. 35; Nurcan Yazıcı Metin, "Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Lüle Buluntuları (2010-2015)", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 28, 2019, s. 84.

lülelerin, tiplerine göre gruplandırılması, süsleme ve malzeme açısından değerlendirilmesi, değerlendirmeye göre de tarihlendirilmesi yapılmıştır.

Çalışma üç bölüme ayrılarak gerçekleştirilmiştir. Birinci bölümde Amasya'nın coğrafi durumu ve tarihçesi ana hatlarıyla anlatılmıştır. Amasya'nın T k fethinden öncesi ve sonrası ele alınarak tarihsel süreçteki değişiminden bahsedilmiştir. Ayrıca Harşena Kalesi'nin tarihinden bahsedilerek Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nda sürdürülen çalışmalar hakkında bilgiler verilmiştir.

Çalışmanın kapsamına giren konuların başında "tütün" gelmektedir. Tütünün tarihçesi ve Osmanlı'da tütün kültürü ikinci bölümde incelenmiştir. Bu bölümde, Osmanlı İmparatorluğu'nda tütün kullanımı anlatılmış; tütünle beraber tüketilen kahvenin tarihçesi ve Osmanlı döneminde kahve-kahvehane kültürü ele alınmıştır. Çalışma kapsamı içindeki en önemli konu olan "lüle"lerin anlatımı da ikinci bölümde yapılmıştır. Lülenin tarihçesinden bahsedilerek Osmanlı'daki lüle kullanımı ana hatlarıyla aktarılmıştır.

   nc  bölümde, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüle buluntularının kısa değerlendirmesi yapılmış, kazıda bulunan lülelerin tipleri tanıtılmıştır. Form vermeyen örneklerin farklı kazı buluntularıyla karşılaştırılması yapılarak hangi tipe neden dahil edildikleri açıklanmıştır. Katalog bölümünde ise lülelerin çizimi, fotoğrafları, hamur ve astar renkleri, süsleme türü ve tekniği, tarihi, buluntu yeri ve yılı ile ölçüleri gibi bilgiler verilip lülelerin tanımı yapılmıştır.

Tütün ve keyif veren dumanlı bitkilerin tarihi, E. Bakla'nın "Tophane L leciliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi"³ adlı kitabında anlatılmıştır. Bakla, bu eserinde Osmanlı'da tütün kullanımına ilişkin bilgiler vermiştir. Tütün konusunda F. Yılmaz'ın "Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Siyasi ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)"⁴ adlı doktora tezi ve "Tütün  zerine Düşünceler: Batıda ve Bizde"⁵ adlı kitap bölümü içinde yer alan makalesi geniş bilgiler içermektedir. Yılmaz, bu yazılarında

³ Erdiç Bakla, *Tophane L leciliği Osmanlı'nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, İstanbul: Antik A.ř Kültür Yayınları, 2007, ss. 15-22.

⁴ Fehmi Yılmaz, *Osmanlı İmparatorluğu'nda Tütün: Siyasî ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.

⁵ Fehmi Yılmaz, "Tütün  zerine Düşünceler: Batıda ve Bizde", *Tütün Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003, ss. 3-16.

tütünün ilk ne zaman kullanılmaya başlandığından hangi amaçla kullanıldığına, tütün ve kahvehane yasaklarının neden yaşandığına dair detaylı bilgiler vermiştir.

Lüle konusuyla ilgili E. Bakla'nın 2007 yılında basılan kitabında, hem lülelerin ilk olarak ortaya çıkışı ve gelişimi hem de lüleciliğin ünlü ustaları ve onlara ait mühürler ile geniş bilgiler yer almaktadır. Bakla, lüleleri hamur renklerine göre gruplandırmıştır⁶.

Lüle konusunda yazılan çeşitli doktora tezleri ve makaleler de bulunmaktadır. G. Ayhan, "Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları" adlı doktora tezinde lüleleri detaylıca incelemiş, çanak ve kaide biçimlerine göre tiplere ayırmıştır. Ayhan, tespit edilebilen lüleleri çanak biçimlerine göre silindir çanaklı, torba biçimli çanaklı, karinalı çanaklı, yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, dikdörtgen çanaklı, süzgeçli basık yuvarlak çanaklı, krater biçimli çanaklı ve lale çanaklı lüleler olmak üzere dokuz gruba ayırmıştır. Kaide biçimlerine göre ise disk kaideli, silindir kaideli, kaideli ve süzgeç çanaklı lüleler olmak üzere üç gruba ayırmıştır. Gruplandığı lüleleri duman yolu formları, duman yolu ağız çapı, hamur ve astar özellikleri bakımından değerlendirmiş; değerlendirme sonrasında da lülelerin tarihlendirmelerini yapmıştır⁷. Ayhan, ayrıca "19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi" adlı makalesinde Ankara Etnografya, Topkapı Sarayı, İstanbul Şehir, İzmir Etnografya, Manisa Etnografya ve Türk-İslam Eserleri Müzeleri'nde bulunan 19. yüzyıla tarihlenen lüleleri incelemiştir⁸. "Ayasuluk İç Kalesi 'Süzgeç Çanaklı' ve 'Kaideli Süzgeç Çanaklı' Lüle Buluntuları" adlı makalesinde ise İç Kale'nin çeşitli alanlarında bulunan süzgeç ve kaideli süzgeç çanaklı lüleleri ortak yönleriyle ele alarak lüle tiplerini detaylıca incelemiştir⁹.

⁶ Bakla, a.g.e., ss. 101-192, 297-347.

⁷ Gökben Ayhan, Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

⁸ Gökben Ayhan, "19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi", *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011, ss. 227-241.

⁹ Gökben Ayhan, "Ayasuluk İç Kalesi 'Süzgeç Çanaklı' ve 'Kaideli Süzgeç Çanaklı' Lüle Buluntuları", ed. Celal Şimşek, Bahadır Duman, Erim Konakçı, *Mustafa Büyükkolancı'ya Armağan*, İstanbul: Ege Yayınları, 2015, ss. 41-53.

R. E. Koçu “Çubuk”¹⁰, H. Kocabaş “Tophane Lüleçiliği”¹¹, U. Göktaş “Lüleçilik”¹² adlı makalelerle lüle konusundaki ilk yayınları vermişlerdir. Bahsi geçen makalelerde Tophane lüleçiliği genel hatlarıyla ele alınmıştır.

F. İnanan ve D. Şahin Bursa Tophane Bölgesi’ndeki Arkeopark kazılarında bulunan lüleleri, “Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı’da Tütün Keyfi” adlı makale ile değerlendirip lüleleri çanak ve kaidelerine göre gruplandırmıştır¹³.

N. Yazıcı Metin, “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Lüle Buluntuları (2010-2015)” adlı makalesinde lüleçilik ve lüle üretiminden kısaca bahsedip kazıda ele geçirilen lüle buluntularını çanak, kaide ve hamur renklerine göre inceleyerek gruplandırmıştır¹⁴.

E. F. Fındık, “Ay Işığında Tütün Seremonisi-Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları” adlı makalesinde Aziz Nikolaos Kilisesi kazılarında bulunan lüleleri inceleyerek çanak ve kaide formlarına göre gruplandırmış; Demre’de bulunan bölge halkının lüle kullanımına ilişkin değerlendirmeler yapmıştır¹⁵.

H. Ö. Barışta, “Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısı’nda Bulunan Lüleler Üzerine” adlı makalesinde kazıda bulunan lülelerin mühürlerini değerlendirmiştir¹⁶.

G. Cantay, Edirne Yeni Sarayı Kazısı’ndaki lüle buluntuları hakkında incelemelerde bulunarak Edirne’deki lülelere ilişkin bilgiler vermiştir. Cantay, lülelerin çanağını ateşlik, duman yollarını da çubukluk olarak adlandırmıştır. Lüleleri, ateşliği küresel biçimli olup ağzı dar lüleler, ateşliği basık lüleler, ateşliği ve çubukluğu beraber dökülen lüleler, ateşliği ve çubukluğu beraber dökülen ateşliği basık lüleler, ateşliği tablalı lüleler, kısa çubuklu küresel hacimli lüleler, ateşliği küresel ağzı dar ateşliğinde

¹⁰ Koçu, a.g.m., ss. 4133-4136.

¹¹ Hüseyin Kocabaş, “Tophane Lüleçiliği”, *Türk Etnografya Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 5, 1962, ss. 12-13.

¹² Göktaş, a.g.m., ss. 230- 231.

¹³ İnanan, Şahin, a.g.m. ss. 33-54.

¹⁴ Yazıcı Metin, a.g.m., ss. 81-102.

¹⁵ Ebru Fatma Fındık, “Ay Işığında Tütün Seremonisi-Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları”, *Cedrus*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, C. 4, 2016, ss. 373-392.

¹⁶ H. Örcün Barışta, “Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısı’nda Bulunan Lüleler Üzerine”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan 10-13 Ekim 2001 Bildiriler*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2002, ss. 71-81.

delik olan lüle, ateşliği basık olan çokgen parçalı lüle, ateşliği madeni kap biçiminde olan lüle ile ateşliği çiçek ve şamdan biçimli lüleler başlığı altında on gruba ayırmıştır¹⁷.

R. Robinson, “Tobacco Pipes Corinth and of the Athenian Agora (plates 33-64)” adlı makalesinde Yunanistan’daki lüleleri incelemiş, lülelerin katalogunu yapmıştır. Lüleleri tip, boyut, hamur rengi ve duman yolu ağız çaplarına göre tarihlendirmiştir. Ayrıca yuvarlak çanaklı, disk kaideli ve zambak şeklinde lüleler olmak üzere üç gruba ayırmıştır¹⁸.

J. W. Hayes, “Excavations at Saraçhane in İstanbul” adlı makalesinde Saraçhane’de bulunan lüleleri tiplerine ayırarak değerlendirmiştir. Hayes, lüleleri erken tipler-iyi kalitede gri veya açık gri kilden yapılmış lüleler, erken kırmızı lüleler, kırmızı ve sırlı olan lüleler, geç tarihli lüleler, geç Bulgaristan tipleri ve İthal edilen lüleler olmak üzere altı ana başlıkta ele almıştır. Bu başlıkları da kendi içinde alt başlıklara ayırarak Roma rakamlarıyla numaralandırmıştır¹⁹.

Bu konuda yazılmış lisansüstü tezler de bulunmaktadır. A. Yılmaz, “Bitlis Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan (2004-2008) Tütün Lüleleri” adlı yüksek lisans tezinde 123 adet lüleyi kataloga almış; lüleleri, tüteklikli, tütekliksiz ve tüteklikli-kaideli lüleler olmak üzere üç gruba ayırmıştır²⁰.

A. Cengiz, “Edirne Yeni Saray Kazılarında Ele Geçen Lüleler” adlı yüksek lisans tezinde 103 lüle ve lüle parçasını kataloga alıp lüleleri, dirsek biçimindeki forma sahip lüleler, silindir görünüme sahip dar ağızlı lüleler, uzun ya da kısa silindir gövdeli kürevi çanaklı dar ağızlı lüleler, dairesel kaide üzerinde yükselen silindir gövdeli lüleler ile genişleyerek yükselen ve yayvan ağızla sonlanan gövdeye sahip kürevi çanaklı lüleler olmak üzere beş gruba ayırmıştır. Lüleleri, malzeme ve süsleme bakımından değerlendirip tarihlendirmelerini yapmıştır²¹.

¹⁷ Gönül Cantay, “Edirne Yeni Sarayı Kazısı Lüle Buluntuları”, *Sanat Tarihi Defterleri* 7, İstanbul: Ege Yayınları, 2003, ss. 16-18.

¹⁸ Rebecca Robinson, “Tobacco Pipes of Corinth and of the Athenian Agora (plates 33-64)”, *Hesperia*, 1985, Vol. 54, pp. 149-203.

¹⁹ John W. Hayes, “Excavations at Saraçhane in İstanbul”, *The Pottery*, Princeton, 1992, pp. 391-395, 442-443, pl. 50.

²⁰ Aliye Yılmaz, *Bitlis Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan (2004-2008) Tütün Lüleleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.

²¹ Aysun Cengiz, *Edirne Yeni Saray Kazılarında Ele Geçen Lüleler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

E. Akbay, “Niğde, Nevşehir ve Eskişehir Müzeleri’nde Bulunan Lüle Örnekleri” adlı yüksek lisans tezinde 66 adet lüleyi kataloğa dahil etmiştir. Lüleleri çanak ve kaide biçimlerine gruplandırıp 2 adet de nargile lülesini kataloğa eklemiştir. Çanak biçimlerine göre yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, silindir çanaklı, torba biçimli çanaklı, dikdörtgen çanaklı, karinalı çanaklı ve lale çanaklılar olmak üzere yedi gruba ayırmıştır. Kaide biçimlerine göre ise disk kaideli ve çiçek biçimli kaideli lüleler olmak üzere iki grupta ele almıştır. Lüleleri tip, malzeme ve duman yolu ağız çaplarına göre değerlendirip tarihlendirmesini yapmıştır²².

Y. Budaktaş, “Divriği Kalesi Kazısı Lüle Buluntuları (2006-2017)” adlı yüksek lisans tezinde 142 lüleyi kataloğa almıştır. Budaktaş, incelediği lüleleri silindir biçimli çanaklı, torba biçimli çanaklı, basık yuvarlak biçimli çanaklı, yuvarlak biçimli çanaklı, karina biçimli çanaklı, çokgen biçimli çanaklı, konik biçimli çanaklı, lale biçimli çanaklı, disk biçimli kaideli ve ayaklı lüleler olmak üzere on gruba ayırmıştır. Lüleleri tip, malzeme ve süsleme açısından değerlendirip tarihlendirmelerini yapmıştır²³.

Lüle konusunda yapılan çalışmalarla birlikte terminoloji sorunları oluşmuştur. Osmanlı’da kullanılan Doğu tarzındaki lülelerde oturmuş bir tipoloji bulunmamaktadır. Lüleler ile ilgili çalışmalar arttıkça lülenin bölümlerine ve tiplerine verilen isimlerde kavram karmaşası yaşanmıştır. Biz, uzun yıllardır bu konuda çalışmalarını sürdüren G. Ayhan’ın oluşturduğu tipolojiye uymayı uygun gördük. Bundan sonra yapılacak olan çalışmalarda, araştırmacıların zamanla aynı tipoloji ve isimlendirmelere uyarak ortak terminolojide buluşmalarını öneririz.

²² Elif Akbay, *Niğde, Nevşehir ve Eskişehir Müzeleri’nde Bulunan Lüle Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

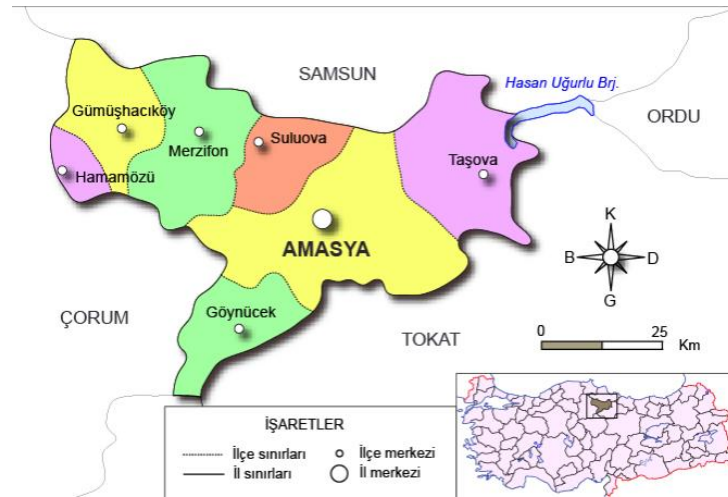
²³ Yunus Budaktaş, *Divriği Kalesi Kazısı Lüle Buluntuları (2006-2017)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

BİRİNCİ BÖLÜM

AMASYA

1.1. AMASYA'NIN COĞRAFİ DURUMU

Amasya ili, günümüzde Karadeniz Bölgesi'nin Orta Karadeniz Bölümü'nde yer almaktadır. 34°57'-36°31' doğu meridyenleri ile 41°04'-40°16' kuzey paralelleri arasında bulunan ve toplam 5701 km²'lik yüz ölçümüne sahip Amasya'nın, doğusunda Tokat, batısında Çorum, kuzeyinde Samsun, güneyinde ise Yozgat illeri yer almaktadır. Ayrıca Taşova, Suluova, Merzifon, Hamamözü, Gümüşhacıköy ve Göynücek olmak üzere altı ilçesi bulunmaktadır²⁴ (Fotoğraf.1).

Fotoğraf.1: Amasya il haritası

(http://cografyaharita.com/haritalarim/4l_amasya_ili_haritasi.png Erişim:08.03.2021.)

Amasya, Tokat Masifi içinde yer almaktadır. Tokat Masifi, Sakarya kıtasının doğu uzantısını oluşturmaktadır. Masifi güneyde Neotetis Okyanus sınırı, kuzeyde Kuzey Anadolu Fayı (KAF), batıda Çankırı havzası sınırlandırmaktadır²⁵. Amasya bölgesi 54-

²⁴ Neslihan Korkmaz, *Amasya Camilerinde Ahşap Bindirme Tavan*, (Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016, s. 12.

²⁵ "Jeolojik Yapı", <https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59459/jeolojik-yapi.html> (08.03.2021).

38 milyon yıl önce tamamen su ile kaplı iken bölgede oluşan levha hareketleri (kaymalar, depremler, bindirmeler) sonucu kıvrılmalar ve kırılmalar meydana gelmiştir. Bahsi geçen kıvrılma hareketleri ile yüksek sıra dağlar oluşmuş; debileri yüksek akarsuların bu dağları aşındırması ile de Yeşilırmak vadisi meydana gelmiştir. Vadinin iki tarafından binlerce yıl boyunca rüzgâr ve yağmur suları gibi doğal olaylar ile aşınan malzemelerin, vadi tabanını doldurması ile günümüzdeki Amasya topografyası meydana gelmiştir²⁶.

Amasya, Yeşilırmak'ın açtığı iki tarafı yüksek kayalıklarla çevrili, dar bir vadide kurulmuştur. İl merkezinin deniz seviyesinden yüksekliği 400 metredir. Yerleşme nehrin güney kesiminde (sağında) daha fazla olmuştur. Zira bu kesimin daha düz ve az meyilli olması yerleşmenin şekillenmesinde etkin rol oynamıştır²⁷.

Amasya genel itibarıyla engebeli bir topografyaya sahiptir. İl sınırları içinde yer alan belli başlı dağlar Akdağ, Buzlu Dağ, Canik Dağları, Çakır Dağı, Eğerli Dağ, İnegöl Dağı, Karadağ, Karaömer Dağı, Sarıtaş Dağı, Sakarat Dağı ve Tavşan Dağı'dır. Başlıca ovalık alanlar ise Geldingen, Suluova, Merzifon, Gümüş ve Aydınca Ovalarıdır. Amasya'da nüfus yoğunluğu ovalık alanlar, dağların etek kısımları ve akarsular çevresinde artmaktadır. Amasya'nın en önemli akarsuyu Yeşilırmak'tır. Bunun dışında Çekerek Irmağı, Tersakan Çayı, Kelkit Çayı, Destek Çayı, Kuruçay, Gökdere Çayı, Kavşak Çayı ve Hamamözü Çayı il sınırları içinde görülen diğer akarsulardır²⁸. Yeşilırmak, şehir arazisindeki bitkilerin gelişmesine büyük olanak sağlamaktadır. Buğday, arpa, haşhaş, üzüm, mısır, elma ve bamya yetiştirilen başlıca ürünlerdir. Özellikle elma ve bamya Amasya'da ün kazanmış meyve ve sebzelerdir. Bunların yanı sıra tiftik, koyun, karakeçi gibi küçükbaş hayvanlar da yetiştirilmektedir²⁹. İl genelinde ekonominin temelini tarımsal faaliyetler oluşturmaktadır. Buna bağlı olarak çalışan nüfusun büyük kısmı tarım ve hayvancılık sektöründe kendini göstermektedir. Nitekim Amasya sosyo-ekonomik açıdan, tarım ağırlıklı ekonomik yapının hâkim olduğu üçüncü gelişmişlik grubunda yer almaktadır. Suluova, Gümüş Ova ve Merzifon Ovası tarımsal

²⁶ Fatma Ekiz, *Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Arkeojeofizik Çalışmalar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017, s. 2.

²⁷ İlhan Şahin, Feridun Emecen, "Amasya", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991. C. 3, s. 1.

²⁸ Yeryüzü Şekilleri, <http://www.amasya.gov.tr/yeryuzu-sekilleri> (08.03.2021).

²⁹ Osman Fevzi Olcay, *Amasya Şehri*, çev. Harun Küçük-Kurtuluş Altunbaş, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2010, s. 22.

faaliyetler için önemli bölgelerdir. Özellikle Suluova Amasya'nın en önemli sulu tarım merkezidir³⁰.

Amasya'da karasal iklim ile Karadeniz iklimi arasında bir geçiş iklimi görülmektedir. Çünkü yazları karasal iklim kadar kurak ve Karadeniz iklimi kadar yağışlı değildir. Aynı durum kış mevsiminde de söz konusudur. Kışları da ne karasal iklim kadar sert ne de Karadeniz iklimi kadar ılımandır³¹.

Amasya'nın 2020 yılı nüfus sayımlarına göre nüfusu 335.494 olarak belirlenmiştir. Nüfusun %49,96'sı erkek, %50,04'ü ise kadın olarak kayıtlara geçmiştir. 147.266 merkez nüfusuna sahip Amasya'nın en yüksek nüfusa sahip ilçesi 73.849 kişi ile Merzifon, en düşük nüfusuna sahip ilçesi ise 3.680 kişi ile Hamamözü'dür³².

1.2. AMASYA'NIN TARİHİ

Amasya'nın tarihini incelemeden önce isminin kökenini araştırmak gerekmektedir. Hititler dönemine ait yazılı belgelerde kentin adının “Hakmiş” ya da “Hakpiş” olduğu görülmektedir. Bu ismin, Perslerin Amasya'yı fethine kadar kullanıldığı düşünülmektedir³³.

Amasya'nın Pontos Krallığı dönemindeki adı “Amaseia”dır. Kentin adı özellikle Pontos-Roma savaşlarıyla duyulmuştur³⁴. M.Ö 2. yüzyılın son çeyreğinde IV. Mithridates zamanında kent adına darp edilen sikkeler (metal para) üzerinde Amaseia-Amassia yazısı okunmaktadır³⁵. Bu ismin kaynağını şehrin kurucusu olduğu düşünülen “Amas, Amis, Amises, Amezdi” adındaki kişiden aldığı düşünülmektedir. Osmanlı mufassal defterinde (vergi kayıtlarının gösterildiği defter), Amasya'nın en eski ismi “Amasea” diye

³⁰ Amasya, *Kentleşme ve Mekansal İnceleme Raporu-2013*, 2013, s. 14.

https://webdosya.csb.gov.tr/db/amasya/haberler/haberler11213_1.pdf (10.03.2021).

³¹ Eren Şenol, “Türkiye’de Amasya İline Kayıtlı Nüfusun Dağılışı”, *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S. 7 (2020), ss. 166-167.

³² Amasya Nüfusu, <https://www.nufusu.com/il/amasya-nufusu> (13.03.2021).

³³ Abdülhamit Budak, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2015, s. 53.

³⁴ Kâni Kuzucular, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Gelişimi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994, s. 10.

³⁵ Korkmaz, a.g.e., s. 14.

kaydedilmiştir. Ayrıca Alman Mareşal Helmuth Karl Bernhard vom Moltke'nin "Şark Hatıraları" adlı eserinde Amasya'nın ismini "Amezdi ve Amezus", Fransız yazar Charles Texier'nin de "Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi" adlı eserinde "Amazis" olarak yazdıkları görülmektedir. Bunların yanı sıra "Kitâbü'r-Rivâye", "Târîhi'l-ümem ve'l-Müluk", "Acâyibü'l-Mahlukât" ve "İkdü'l-Cüman" adlı eski Arapça eserlerde Amasya'nın ismi "Amase, Amise, Amas, Amis ve Mâsiye" şeklinde yazılmıştır. Bu bilgiler eşliğinde şehrin Amas veya Amis isimli bir kişi tarafından kurulduğu düşünülmektedir. Fakat bu kişi hakkında net bir bilgi yoktur ve farklı görüşler sunulmuştur. Bunlardan ilki şehrin kurucusu Amas Han adında bir Türk olduğudur. Irak, El-Cezire taraflarında yaşayan Türk kavimlerinden bazılarının Karadeniz sahiline kadar indikleri ve bu sırada da Amasya şehrini kurmuş oldukları görüşüdür. Diyarbakırlı Sait Paşa'da "Mir'atü'l-İber" adlı eserinde Amasya ve çevresinde Sâlib, Tebar ve Mornik adlı Türk kabilelerinin yaşadığını yazmıştır. İkincisi Amasya'nın Mısır hükümdarlarından Amamis adıyla bilinen bir kişi tarafından kurulduğudur. Üçüncü bir görüş ise Ermeni tarihçilerine göre şehri, Hikâniye krallarından Amasios bin Armayas bin Ermeniyan bin Hayinik bin Tür cem bin Cumir bin Yafes bin Nuh kurmuştur. Tüm bunların dışında Mustafa Vâzır, "Belâbilü'r-Ra'siyye min Bâhisi'l-Amasiye" adlı eserinde şehrin kurucusunun Sam ibni Nuh Harşena ibni Erfahşa olduğu yazmıştır. Harşena ibaresi, Zeyd el-Belhî'nin "Kitabü'l-Bedaî ve Târîh-i bi-Tamâmihi ve Kemâlihi" adlı eserinde de geçmektedir. Eserde Amasya'nın isminin Harşena olduğu yazılmıştır³⁶.

Amasya isminin kaynağı konusunda diğer bir görüş din sosyolojisi açısından önem arz etmektedir. Amaseia sözcüğü "Ana" anlamına gelen, "ana tanrıçayı" kasteden "Ama" ve onun çeşitlemesi olan "Ma" ibaresi ile bağlantılıdır. Amaseia sözcüğü, Persler dönemindeki asıl söyleniş şeklinin Hellen ağzında uydurulmuş biçimi olduğu iddia edilmektedir. Dolayısıyla "ana tanrıça Ma'nın şehri" anlamına geldiği sonucu çıkmaktadır. Ma, doğu kökenli bir tanrıça olup Perslerin Anadolu'yu fethinden sonra tapımı yaygınlaşmıştır³⁷.

Amaseia isminin genel itibarıyla bir değişikliğe uğramadan günümüze kadar geldiği anlaşılmaktadır. Coğrafyacı Strabon (M.Ö 64- M.S 24) da "Antik Anadolu

³⁶ Olcay, a.g.e., ss. 19-20.

³⁷ Budak, a.g.e. s. 54.

Coğrafyası” adlı eserinde Amaseia ismini kullanmıştır. Amasya Danişmendliler döneminde “Amasiyye” ve “Şehr-i Haraşna” olarak anılmıştır. Selçuklu, İlhanlı, Beylikler ve Osmanlı dönemlerinde Amasya ismi kullanılmaya devam etmiştir³⁸.

Amasya, bulunduğu konum ve geçirdiği dönemler neticesinde başka sıfatlarla da anılmıştır. Amasya için özellikle şer’iyye sicillerinde, tarih kitaplarında, ilmî ve tasavvufî icazetnamelerde güzel isimlerin atfedildiği görülmektedir. Bunlar, Bağdadü’r-Rum (Anadolu beldelerinin Bağdat’ı), Kubetü’l-Ulemâ (Alimlerin Merkezi), Türbetü’l-Evliyâ (Evliyanın defnedildiği yer), Medinetü’l-Hükemâ (Akıl ve hikmet sahiplerinin şehri), Ermeniyye-i Kübra (Büyük Ermeni Şehri), Kasrû’s-Selâtin (Padişahların köşklerinin bulunduğu yer), Hısnü’l Mir’at (Aynalı Hisar veya Ayna Kalesi), Rumiyye-i Suğra (Küçük Roma) gibi isimlerdir. Atfedilen bu isimlerin, şehrin manevi, ilmi ve siyasi hayatlarından etkilenilerek söylenildiği anlaşılmaktadır³⁹.

1.2.1. Türklerin Fethinden Önce Amasya

Eskiçağlarda Anadolu’daki çoğu şehrin kurucu kahramanı veya tanrısı bulunmaktadır. Doğal olarak Amasya için de aynı durum söz konusudur. Maalesef tek somut veri, Roma imparatoru Septimus Severus (M.S 193-211) dönemine ait Amasya sikkesi üzerinde yer alan EPMHC KTICAC THN ΠΟΛΙΝ yazısıdır. Bu yazıdan yola çıkılarak Roma mitolojisindeki Zeus’un oğlu Hermes’in, Amasya’nın kurucu tanrısı olduğu düşünülmektedir. Bunun dışında şehrin ilk olarak kimler tarafından ve ne zaman kurulduğuna dair net bir bilgi bulunmamaktadır. Fakat yapılan arkeolojik çalışmalar, yüzey araştırmaları ve kazılardan elde edilen bilgiler, şehrin tarihinin Kalkolitik Çağ’a (M.Ö 5500-3000) kadar uzandığını göstermektedir⁴⁰.

Suluova ilçesinde yapılan kazılar neticesinde bulunan çanak-çömlek ve silah kalıntıları yerleşik hayata geçildiğinin göstergesidir⁴¹. İlçede bulunan Aşıtepe Höyüğü’nde Erken Kalkolitik Çağ’a ait çanak-çömlekler bulunmuştur. Yine Suluova

³⁸ Korkmaz, a.g.e., s.14.

³⁹ Abdi-zâde Hüseyin Hüsameddin, *Amasya Tarihi*, çev. Ali Yılmaz- Mehmet Akkuş, C.1, Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986, ss. 18-20.

⁴⁰ Korkmaz, a.g.e., ss. 13-14.

⁴¹ Vural Karagöz, “Geçmişten Günümüze Suluova”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 2, Ankara: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları (KIBATEK), 2017, s. 1125.

ilçesi içinde yer alan Dereağıl Tepesi'nde de Kalkolitik Çağ'a ait çanak-çömlekler bulunmuştur. Bunlar dışı siyah, içi devetüyü ya da içi-dışı devetüyü astar boyalı olmalarıyla Aşıtepe çanak-çömlekleriyle benzerlik göstermektedir⁴². Bunların yanı sıra Gümüşhacıköy ilçesinde Hacıpınarı, Niyaz Baba ve Karacaören Höyükleri⁴³ ile Göynücek ilçesinde Gözlek Köyü'nün 2 km kuzeybatısında bulunan Oluz Höyük Kalkolitik Çağ'a ait yerleşim merkezleridir⁴⁴.

Amasya'da İlk Tunç Çağı (M.Ö 3000-2500) devrinde de yoğun şekilde yerleşim görülmüştür. Göynücek ilçesinde Kocamantepe, Cinlitepe ve Toplutepe Höyükleri ile Gümüşhacıköy ilçesinde Selçuk, Kadimpınarı ve Asarcık Höyükleri bu döneme ait yerleşim merkezleridir. Orta Tunç Çağı'nda (M.Ö 2500-2000) Hatti olarak bilinen uygarlık hüküm sürmüştür; bu döneme ait en önemli yerleşim merkezi Mahmatlar Höyüğü olmuştur. Son Tunç Çağı'nda (M.Ö 2000-1200) ise Hattilere son veren Hititler Amasya'da egemen olmuştur. Anadolu'da büyük bir siyasi birlik kuran Hititlerin on üç Hitit sitesinden biri de Amasya (Hakmış)'dır. Hititlerin önemli yerleşim merkezlerinden biri olan Doğanstepe beldesinde, M.Ö 1400-1200 yıllarına tarihlenen Hitit Fırtına Tanrısı Teşup'a ait bronz heykel bulunmuştur⁴⁵.

Hititlerin M.Ö 1190 yılında yıkılışı ile Son Tunç Çağı yerini Karanlık Çağ'a bırakmıştır. Karanlık Çağ diye adlandırılan bu dönem aslında Erken Demir Çağı (M.Ö 1190-850)'dir⁴⁶. Bölgeye, Anadolu'da yaşanan kültür değişikliği ile yazının bile kullanılmadığı ilkel bir yaşam biçimi yerleşmiştir. Kuzey Anadolu Dağları'na yakın yerlerde ve Yeşilırmak Havzası'nda ortaya çıkan çeşitli halkların yerleşik düzene geçmedikleri, yaban olarak hayatlarını sürdürdükleri görülmüştür⁴⁷. Amasya, Orta Demir Çağı'nda (M.Ö 850-650) ise İç Batı Anadolu ile Orta Anadolu'nun batı kısmında ortaya çıkan Friglerin hakimiyetine girmiştir⁴⁸. Friglerin M.Ö 696 yılı dolaylarında Kimmerler

⁴² Veli Ünsal, "Amasya'nın En Eski İskân Tarihi", *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C. 1, Ankara: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatları Kurumu Yayınları (KIBATEK), 2017, ss. 609-610.

⁴³ Korkmaz, a.g.e., s. 15.

⁴⁴ Ünsal, a.g.m., s.609.

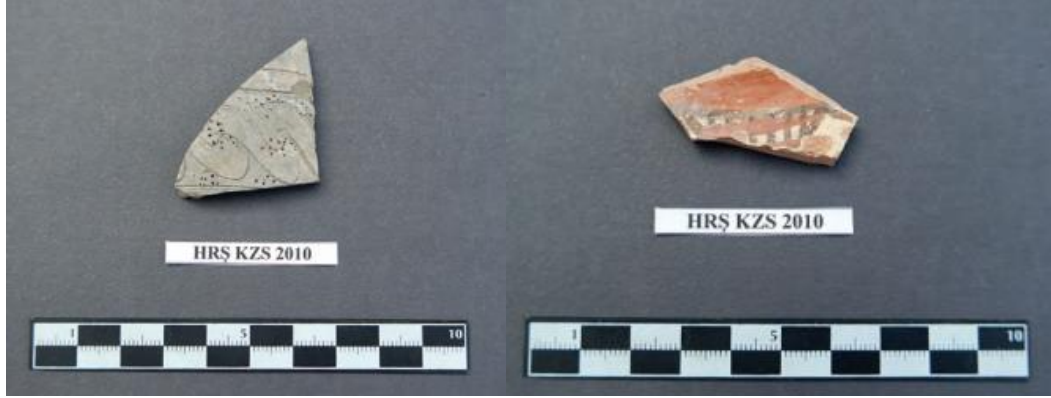
⁴⁵ Korkmaz, a.g.e., ss. 15-16.

⁴⁶ Şevket Dönmez, "Amasya Müzesi'nden Boya Bezekli İki Çanak Işığında Kızılırmak Kavsi Geç Demir Çağı ve Helenistik Çağları Çanak-Çömleğine Yeni Bir Bakış", *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)*, S. 4 (2001), s. 90.

⁴⁷ Tolga Aydın, *Amasya Tekkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019, s. 55.

⁴⁸ Korkmaz, a.g.e., s. 16.

tarafından yıkılmasıyla Geç Demir Çağı başlamıştır ve Amasya Kimmer hakimiyetine girmiştir⁴⁹. Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı 2010 yılı kazı çalışmalarında bulunan Geç Demir Çağı'na ait boya bezekli seramik parçaları bu anlamda oldukça önemlidir⁵⁰ (Fotoğraf.2).

Fotoğraf.2: Geç Demir Çağı'na ait seramik parçaları (Dönmez, “Öntarih...”, ss. 27-28.)

Amasya, Kimmer egemenliğinin sona ermesiyle sırasıyla İskit, Lidya, Med ve Pers idaresi altına girmiştir. Persler fethettikleri yerlere satraplıklar (eyalet) kurarak buralara birer vali atamışlardır. Amasya yaklaşık iki yüz elli yıl Kapadokya Satraplığı içinde yer almıştır. Perslerin İssus Savaşı'nda (M.Ö 333) Büyük İskender'e yenilmesi ile Anadolu'nun büyük bir kısmı Makedonya Krallığı'nın egemenliğine girmiştir. Büyük İskender'in ölümü ile (M.Ö 323) Anadolu'da birlik sağlanamamıştır. Bu gelişmeler sırasında Perslerin en soylu ailelerinden gelen ve ilk kral olan Mithridates Ktistes (M.Ö 301-266), Pontos Krallığı'nı kurarak Amasya'yı yönetim merkezi yapmıştır⁵¹.

1.2.1.1. Pontos Dönemi

Mithridates Ktistes döneminde başkent olan Amasya, I. Pharnakes'in (M.Ö 197-160) Sinop/Sinope'yi ele geçirip M.Ö 183 yılında başkent yapmasından sonra bu özelliğini yitirmiştir⁵². Amasya, başkent statüsünü kaybettiğinde bile değer kaybetmemiştir. Hem başkent olduğu dönemde hem de sonraki dönemlerde stratejik

⁴⁹ Dönmez, a.g.m., ss. 90-91.

⁵⁰ Şevket Dönmez, “Öntarih ve Klasik Dönemlerde Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)*, S. 16 (2013), ss. 25-29.

⁵¹ Korkmaz, a.g.e., s. 17.

⁵² Dönmez, a.g.m., (2013), s. 34.

konumundan dolayı gelişimini sürdürmüştür. Özellikle IV. Mithridates Eupator döneminde (M.Ö 160-150) şehir imar ettirilip kültür merkezi haline getirilmiştir⁵³.

Strabon, Amasya'yı anlatırken güneyden Iris (Yeşilırmak) kıyısını kuşatan surlardan bahsetmektedir. Yeşilırmak'ın iki köprü ile geçildiğini, köprülerden birinin içeri şehirden dışarı mahalleye (şehirden kasabaya), diğerinin kasabadan kırlara doğru uzandığını söylemektedir. Surların iç kısmında ise sarnıçlar, iki kaya tüneli, kral sarayları ve kral kaya mezarlarının olduğundan söz etmektedir⁵⁴. Kral kaya mezarlarının olduğu alan günümüzde "Kızlar Sarayı Mevkii" olarak adlandırılmaktadır. Bu alanda beş kaya mezar bulunmaktadır (Fotoğraf.3). Doğu tarafında yer alan ve araştırmacılar tarafından "A, B, C" (Fotoğraf.4), batıda yer alan "D, E" (Fotoğraf.5) olarak kodlanmış bu mezarlar, erkenden geçe doğru kurgulanmıştır. A, B ve D mezarları ion düzeniyle oluşturulmuş dört ya da altı sütunlu ve üçgen alınlıklı; E ve C mezarları ise sütunsuz ön cephe ve kemerli alınlıklarıyla dikkat çekmektedir. Mezarların etrafının koridorlarla çevrelenmiş olması onlara anıtsal mezar görünümü kazandırmıştır. Hangi mezarın hangi krala ait olduğu henüz çözümlenememiştir. Aynı mevkide yer alan F mezarı ve Rahip Tes'in mezarı da anıtsal mezarlar olarak karşımıza çıkmaktadır⁵⁵. Aynalı Mağara olarak bilinen mağaranın üzerinde yer alan, günümüze yarısı ulaşabilmiş kitabesinde "Rahip Tes" yazısı okunmaktadır. Dolayısıyla bu rahibin kral gücünde olduğu düşünülmektedir⁵⁶.

Amasyalı tarihçi Hüseyin Hüsamettin, o tarihte Amasya'nın zemininin mevcut zeminden 6 metre daha alçakta olduğunu, içeri şehrin tamamen mermer kaplı olduğunu belirtmiştir⁵⁷. Amasya'nın, Pontos Krallığı döneminde hem Strabon ve Hüsamettin'in anlatımlarından hem de kral mezarlarının konumlarından yola çıkarak Harşena Kalesi içinde ve nehrin iki kıyısında yerleşim alanları bulunan bir şehir olduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca dışarı mahalleye ve diğer kırsal alanlara bağlayan iki adet köprüsünün bulunması, kentin fiziksel gelişimini içeri şehir tarafında sürdürdüğünü göstermektedir.

⁵³ Aydın, a.g.e., s. 56.

⁵⁴ Charles Texier, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. Ali Suat, C. 3, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002, ss. 170-171.

⁵⁵ Dönmez, a.g.m, (2013), ss. 40-41.

⁵⁶ Aydın, a.g.e., s. 56.

⁵⁷ Y. Çağatay Seçkin, *Tarihi Kentlerdeki Açık Mekanların Değişen Kullanımlarının Değerlendirilmesi: Amasya Örneği*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005, s. 47.

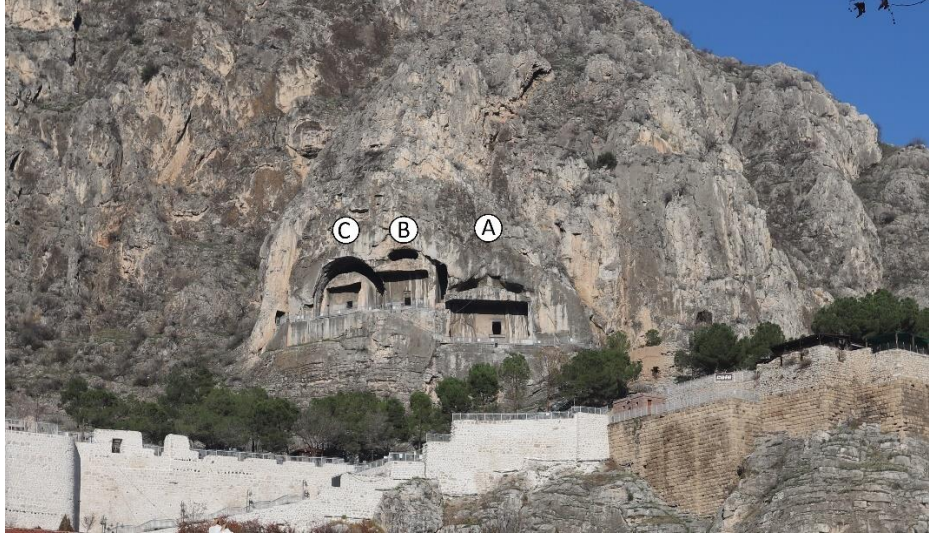
M.Ö 301-47 yılları arasında hüküm sürmüş bu devletin kralları, bugüne dek kendilerinden Pontos Krallığı olarak bahsetmemişlerdir. Darp ettikleri sikkelerde dahi Mithridat ve Pharnoke unvanları yer almıştır. Bu krallık, IV. Mithridates döneminde Romalıların ilgisini çekmiş; Pontos ismi, politik bir oluşum olarak kralın ölümünden sonra Roma belgelerinde yer almıştır. Roma ile ikili ilişkiler V. Mithridates Euergetes döneminde (M.Ö 150-120) artmıştır. 3. Kartaca Savaşı'nda (M.Ö 149-146) Roma'ya destek amaçlı askeri birlik sevk etmesinden dolayı ilişkiler iyi olsa da⁵⁸ VI. Mithridates Eupator döneminde (M.Ö 120-63) ilişkiler bozulmuştur. Nitekim Amasya, uzun süreli savaşlar sonucu M.Ö 71 yılında General Lucullus'un eline geçmiştir⁵⁹.

Fotoğraf.3: Kral Kaya Mezarları genel görünüm (Canıbek,2021.)

⁵⁸ Dönmez, a.g.m., 2013, s. 33.

⁵⁹ Seçkin, a.g.e., s. 47.

Fotoğraf.4: A, B, C kodlu Kral Kaya Mezarları (Canıbek,2021.)

Fotoğraf.5: D ve E kodlu Kral Kaya Mezarları (Canıbek,2021.)

1.2.1.2. Roma Dönemi

Mithridates Eupator, Amasya'yı bir süre sonra tekrar Pontos Krallığı sınırlarına dahil etmiştir. Bunun üzerine Romalı General Pompeius M.Ö 63 yılında Amasya üzerine düzenlediği sefer sonucu şehri yeniden Roma hakimiyetine almıştır. İşgalden sonra içeri şehir tarafındaki surlar ve birçok yapı yıkılmıştır⁶⁰.

⁶⁰ a.g.e., s.45.

Amasya, Roma döneminde Pontos Galaticus eyaletinin merkezi olmuştur. Parthların Karia bölgesine⁶¹ kadar gelmelerinden sonra Marcus Antonius önderliğindeki Roma ordusu, Parthları Anadolu'dan kovmuştur. Antonius daha sonra Parthların işgal girişimlerini önlemek amacıyla vasal krallıklar kurdurmuştur. Amacı tampon bölge oluşturmaktır. II. Pharnakes'in oğlu Darius, Pontos bölgesi krallığında yer almıştır. Amasya daha sonra M.Ö 32 yılında Galatia eyaletinin sınırlarına dahil edilmiştir⁶².

Fotoğraf.6: Karia'nın konumunu gösteren Anadolu haritası
(https://tr.wikipedia.org/wiki/Karia#/media/Dosya:Caria_map_Asia_Minor.jpg
Erişim:26.03.2021.)

Amasya, Roma İmparatorluğu döneminde eyaletler arası yol güzergâhının merkezi konumundadır. Kent, geliştirilen yeni yol şebekeleriyle birlikte daha da zenginleşmiştir. Darp edilen sikkeler üzerinde “metropolis” unvanının yer alması bu bağlamda oldukça önemlidir. Amasya kent sikkeleri üzerinde Antonius Pius döneminden (138-161) sonra Pontos bölgesinin en önemli kenti olduğunu vurgulayan bir yazı yazılıdır. Marcus Aurelius döneminden (161-180) sonra ise “Neokoros” unvanı verilmiştir. Amasya'da Domitianus döneminden (81-96) Marcus Aurelius Alexander Severius dönemine (222-235) kadar şehir sikkeleri darp edilmiştir. Alexander Severius dönemine ait bir sikke üzerinde Amasya (Harşena) Kalesi tasvir edilmiştir. Bu sikke ile

⁶¹ Günümüzde Aydın ve Muğla illerinin büyük kısmını, Denizli'nin batı uç kısmını kapsayan Anadolu'nun güney batı ucunda yer alan bölge. Bkz. Fotoğraf.6

⁶² Korkmaz, a.g.e., s. 18.

Pompeius'un yıktırması olduğu surların onarılmış olduğu görülmektedir. Sikke üzerinde tapınak tasviri de yer almaktadır. Sur dışında, muhtemelen bugünkü 2. Bayezid Külliyesi'nin olduğu yerde bir "Ana Tanrıça Tapınağı" olduğu bilinmektedir. Ayrıca Cermiş ve Ebimi köyleri arasında bulunan "Zeus Stratios" tapınağı da sıklıkla tasvir edilmiştir⁶³.

Roma İmparatorluğu döneminden Amasya Kalesi ve Alçak Köprü kısmen de olsa günümüze ulaşabilmiştir. Bunun yanı sıra "Ferhat Su Kanalı" olarak bilinen su yolu da o dönemden günümüze gelebilmiştir. Su yolunun tam olarak ne zaman yapıldığı bilinmese de Roma döneminde onarılıp kullanıldığı şehrin yazıtından okunmaktadır⁶⁴.

Amasya, Roma İmparatorluğu'nun doğu ve batı olarak ikiye ayrılmasından sonra gelişimini Doğa Roma İmparatorluğu (Bizans) sınırları içinde sürdürmüştür.

1.2.1.3. Bizans Dönemi

Amasya, Bizans döneminde din ve kültür merkezi olmuştur. 2. yüzyılda Pontos bölgesinde Hristiyanlık etkisinin görülmeye başlanmasıyla Pagan ve Hristiyanlar arasında çekişmeler yaşanmış; kentlerdeki sosyal yaşantıda görülen farklılıkların yanı sıra kent strüktüründe de yeni elemanlar görülmüştür⁶⁵. Hristiyan din adamlarının faaliyetlerini yürüttüğü on iki adet manastırın Yeşilırmak vadisi içinde bulunduğu bilinmekle birlikte⁶⁶ tam olarak nerede olduğu tespit edilemeyen Hagios Andreas'a ait kilise Amasya'daki en eski kilisedir. 5. yüzyılın başında Hagios Phokas Kilisesi, 5. yüzyılın sonunda da İmparator Anastasios (491-518) tarafından Hagios Theodoros Bazilikası inşa edilmiştir⁶⁷. Bunların dışında Amasya'ya sürgün edilen Eutychius'un hayatını anlatan belgeden Phlabias Kadınlar Manastırı, Hagios Ioannes Manastırı ve Hagios Thalelaios Kilisesi'nin Yukarı Kale'de olduğu anlaşılmaktadır⁶⁸. Tüm bu bilgiler ışığında Amasya'nın Hristiyanlığın yayılması için önemli bir merkez olduğu görülmektedir.

⁶³ Aydın, a.g.e., ss. 57-58.

⁶⁴ Seçkin, a.g.e., s. 49.

⁶⁵ Aydın, a.g.e., s. 58.

⁶⁶ Budak, a.g.e., s. 56.

⁶⁷ Aydın, a.g.e., s. 59.

⁶⁸ Ferruh Toruk, "Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi", *Vakıflar Dergisi*, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, S. 31 (2008), s. 40.

Amasya'nın Bizans döneminde eski yerleşim sınırları içinde kaldığı anlaşılmaktadır. Ana yerleşim alanlarının kale içinde olduğu, kale dışındaki kesimlerinde yoğunluk olmadığı görülmektedir. Bu döneme ait saray ve kilise yapılarının, ana toplanma mekanlarının sur içinde yer aldığı tahmin edilmektedir. Fakat Hagios Phokas ve Hagios Basilieos Kiliselerinin sur dışında, nehrin güneyindeki dışarı mahallede yer almaları, bu kiliselerin etrafında gelişen küçük meydanlar olduğu fikrini akıllara getirmektedir. Bu bilgilerden yola çıkılarak Amasya'nın bir kale kent olduğu, içeri şehrin nehrin güneyine çeşitli kollarla yayılmış olduğudur⁶⁹.

Bizans, 7. yüzyılda yönetim ve ordu sistemini değiştiren “thema” düzenini oluşturmuştur⁷⁰. Amasya da 8. yüzyıldan itibaren Bizans'ın askeri vilayetlerinden olan Armeniakon Theması'nın kaleleri arasında yer almıştır⁷¹. 7. yüzyıldan sonra, önce İran sonra Arap akınları Anadolu kentlerinin canlılığını kaybetmesine neden olurken Amasya ise savunma açısından uygun konumu ile askeri birlikler ve sivil halk için sığınak kent olmuştur. Sur duvarlarında Bizans dönemine ait izler görülmesi o dönemde mevcut surların güçlendirildiğinin göstergesidir. Orijini kilise olan Fethiye Cami de Bizans döneminden günümüze ulaşan kalıntılar arasındadır. Bunların dışında Magdenos ve Sergios (Helkis) adlı köprülerin adlarından yola çıkılarak Bizans döneminde mevcut oldukları anlaşılmaktadır⁷².

11. yüzyılda Bizans'ın her anlamda çöküntü içinde olması şehirlerdeki küçülmeyi de beraberinde getirmiştir. Bu durum Amasya için de söz konusudur. Şehrin Türklerin eline geçtiğinde sur içindeki küçük bir yerleşmeden ibaret olduğu görülmektedir⁷³.

1.2.2 Türklerin Fethinden Sonra Amasya

Türkmenler, Büyük Selçuklu Devleti'nin kurulmasının ardından sürekli bir akış halinde Anadolu sınırlarına girmişseler de burayı henüz bir yurt olarak saymamışlardır. Malazgirt zaferinden (1071) sonra Anadolu'nun kapıları açılmış ve İslâm ülkelerinde kendilerine yurt bulamayan Türkler, Anadolu'ya yerleşmeye başlamışlardır⁷⁴.

⁶⁹ Seçkin, a.g.e., ss. 50-51.

⁷⁰ Aydın, a.g.e., s. 59.

⁷¹ Korkmaz, a.g.e., s. 18.

⁷² Aydın, a.g.e., s. 59.

⁷³ Seçkin, a.g.e., s. 52.

⁷⁴ Osman Turan, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, 1971, s. 37.

Sultan Alparslan (1064-1072) ile Malazgirt Savaşı'na katılan kumandan ve emirler Anadolu'da fetihlerine devam etmişlerdir. Bunlar fethettikleri yerlerde Büyük Selçuklu Devleti'ne bağlı olarak kendi beyliklerini kurmuşlardır. Danişmendliler de bu beyliklerden biridir⁷⁵. Danişmend Gazi, kendisine ikta edilen Sivas'ı fethederek merkez olarak kullanmış; Tokat, Amasya ve Çorum havalisini de zapt ederek Anadolu'da kurulan beyliklerden birinin temelini atmıştır⁷⁶. Mükrimin Halil Yinanç, Amasya'yı Bizanslılardan Artukluların aldığını belirtmiş⁷⁷; Reşîdü'd-din Fazlullah'ın ifadelerine ve Zahirüddin-i Nisâbü'rî'nin "Selcuknâme" adlı eserinde yer alan ifadelere göre ise kent Danişmendliler tarafından alınmıştır⁷⁸. Nitekim Amasya 1075 yılında Danişmendli Beyliği'nin hakimiyetine girmiştir⁷⁹.

Amasya daha sonra sırasıyla, Sultan I. Mesud döneminden itibaren Selçuklular, Anadolu'daki Moğol egemenliği sırasında İlhanlılar, Eretna Beyliği ve Osmanlı hakimiyetine girmiştir. Millî mücadele yıllarında Cumhuriyet'in kurulmasında etkin rol oynamıştır. Günümüzde Türkiye Cumhuriyeti'nin illeri arasında yer almaktadır.

1.2.2.1. Danişmendliler Dönemi

Sultan Alparslan, Danişmend Gazi'ye fethedeceği yerleri vergiden muaf tutacağını, hiçbir şekilde huzursuz edilmeyeceğinin ve Selçuklu hanedanına mensup şehzadelerin onun beyliğine müdahale etmeyeceğinin garantisini vermiştir. Danişmend Gazi daha sonra yukarıda da belirtildiği üzere Sivas'ı bir üs olarak kullanarak Amasya, Tokat, Kayseri, Çorum havalisini Danişmend topraklarına katmıştır⁸⁰.

Danişmend Gazi'nin babası, Selçuklu hizmetine girdikten sonra bilge kişiliği sayesinde hanedan ailelerinin muallimliği görevine getirilmiştir. Daha sonra İsfahan'da Atabey olarak Selçuklu şehzadelerinin eğitimiyle ilgilenmiştir. Türkçe esas adı Taylu, İslâmî adı ise Ali'dir. Fakat bilge kişiliğinden dolayı Danişmend unvanı esas adını

⁷⁵ Abdülcelil Işık, "Türkiye Selçukluları ve Danişmendliler Mücadelesinde Zengilerin Yeri ve Önemi", *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 6, S. 4 (2019), s. 2269.

⁷⁶ Abdülkerim Özyayın, "Danişmendliler", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1993, C. 8, s. 470.

⁷⁷ Seçkin, a.g.e., s. 52.

⁷⁸ Sefer Solmaz, "Danişmend Gazi'nin Anadolu'ya Gelişi", *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14 (2016), s. 231.

⁷⁹ Korkmaz, a.g.e., s. 18.

⁸⁰ Ahmet İnanır, "Danişmendliler Döneminde Dinî ve İlmî Faaliyetler ve Anadolu'ya Gelen İlk Fakihler", *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 358.

unutturmuştur. Aynı durum Danişmend Gazi için de geçerlidir. Türkçe esas adı Gümüştekin, İslâmî adı ise Ahmed'dir. Hem Melik Gazi'ye muallimlik yapması hem de bilge kişiliği ve Anadolu'da izlemiş olduğu kültürel politikalardan dolayı Danişmend unvanı verilmiştir. Danişmendlilerin gazilik ülküsüne bağlı kaldıkları; bunun yanı sıra Türk kültürü ve Türkmencilik ülküsüne de önem verdikleri görülmektedir. Danişmendlilerin kurulmasından sonra da ilk Türkleşme ve İslamlaşma hareketleri Anadolu'da başlamıştır⁸¹. Anadolu'yu kalıcı bir yurt olarak gördükleri için fethedilen yerlere cami, mescid ve medreseler inşa etmişlerdir.

Danişmendlilerin Amasya'yı fethettikten sonra sur içine yerleştikleri ve boş yerlere iskân ettikleri görülmektedir. Amasya'da inşa ettikleri ilk yapı sur dışında Ayaz Ağa Cami ve Medresesi'nin bulunduğu yerde Melik Gazi'nin yaptırmış olduğu mesciddir. Sur içinde inşa edilen ilk yapı ise Enderun Camii (Loğ Minare)'dir. Bu yapıdan günümüze yalnızca birkaç duvar kalıntısı ve minare kaidesi kalabilmiştir⁸². Enderun Camii'nin Amasya'nın ilk ulu camisi oluşu ve Fethiye Camii'nin ancak 1146 yılında kiliseden camiye çevrilmiş oluşu, Danişmendlilerin ilk etapta sur içine yerleştiklerinin göstergesidir⁸³.

Birinci Haçlı Seferleri (1096-1099) sırasında Anadolu Selçuklu Devleti'nin Anadolu'nun çeşitli bölgelerinde mücadele vermesi, gelen Haçlı kolunun Danişmendliler tarafından karşılanmasını gerektirmiştir. Fakat bu karşılamada Amasya zarar görmüştür. Haçlılar özellikle sur dışındaki alanları tamamen tahrip etmişlerdir. Kent, Haçlı tahribatından sonra dış mahallesini yitirmiştir. Zaman içinde kentte Türk hakimiyetinin sağlamlaşmasının ardından sur dışına çıkmalar başlamıştır. Bu dönemdeki dışarı açılma Türk hakimiyeti öncesinde olduğu gibi dini yapı merkezlidir. Bunun yanı sıra sur dışında bugünkü Gök Medrese Mahallesi'nde bir saray olduğu ileri sürülmektedir. Sur dışına açılma noktalarından birinin de saray alanı olduğu düşünülmektedir⁸⁴.

⁸¹ Mustafa Akkuş, “ Danişmendlilerin Anadolu'nun Bilim ve Kültürüne Katkıları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 2016, s. 282.

⁸² Aydın, a.g.e., ss. 60-61.

⁸³ Seçkin, a.g.e., s. 54.

⁸⁴ a.g.e., ss. 52-55.

Danişmendliler döneminde medreselerin açılması Melik Muhammed (1135-1143) ve Melik Yağıbasan (1143-1164) dönemlerine tekabül etmektedir⁸⁵. Gerek Danişmend Gazi'nin gerekse babasının didaktik kişilikte olmaları ve Danişmend unvanını sahip olmaları, Danişmend Gazi'nin medrese açmış olacağı beklentilerine neden olmaktadır. Nitekim ya ekonomik etkenler ya da sürekli olan savaş hali veya bilmediğimiz durumlardan dolayı Amasya'da Danişmendliler dönemine ait medrese bulunmamaktadır.

1.2.2.2. Selçuklular Dönemi

Amasya'nın Selçuklu idaresine ne zaman girdiğine dair farklı görüşler hakimdir. Albert Gabriel ve İsmail Hakkı Uzunçarşılı yazdıkları makalelerde Amasya'da Selçuklu döneminin Sultan II. Kılıçarslan döneminde (1155-1192) başladığını söylemişlerdir. Hüseyin Hüsameddin ise Sultan I. Mesud'un (1116-1155) Danişmendli emirlerin birbirleri ile taht mücadelelerinden rahatsız olmasıyla beyliği Anadolu Selçuklu Devleti'ne bağladığını söylemiştir⁸⁶.

Sultan Mesud, Amasya'yı bir saltanat merkezi haline getirmiş ve imar faaliyetlerine girmiştir. İç Kale ile birçok eski yapıyı onarmış, yeni yapılar da eklemiştir. Ayrıca Yeşilirmak'ın güney tarafında semizlenecek, yenilenecek yer anlamına gelen "Simre" adında yeni bir yerleşme oluşturmuştur. Bu alanda fakirler ve yolcular için konutlar, cami ve su yolları yaptırmıştır. Kendisi de daha sonra burada yaptırdığı türbeye defnedilmiştir. Simre, bugünkü Üçler, Yüzevler ve Gökmedrese mahallelerini kapsamaktadır. Bu alanlardan günümüze ulaşabilmiş tek yapının Amasya Müzesi'nin mumyalık bölümü olarak kullanılan Sultan Mesud Türbesi olduğu düşünülmektedir⁸⁷. Tüm bu bilgiler eşliğinde Amasya'nın Sultan I. Mesud döneminde Anadolu Selçuklu Devleti idaresi altına girdiği anlaşılmaktadır.

Sultan Mesud'un vefatı üzerine (1155) devletin başına II. Kılıçarslan geçmiştir. II. Kılıçarslan, Danişmendliler Beyliği'ni tamamen ortadan kaldırmıştır. 1178 yılında Danişmendlilerin topraklarını Selçuklu topraklarına katarak siyasi ve millî birliği kurmakla kalmamış, aynı zamanda Anadolu Selçuklu Devleti'ni büyük bir devlet

⁸⁵ İnanır, a.g.m., s. 360.

⁸⁶ Gediz Uruk, *Amasya'nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirmesi*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994, s. 5.

⁸⁷ Seçkin, a.g.e., ss. 56-57.

durumuna yükseltmiştir⁸⁸. Sultan Kılıçarslan ilerleyen dönemlerde yaşlanıp seferlere gidememesi nedeni ile devleti, hanedan mensuplarının ortak malı sayan eski Türk töresine uyarak ülkeyi on bir oğlu arasında paylaştırmıştır. Her birini farklı bölgelere melik olarak atamıştır. Amasya Nizameddin Argun Şah'a verilmiştir. Fakat daha sonra II. Kılıçarslan'ın diğer oğlu olan Tokat Beyi Rükneddin Süleyman Amasya'yı ele geçirmiştir⁸⁹.

Amasya, Alâeddin Keykubad döneminde (1221-1237) Moğolların tehdit oluşturması ve olası bir Moğol saldırısına karşılık Harzem Türklerinin reisi olan Bereket Han'a tımar (dirlik) olarak verilmiştir⁹⁰. Keykubad'ın ölümü üzerine II. Gıyâseddin Keyhüsrev (1237-1246) devletin başına geçmiştir. Bu dönemde yaşanan en önemli olay Babai isyanıdır. Sultan Mesud tarafından yaptırılmış olan Seyh Kırık Tekkesi'nin başına Şücaeddin Ebul Baki İlyas bin Ali el Horasani (Baba İlyas) getirilmiştir. Baba İlyas'ın faziletli ve takva sahibi oluşu kısa sürede etrafına birçok Türkmen'in toplanmasını sağlamıştır. Selçuklu Devleti'nin içinde bulunduğu olumsuz şartlar Türkmenler arasında huzursuzluk oluşturmuştur. Bunun yanı sıra sultanların Fars kültürü etkisi altında kalmış olmaları, Türk boylarıyla bağlarını zayıflatmıştır. Tüm bu şartlardan rahatsızlık duyan ve kendisini peygamber gibi göstererek çevresindekileri buna inandıran Baba İlyas, Türkmenlerle isyana kalkışmıştır. Müridlerinden olan Baba İshak, şeyhinin yani Baba İlyas'ın izniyle Malatya'da isyanı başlatmıştır. Konya'nın Anadolu'daki siyasi hakimiyetini sarsan bu isyan hareketinin amacı Anadolu'da bir Türkmen hakimiyeti kurmaktır. Gittikçe büyüyen bu Babai hareketi 1240 yılında zorlukla bastırılmıştır. Baba İlyas Amasya'da kale burçlarından asılarak, Baba İshak ise Malya Ovası'nda savaş esnasında öldürülmüştür⁹¹. İsyân sonucu devletin zaafını gören Moğollar, 1241'de Erzurum'u işgal ettikten sonra 1243 Köseadağ Savaşı'yla Selçuklu ordularını mağlup etmişlerdir⁹². Köseadağ Savaşı sonucu Sivas teslim olmuş, Kayseri yakılıp yıkılmıştır.

⁸⁸ Faruk Sümer, "Selçuklular", *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 36, s. 381.

⁸⁹ Ali Sevim, Erdoğan Merçil, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995, ss. 445-446.

⁹⁰ Korkmaz, a.g.e., s. 19.

⁹¹ Ahmet Yaşar Ocak, *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011, ss. 37- 137.

⁹² Osman Turan, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları, 2003, s. 236.

Barış antlaşması Sultan Gıyâseddin Keyhüsrev'in isteği üzerine Amasya'da imzalanmıştır. Nitekim Anadolu'nun hakimiyeti Moğolların eline geçmiştir⁹³.

Amasya'da Selçuklu dönemi imar hareketleri oldukça gelişim göstermiştir. Sultan Mesud'un Kızlar Sarayı'nın batısında bir saray yaptırdığı bilinmekle birlikte inşa tarihi henüz çözümlenememiştir⁹⁴. Yine Sultan Mesud tarafından diğer dört köprünün batısına Sultan Köprüsü (1145) yaptırılmıştır⁹⁵. I. Gıyâseddin Keyhüsrev'in ikinci saltanat döneminde (1204-1211) Emir Mübarezeddin Halifet Alp Gazi tarafından yaptırılmış olan Halifet Gazi Medresesi (1209/10), Selçuklu döneminin en eski yapılarından birisidir⁹⁶. II. Gıyâseddin Keyhüsrev zamanında şehrin yeni inşaatlarla daha da geliştiği görülmektedir. Bu dönemde yapılan Burmalı Minare Camii, Osmanlı belgelerinde Pervane Bey Cami olarak geçmektedir⁹⁷. Sultan Mesud sarayı ve Halifet Gazi Medresesi günümüze ulaşmayan Selçuklu eserleridir.

Moğolların Köseadağ Savaşı galibiyeti ile Anadolu'da valiler dönemi başlamıştır. Amasya valiliğine de Seyfeddin Torumtay getirilmiştir⁹⁸. Moğol imparatoru Mengü (Möngke)'nün ölümü (1259) üzerine imparatorluk topraklarında kurulan dört büyük devletten biri olan İlhanlılar, Sultan Hülagu Han önderliğinde Anadolu'yu işgal etmişlerdir. Amasya'daki İlhanlı hakimiyeti 1341 yılına kadar devam etmiştir. Torumtay zamanında Amasya'daki imar faaliyetlerinde artış görülmüştür. Bu dönemde bulunduğu mahalleye adını veren Gökmedrese (1267) ve Torumtay Türbesi (1278) inşa edilmiştir. Daha sonraki dönemlerde Amasya'nın güneydoğusundaki imar faaliyetleri dikkat çekicidir. Moğol Hanı Olcayto zamanında Anber bin Abdullah tarafından Darüşşifa (1308) inşa edilmiştir. Bunun dışında Nasırüddin Ahmed Ata Bey tarafından Ata Bey Medresesi (1327) yaptırılmıştır. Tüm bu veriler incelendiğinde Amasya'nın erken dönemlerden itibaren sur dışında da yerleşim yeri olan bir şehir olduğu gözükmemektedir. Özellikle Türk hakimiyetinden sonra sur dışındaki yayılım artarak devam etmiştir⁹⁹.

⁹³ Seçkin, a.g.e., s. 58.

⁹⁴ Toruk, a.g.m., s. 436.

⁹⁵ Seçkin, a.g.e., s. 57.

⁹⁶ Tanju Cantay, "Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar", *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 7, 1977, s. 21.

⁹⁷ Uruk, a.g.e., s. 6.

⁹⁸ Hüsameddin, a.g.e., s. 98.

⁹⁹ Seçkin, a.g.e., ss. 58-60.

1.2.2.3. Eretnalılar Dönemi

Eretnalılar, 1335-1381 yılları arasında Kayseri ve Sivas merkezli Anadolu’da hüküm sürmüş Türk beyliğidir. Beyliğin kurucusu aslen Uygur Türklerinden olan Alâeddin Eretna’dır. Alâeddin Eretna, İlhanlı ordusuyla birlikte Anadolu’ya gelmiştir. Noyan unvanını taşıyan emirlerdendir¹⁰⁰.

Alâeddin Eretna, 1344 yılında kendi adına sikke darp ettirerek bağımsızlığını ilan etmiştir. Amasya, böylelikle Eretna Beyliği’nin hakimiyeti altına girmiştir. Beyliğin ilk Amasya valisi Ziyeddin Tuli Bey olmuştur¹⁰¹. Bu dönemde Amasya’da Bimârâne ve Tâceddin Altunbaş Türbesi yapılmıştır. Alâeddin Eretna’nın ölümünden sonra yerine geçen oğlu Gıyâseddin Mehmed Bey ve torunu Alâeddin Ali Bey’in küçük yaşta olmaları neticesiyle devlet işleri valilerin idaresine girmiştir. Amasya, Alâeddin Ali Bey zamanında Hacı Şadgeldi Paşa tarafından idare edilmiştir. Şadgeldi Paşa Amasya’da bir hükümdar gibi hareket etmiş, Kadı Burhâneddin ile mücadele içinde olmuştur. Kadı Burhâneddin 1365’te Kayseri Kadısı, 1378’de Alâeddin Ali Bey’e vezir, 1381’de de hükümdar olan bir devlet adamıdır. Şadgeldi Paşa, Amasya’daki Harşena Kalesi’nin onarımını üstlenmiş, Saraçhane’yi yenilemiştir. Bu dönemde inşa edilen yapıların çoğu onun tarafından yapılmıştır. 1372 yılında Saraçhane Camii, medrese ve imaretini yapmıştır. Caminin doğusunda bulunan medresenin adı Alaca Yahya Medresesi’dir. Hacı Şadgeldi Paşa’nın ölümü üzerine oğlu Ahmed Amasya emiri olmuştur. Bu dönemde Kadı Burhâneddin büyük bir kuvvetle Amasya üzerine yürümüştür. Emir Ahmed, Kadı Burhâneddin’e karşı Osmanlılardan yardım talep etmiştir. I. Bayezid (Yıldırım)’ın desteğini alan Emir Ahmed, Amasya’da Osmanlılar adına sancak beyi olmuştur. Amasya, ilk etapta Burhâneddin tarafından 1392 yılında alınmıştır. Daha sonra Bayezid Amasya’yı almak için bir kuvvet göndermiştir. Kadı Burhâneddin bu kuvveti Merzifon’da karşılamış fakat savaşmaya cesaret edemeyerek Tokat’a çekilmiştir. Böylelikle Amasya ve çevresi Osmanlıların eline geçmiştir¹⁰².

¹⁰⁰ Kemal Göde, “Eretnaoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C. 11, s. 295.

¹⁰¹ Aydın, a.g.e., s. 64.

¹⁰² Urak, a.g.e., ss. 7-8.

1.2.2.4. Osmanlılar Dönemi

I. Murad (1362-1389), Candaroğulları ve Karamanoğulları beyliklerinin Osmanlılar aleyhinde girişimleri sonucu 1386 yılında Anadolu üzerine harekete geçmiştir. Candaroğlu Beyliği'ne son veren I. Murad, şehzadesi I. Bayezid'i Amasya bölgesine göndererek Amasya'nın Osmanlı topraklarına ilhakını sağlamıştır. Böylelikle merkez Amasya olarak kurulan Rum Eyaleti'nin ilk valisi şehzade Bayezid olmuştur¹⁰³. I. Murad'ın vefatı üzerine tahta geçen Yıldırım Bayezid (1389-1402), Amasya Beylerbeyliği unvanını Ahmed Bey'e vermiştir¹⁰⁴. Daha sonra yukarıda bahsi geçen hadiseler yaşanmış ve Amasya tamamen Osmanlı topraklarına katılmıştır (1393).

Yıldırım Bayezid devletin başına geçtikten sonra Amasya'nın idaresini oğlu I. Mehmed Çelebi (1413-1421)'ye bırakmıştır. Çelebi Mehmed, kardeşleriyle girdiği taht mücadelelerinde Amasya'yı hareket üssü olarak kullanmıştır. Hacı İvaz Paşa, Bayezid Paşa ve Hamza Bey gibi sadık adamlarını burada bulmuştur¹⁰⁵. Osmanlı'nın bir nevi doğu sınırını oluşturan Sivas ve Amasya'nın birer şehzade idaresine verilmesi, Anadolu'ya doğru gelen Timur tehlikesini önlemek amacıyla yapılmıştır¹⁰⁶. Nitekim Ankara Savaşı (1402)'nda Bayezid'in Timur'a yenilmesinin ardından alınan bu kararın ne kadar doğru olduğu görülmüştür. Bayezid'in ölümüyle birlikte Anadolu'daki Osmanlı idaresi kesintiye uğramıştır. Kara Devlet Şah, "Fetret Devri" olarak adlandırılan bu dönemde Timur'dan Amasya'nın yönetimini istemiştir. İsteği kabul olan Kara Devlet Şah, Amasya ahalisi tarafından kabul görmeyip Amasyalıları tarafından direnişe uğramıştır. Daha sonra Çelebi Mehmed tarafından öldürülmüştür. Bu gelişmelerin ardından Çelebi Mehmed tekrar Amasya'nın hâkimi olmuştur. 1413 yılında kardeşleriyle olan iktidar mücadelesini de kazandıktan sonra devletin başına geçmiştir. Bu açıdan bakıldığında Osmanlı Devleti'nin ikinci kurucusu Çelebi Mehmed, ikinci kurucu şehri ise Amasya olmuştur¹⁰⁷.

Amasya, Osmanlı Devleti tarihine yön veren birçok şehzadenin burada yetişip görev alması nedeniyle "Şehzadeler Şehri" olarak tanınmıştır. Bu şehzadelerden Yıldırım Bayezid, Çelebi Mehmed, II. Murad (1421-1444), Fatih Sultan Mehmed (1444-

¹⁰³ Sibel Kavaklı, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011, s. 47.

¹⁰⁴ Amasya, a.g.e., s. 8.

¹⁰⁵ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988, s. 278.

¹⁰⁶ Kavaklı, a.g.e., s. 47.

¹⁰⁷ Budak, a.g.e., s. 62.

1446/1451-1481) ve II. Bayezid (1481-1512) daha sonra padişah olmuşlardır¹⁰⁸. Osmanlı Devleti'nde sancağa çıkan şehzadelere Çelebi Sultan denilmiştir. Amasya, Kanuni Sultan Süleyman (1520-1566)'ın oğlu Şehzade Bayezid'in İran'a firar etmesinden sonra 1559 yılında Çelebi Sultan Sancaklığı'ndan çıkartılmıştır. Amasya'da bu tarihten sonra hiçbir şehzade görev almamıştır¹⁰⁹.

Amasya en parlak dönemini II. Bayezid'in şehzadeliliği sırasında yaşamıştır. Bayezid, yirmi yedi yıl valilik yaptığı dönemde şehrin kültür, sanat ve ticaret açısından gelişiminde büyük rol oynamıştır. Bu dönemde şehre pek çok âlim, şair ve sanatçı gelerek Amasya'nın Anadolu'da kültür ve sanat başkenti olmasını sağlamışlardır. II. Bayezid'in tahta çıkmasından sonra oğlu şehzade Ahmed Amasya valisi olmuştur. Şehzade Ahmed'in valiliği döneminde Amasya'daki Acemler halka Şii propagandası yapmış; şehzadenin etrafı da Acemler tarafından iyice sarılmıştır. Nitekim 1509 yılında Amasya'daki Sünniler ve Şiiler arasında çatışmalar çıkmıştır. Şehzade Ahmed ve Anadolu Beylerbeyi Mehmed Paşa, ayrı ayrı iki orduyla Şiilerle savaşmışlar fakat yenilgiye uğramışlardır. Şehzade Ahmed, Amasya Şii hareketleriyle sarsılırken babası II. Bayezid'in vefatı üzerine Amasya valiliğini şehzadesi Murad Bey'e bırakıp tahta oturmak için İstanbul'a gitmiştir. Fakat Sultan Selim'in de İstanbul'a gelip Yeniçerileri etrafında toplaması ile iki kardeş arasında kanlı bir savaş yaşanmıştır. Savaşın sonucunda Sultan Ahmed yenilip esir düşmüştür. Daha sonra Sultan Selim'in huzuruna getirilerek yayının kirişiyle boğularak öldürülmüştür. Yavuz Sultan Selim (1512-1520), kardeşleri ile arasındaki taht mücadelelerinden galibiyet ile çıktıktan sonra Anadolu'da sürekli isyanlar çıkaran Şiiler üzerine harekete geçmiştir. 1514 yılında Şah İsmail'in üzerine yürümüş; Çaldıran'da meydana gelen savaşta Safevî ordularını mağlup etmiştir. Böylelikle Anadolu'daki Şii tehdidi önlenmiştir. Yavuz Sultan Selim Mısır seferine çıktıktan sonra bunu fırsat bilen Celal ve Baba Zennun, Amasya üzerine saldırarak çevre köyleri yağmalamışlardır. II. Bayezid döneminde şehre gelen huzur, Baba Zennun'un sebep olduğu bu hareketle yok olmuştur. Bu hareketin sonucunda Eyalet-i Rum merkezi Sivas'a taşınmış; Amasya buraya bağlı bir sancak haline getirilmiştir. Amasya ve çevresinde yaşanan bu tür isyanların önlenmesi Kanuni Sultan Süleyman döneminde, Amasya

¹⁰⁸ Korkmaz, a.g.e. ss. 19-20.

¹⁰⁹ İsmail Hakkı Uzunçarşılı, "Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri", [https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1392/tur, ss. 667-679. \(14.04.2021\).](https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1392/tur, ss. 667-679. (14.04.2021).)

sancakbeyi olan Veli Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. Veli Paşa almış olduğu sert tedbirlerle Amasya ve çevresine huzur getirmiştir. Amasya, 1538 yılında Manisa sancakbeyi olan şehzade Mustafa'nın buraya tayin edilmesiyle birlikte Çorum, Canik, Karahisar-ı Şarkî sancaklarını içine alan bir vilayet haline getirilmiştir. Şehzade Mustafa Amasya'ya geldikten sonra şehir eski parlak dönemine kavuşmuştur. Fakat 1553 yılında Mustafa'nın Kanuni tarafından öldürülmesinden sonra şehir, tekrar Sivas'a bağlı bir sancak haline getirilmiştir. Amasya, 16. yüzyılın son dönemlerinde içinde bulunduğu Celali isyanlar neticesiyle sosyal ve ekonomik açıdan olumsuz yönde etkilenmiştir. Bu dönemden sonra Amasya eski popüleritesini kaybetmiş ve bir daha eski günlerine dönmemiştir. 17. ve 18. yüzyıllar arasında şehirde kayda değer bir hadise yaşanmamıştır. Tanzimat döneminde (1839-1876) Ziya Paşa Amasya'da valilik yapmıştır. Burada kaldığı iki yıl boyunca altı okul, altı hükümet konağı, altı saat kulesi, bir hapishane, bir bedesten, bir idâdî ve iş yerleri inşa ettirmiştir. Ziya Paşa'nın bu faaliyetleri Amasya Islahatı olarak anılmıştır¹¹⁰.

Amasya, Millî Mücadele döneminde ülkenin kurtarılması için gereken adımların atılmasında etkin rol oynamıştır. 12 Haziran 1919 tarihinde Mustafa Kemal Paşa Amasya'ya gelmiş ve kurtuluş mücadelesinin planlarını hazırlamıştır. Sivas ve Erzurum kongrelerinin toplanmasına burada karar verilmiştir. 22 Haziran 1919 tarihinde yayımlanan Amasya Tamimi tüm ülkeye duyurulmuştur. Tamimin en dikkat çeken cümlesi olan “Milletin İstiklâlini Yine Milletın Azim ve Kararı Kurtaracaktır.” ifadeleri ile mücadelenin ilk adımı burada atılmıştır¹¹¹.

Amasya'daki Osmanlı dönemi imar faaliyetleri Yıldırım Bayezid döneminde başlamıştır. Amasya Osmanlı topraklarına katıldıktan sonra Yukarı Kale'de Yıldırım Han Cami inşa edilmiştir. Evliya Çelebi'nin “Seyahatnâme” ve Hüseyin Hüsameddin'in “Amasya Tarihi” adlı eserlerinde bu yapıdan söz edilmiştir¹¹². Evliya Çelebi, caminin yanı sıra kalede Selçuklu döneminden bir saray, barut depoları ve sarnıçlar olduğundan söz etmiştir¹¹³. Amasya'ya gelen şehzadelerin ikamet ettikleri Beyler Sarayı adı ile

¹¹⁰ Budak, a.g.e., ss. 64-73.

¹¹¹ Seçkin, a.g.e., s. 72.

¹¹² E. Emine Naza Dönmez, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları”, *‘Yâr ile Gezdiğim Dağlar’ Amasya*, ed. Filiz Özdem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, ss. 29-33.

¹¹³ Ayşegül Kuş, “Henry John Van Lennep'e Göre Amasya”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 1 (2016), s. 261.

bilinen ve Osmanlıların Şehzadeler Sarayı diye adlandırdıkları yapı, Çelebi Mehmed'in 1396 yılında Gümüşlü-zâde Köşkü olarak bilinen yeri satın alıp buraya büyük bir saray yaptırmasıyla asıl şeklini almıştır. Bu yapı yaklaşık 350 yıl boyunca kullanılmıştır. Şehzade II. Murad, onun oğlu Ahmed Çelebi, II. Bayezid'in oğlu Şehzade Ahmed ve I. Selim bu sarayda doğmuştur¹¹⁴. Dernschwam, seyahatnamesinde bu sarayın sade, etrafı bahçe ile çevrili, kerpiçten uzunlamasına planda yapılmış olduğunu belirtmiştir¹¹⁵.

Şehzade Sancağı olarak adlandırılan dönemden günümüze ulaşabilmiş en eski yapı Çilehane Camii (1413)'dir. Yeşilirmak kenarında inşa edilen Bayezid Camii (1414) ve Meydan Köprüsü'nün güneybatısında yer alan Yörgüç Paşa Camii (1430) de günümüze ulaşan diğer anıtsal yapılardır. Bu yüzyılda Amasya'da görevli dönemin önemli idarecileri de kentin farklı noktalarında görkemli yapılar inşa ettirmişlerdir. Bayezid Paşa, Yörgüç Paşa ve Yakub Paşa'nın inşa ettirdiği bu yapılar zâviyeli yapılardır. 15. yüzyılın son çeyreğinde ise büyük bir yapılaşma hamlesi görülmektedir. Büyük Kapı Ağası (1489) ve Küçük Kapı Ağası Medresesi (1495) ile Sofular Camii (1485), Kılâri Camii (1485), Mehmed Paşa Camii (1485) o dönemden günümüze ulaşan yapılardır. II. Bayezid dönemine ait yapılar arasında şüphesiz en önemlisi II. Bayezid Külliyesi (1486) ve Bedesten (1483)'dir. Külliye'ye ait II. Bayezid Camii Amasya'nın yeni ulu camisi olmuş; kentteki sosyal ve dini toplanma merkezi külliyenin avlusu olmuştur¹¹⁶. Bedesten, Hüseyin Ağa tarafından yapılmış olup kare planlı ve dört girişe sahip, dört yöne kemerlerle açılan, köşelerde dört kubbeli olarak inşa edilmiştir¹¹⁷.

Amasya, 16. yüzyıl sonlarında karışıklık içine düşmüş, Celali ayaklanmaları ve isyanlardan oldukça zarar görmüştür. 19. yüzyıla gelene kadar kentte başka önemli yapı inşa edilememiştir¹¹⁸. Osmanlı'nın son döneminde ise Ziya Paşa ve Mehmet Kemal Bey zamanında (1895-1905) imar faaliyetleri bir nebze de olsa canlanmıştır. Bu dönemde Hükümet Konağı, Çalar Saat Kulesi ve Askerlik Şubesi yaptırılmıştır. Ayrıca Beyler Sarayı'nın bulunduğu yere Veli Bayezid Anıtı dikilmiştir¹¹⁹.

¹¹⁴ Selim Özcan, "Amasya'da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri", Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, S. 5 (2015), s. 72.

¹¹⁵ Hans Dernschwam, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992, s. 284.

¹¹⁶ Seçkin, a.g.e., ss. 63-65.

¹¹⁷ E. Emine Naza Dönmez, "Amasya'da Türk Dönemi Mimarisinin Gelişimi", a.g.e., s.210.

¹¹⁸ Seçkin, a.g.e., s. 68.

¹¹⁹ Urak, a.g.e., s. 8.

Amasya’da yaşanan depremler, yangınlar, yıkım ve yeniden yapılanmalar dolayısıyla değerli yapıların çoğu yok olmuştur. Pontos döneminden Alçak Köprü; Danişmendliler döneminden bir mescid, bir medrese, bir köprü; Selçuklular döneminden bir cami bir mescid, sekiz türbe, bir köprü, beş hamam ve bir zâviye; Osmanlılar döneminden ise iki külliye, dört cami, beş mescid, dokuz türbe, üç medrese, dokuz zâviye, birer dârüşşîfa, han, bedesten ve arasta, iki imâret, üç hamam ve iki yüzden fazla ev-konak günümüze kadar gelebilmiştir¹²⁰.

1.3. HARŞENA KALESİ

Harşena Kalesi adını Harşena Dağı’ndan almaktadır. Yeşilırmak’ın kuzey yamacında yer alan Harşena Dağı, jeolojik yapısı itibariyle doğal bir kale görünümüne sahiptir.

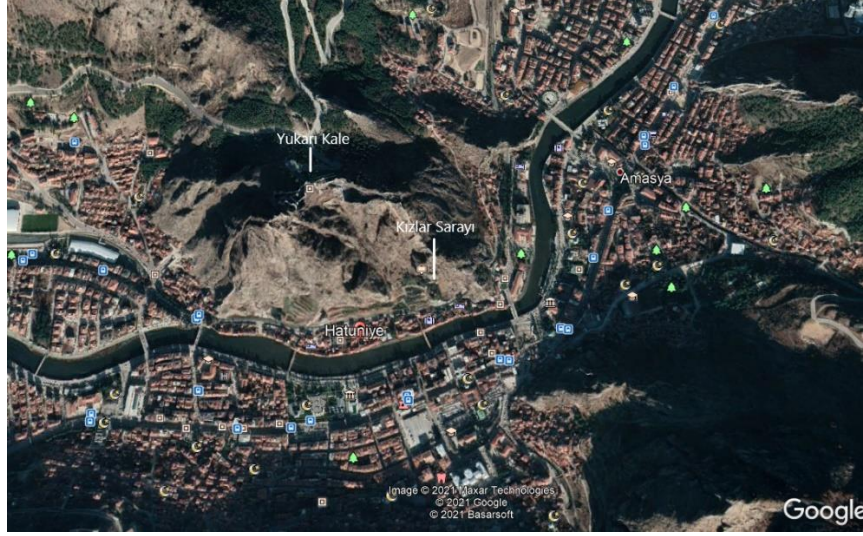
Harşena Kalesi’nin bulunduğu büyük kaya kütesinin Alt Kretase döneminde yani 165-136 milyon yıl önce oluştuğu görülmektedir. 54-38 milyon yıl önce Eosen döneminde ise oluşan levha hareketleri sonucunda Harşena Dağı meydana gelmiştir¹²¹. Strabon, kalenin oturduğu dağın yüksek ve dik bir kaya olduğunu, Yeşilırmak’a doğru dik bir biçimde indiğini söylemektedir¹²². Helenistik dönemde inşa edilen kalenin mimarisi de bu topografik yapıya göre şekillenmiştir. Kalenin sur duvarları nehir yatağının açtığı yol boyunca, doğu-batı doğrultusunda dağın eteklerine kadar inmektedir. Ayrıca güneyden kuzeye doğru Yukarı Kale’ye kadar uzanmaktadır. Harşena Kalesi üç ana bölümden oluşmaktadır. Yukarıdan aşağı doğru sıralandığında; Harşena Kalesi denilen Yukarı Kale, altta Kral Kaya Mezarları’nın bulunduğu Kızlar Sarayı Mevkii ve Aşağı Saray/Kale olarak adlandırılan, günümüzdeki Hatuniye Mahallesi bu bölümlerdir¹²³ (Fotoğraf.7). Hatuniye Mahallesi, Yeşilırmak’ın doğu-batı doğrultusunda uzanan yaklaşık 800 metrelik bir alanı kapsamaktadır. Doğuda Helkıs, batıda Kurşunlu mahalleleri ile kuzeyde Kızlar Sarayı ve demiryolu ile sınırlanmıştır. Burada özellikle Osmanlı dönemine ait tarihi evler, hamamlar ve camiler bulunmaktadır.

¹²⁰ a.g.e., ss. 9-10.

¹²¹ Ekiz, a.g.e., s. 2.

¹²² Strabon, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000, s. 50.

¹²³ Naza Dönmez, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları”, a.g.e., s. 29.

Fotoğraf.7: Harşena Kalesi uydu görünümü (Google Earth, Erişim:18.04.2021.)

Harşena Kalesi'nin geçmişteki görünümüyle alakalı seyahatnamelerde çok önemli bilgiler yer almaktadır. Dernschwam'ın anlatımlarından kalenin sur duvarlarının çok ince olduğu, iç kısmında kerpiç evler bulunduğu, bu evlerde kale komutanı ve hizmetkârların oturduğu anlaşılmaktadır. Ayrıca Kızlar Sarayı'nın 16. yüzyıldaki görünümünden söz ederek günümüze ulaşamayan yapılar hakkında bilgiler vermektedir. Seyahatnamesinde Aşağı Saray olarak adlandırdığı Kızlar Sarayı'na kayaların arasına oyulmuş, etrafı taşlarla örülü yollarla çıkıldığını belirtmektedir. Kayaların arasında yollar ve korkuluklar bulunduğunu söyleyerek buralarda oturanlar olduğuna dikkat çekmiştir. Evleri ise taş duvarlı, iç kısımlarını tuğla ile döşeli olarak söylemiştir. Evlerin çatısı toprakla örtülmüş düz dam şeklindedir. Bu alanın ortasında kayaya oyulmuş ya da toprağa gömülü gibi bir ev olduğunu, üzerinin kurşun kaplı olduğunu dile getirmiştir. Dikdörtgen biçimli olan bu evin yan cephede pencereleri olduğunu ve tepede çokça odası olduğunu söylemiştir. Padişahın çadırı ve çadırı kuran kişilerin bu evde kaldığından söz ederek çadırların direklerini, taşınma aşamasını tarif etmiştir. Bu saraydan çıkılıp taştan yapılmış bir duvar önünden geçtikten sonra kaya mezarlarının görüldüğünü, bu beş kaya mezarının Kapadokya kralları için yapıldığını, Bizans döneminde küçük kiliseler haline getirilip ayin yapıldığını söylemiştir¹²⁴.

¹²⁴ Dernschwam, a.g.e., ss. 279-295.

Aşağı Kale ile Evliya Çelebi de bilgiler vermektedir. Onun anlatımına göre şehrin ortasından geçen Tozanlı Irmağı'nın kenarında, alçak ve tek taş duvarlı, dört kapılı ve bu kapıların hangi yönlerle açıldığı, kale içinde sarayların ve evlerin bulunduğu anlaşılmaktadır. Yukarı Kale'yi tarif ederken sur duvarlarının çok ince olduğunu, beş köşeli olan kalenin kırk bir kulesi olduğunu belirtmiştir. Kalenin içinde cephanelikler, su sarnıçları, erzak ambarları ve ırmağa inen su yollarının varlığından söz etmiştir. Ayrıca kale içinde Yıldırım Han Camii'nin bulunduğu ve cehennem kuyusu olarak dile getirdiği zindanın varlığından bahsetmiştir. Kalenin altının mağaralarla dolu olduğunu, Celali isyanlarında Amasyalı zenginlerin değerli eşyalarını bu mağaralarda sakladıklarını söylemiştir¹²⁵. Evliya Çelebi, 1640 yılında gezdiği kalenin çevresinin dokuz bin altmış adım olduğunu söylemiştir¹²⁶.

Hüseyin Hüsameddin, Evliya Çelebi'den yaklaşık 250 yıl sonra Aşağı ve Yukarı Kale'yi detaylı şekilde tarif etmiştir. Enderun Kalesi olarak bilindiğini söylediği Aşağı Kale'nin iki burcu ve dört kapısı olduğu, batıdaki Meydan Kapısı'nın Meydan Köprüsü tarafına, doğudaki kapının ise Helkıs Köprüsü tarafına açıldığını söylemiştir. Alçak Köprü'nün önündeki kapıya Saray Kapısı dendiğini ve bu kapının Ziya Paşa tarafından yıkıldığını ifade etmiştir. Mağdenus Kapısı'nın ise Bayezid Camii tarafına baktığını söylemiştir. Hüsameddin, İç Kale'nin arkasında oldukça eski saray harabeleri görüldüğünden bu alana Kızlar Sarayı denildiğini dile getirmiştir. Sarayı ise iki kapılı, iç ve dış bölümleri ile bahçeli ve iki hamamlı olarak tarif etmiştir. Yukarı Kale'yi anlatırken kalenin iki kapısı, birer medrese, saray, zâviye, kuyu ve imâreti, iki hamamı olduğunu söylemiştir. Bu kapılardan biri batıda diğeri kuzeydoğudadır. Batıdaki kapıdan girilince bir saray harabesi olduğunu ve bu sarayın Selçuklular döneminde inşa edildiğini; diğer kapıdan girilince düz bir alanda minare ve mihrabının temelleri görülen bir cami harabesi olduğunu söylemiştir. Evliya Çelebi'nin de bahsettiği kale zindanlarının doğu tarafında olduğunu, kalenin ortasında Cilanbolu denilen su kuyusu bulunduğunu dile getirmiştir¹²⁷.

Harşena Kalesi'nde Türk dönemi Danişmendliler ile başlamıştır. Seyfettin İsmail Han (ö.1313), bugünkü Hatuniye Mahallesi'nde Enderun Camii'ni yaptırmıştır. Kentin ilk ulu camisi olan bu yapı günümüze ulaşamamıştır. Anadolu Selçuklu döneminde I.

¹²⁵ Naza Dönmez, a.g.e., s. 32.

¹²⁶ Nazmi Sevgen, *Anadolu Kaleleri*, C. 1, Ankara: Doğu LTD Şirketi Matbaası, 1959, s. 45.

¹²⁷ Naza Dönmez, a.g.e., ss. 32-33.

Mesud, İç Kale'yi onararak hamam, medrese ve ırmak kenarına bir saray yaptırmıştır. Erturalılar döneminde Hacı Şadgeldi Paşa, kaleye bir cami ve hamam inşa ettirmiştir. Osmanlı döneminde ise kale içine Yıldırım Han Camii başta olmak üzere medrese, hamam ve hapishane/zindan yaptırılmıştır¹²⁸. İlk olarak M.Ö 69 yılında onarılan kale, daha sonra sırasıyla Romalılar, 1075'te Danişmend Ahmed Gazi, 1146'da Sultan I. Mesud, 1222'de I. Alaeddin Keykubad, 1319'da Taceddin Mahmud Çelebi, 1369'da Hacı Şadgeldi, 1511'de Amasya muhafızı Mustafa Bey tarafından onarılmıştır¹²⁹.

Harşena Kalesi'nde bulunan müstahfizlar (kaleyi koruyan asker), kalenin artık sınır boyunda yer almaması ve kale erlerinin sefer hizmetinde bulunmamasından dolayı 1657 tarihli bir emirle Sinop Kalesi'ne gönderilmişlerdir. 1832 yılında da kale içindeki top ve diğer savaş malzemeleri kaldırılmıştır¹³⁰. Bu tarihten itibaren eski önemini kaybeden Amasya Harşena Kalesi, bakımsız kalmıştır. Günümüzde kale duvarlarının parçalarından ve sur temellerinden başka bir şey kalmamıştır.

1.3.1. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları

Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2009 yılında başlamıştır. Kültür ve Turizm Bakanlığı Kültür Varlıkları ve Müzeler Genel Müdürlüğü'nün izniyle İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü Öğretim Üyesi Prof. Dr. E. Emine Naza Dönmez'in başkanlığında yürütülmektedir.

2009-2010 yılları kazı çalışmaları Yukarı Kale'de top kulesi mevkiinin kuzeyinde (Yerleşim Alanı) gerçekleştirilmiştir. A, B, C, C1 ve D açmalarında çalışmalar yürütülüp yapılan çalışmalar neticesinde Osmanlı dönemine tarihlenebilen iki farklı kültür evresi ile teraslama sistemine göre inşa edilmiş dört farklı döneme denk gelen mimari yapılaşma tespit edilmiştir. C açmasında gerçekleştirilen çalışmalarda Roma dönemine ait stroter (düz çatı kiremiti) ve stroter parçaları ile kalypter (eğimli çatı kiremiti) ve kalypter parçaları bulunmuştur. Ayrıca bir pithos kapağı ve içinde bulunan Roma sikkesinden yola çıkılarak bu yapının Roma dönemine ait olduğu anlaşılmaktadır. Yapılan çalışmalar

¹²⁸ a.g.e., ss. 34-35.

¹²⁹ Kavaklı, a.g.e., s. 57.

¹³⁰ a.g.e., ss. 58-59.

sonucu ele geçen küçük buluntular arasında Roma, Selçuklu ve Osmanlı dönemine (Fatih Sultan Mehmed) ait sikkeler de ele geçirilmiştir¹³¹.

2011-2012-2013 yılları kazı çalışmaları Kızlar Sarayı Mevkii'nde C2, E3, C4 ve D4 açmalarında gerçekleştirilmiştir. E3 açmasında yapılan seviye indirme çalışmalarında ortaya çıkarılan mekânın güneybatı köşesinde su tahliye kanalı olduğu düşünülen açıklık bulunmuştur. Ayrıca içinden ve çevresinden çok sayıda seramik parçalarının bulunması Hüseyin Hüsameddin'in belirttiği mutfak kalıntıları olduğunu düşündürmektedir. 14. yüzyıla ait hamamın kuzeyinde yapılan bu çalışmalarda çok sayıda küçük buluntulara da rastlanılmıştır. Ele geçen buluntular arasında İznik seramikleri ve Çin porselenlerinin varlığı oldukça önemlidir. Çünkü bu seramiklerin yalnızca saray ve çevresi için kullanıldığı düşünülürse bu yapının sarayın mutfak olduğu görüşünü büyük ölçüde desteklemektedir¹³². 2011 yılı kazı çalışmalarında, üç ayak dediğimiz seramiklerin pişme esnasında kullanılan aletler ve sır yapımında kullanılan çok sayıda deniz kabuğu bulunmuş; bu alanda bir seramik fırını olabileceği ihtimallerini akıllara getirmiştir¹³³.

2015-2016 yılı kazı çalışmaları, Harşena Kalesi top kulesinin kuzeyinde devam etmiştir. C açmasında seviye indirme çalışmaları sürdürülürken düzgün yerleştirilmiş ve C1 açmasına doğru devam eden kademeli bir döşemeye ulaşılmıştır. Ayrıca B-C açması ara kesiti, B-D açması ara kesiti ve C1 açmasının batı kesiminde çalışmalar yapılmıştır¹³⁴. 2016 yılı kazı çalışmalarında daha önce açılan açmaların temizliğinin yanı sıra A-B açmalarının ara kesitinde ve yeni açılan E açmasında seviye inme çalışmaları gerçekleştirilmiştir¹³⁵ (Fotoğraf.8).

2017 yılı kazı çalışmaları Harşena Kalesi'nde "Cami Alanı" olarak adlandırılan bölgede başlamıştır. Yukarı Kale girişinde Gözetleme Kulesi'nin güney tarafı cami alanı

¹³¹ Naza Dönmez, "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları", a.g.e., ss. 35-37.

¹³² Naza Dönmez, a.g.e., ss. 39-44.

¹³³ E. Emine Naza Dönmez, *Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Türk Dönemi Seramikleri*, İstanbul: Ege Yayınları, 2021, s. 12.

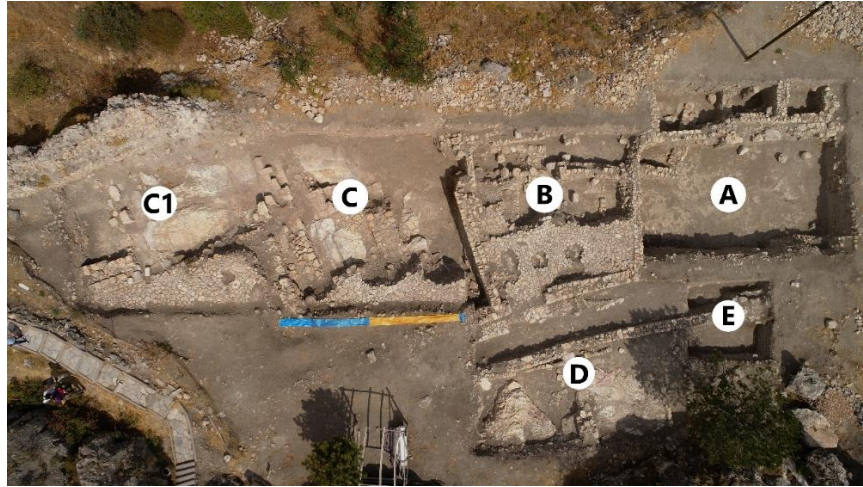
¹³⁴ E. Emine Naza Dönmez, "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2015 Dönemi Çalışmaları", 38. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2016, ss. 253-254.

¹³⁵ E. Emine Naza Dönmez, "Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2016 Dönemi Çalışmaları", 39. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017, ss. 613-614.

olarak adlandırılmıştır (Fotoğraf.9). Bu alanda Amasya Müzesi tarafından 2008 yılında kurtarma kazısı yapılmıştır¹³⁶.

2018 ve 2019 yıllarında yeni açmalar açılıp çalışmalar bu alanda devam etmiştir. 2019-2020 yıllarında B1, B2, B3, B4, C1, C2, C3, C4, D1 ve D2 açmalarında çalışılmıştır. Bu alanlarda, soğuk hava deposu olduğunu düşündüğümüz dikdörtgen formlu duvar kalıntısına rastlanılmıştır. Ayrıca Osmanlı yolu diye adlandırılan taş döşeme yol, tamamen gün yüzüne çıkarılmıştır (Fotoğraf.10).

2021 yılı kazı sezonunda, Cami Alanı diye tanımlanan alanın doğusunda çalışmalar devam etmiştir. Son iki yılda açılan açmaların arasındaki kesitlerin kaldırma işlemi yapılmış, aynı zamanda yeni açılan E1 ve E2 açmalarında çalışılmıştır (Fotoğraf.11). Bu alanda ocak kalıntılarına, temiz su giderine ve soğuk hava deposuna rastlanıldığı için imarethane olabileceği düşüncesi akıllara gelmiştir. Devam eden kazılarda, yeni veriler elde edildikçe yorumlamalar daha sağlıklı şekilde ve kesin ifadelerle yapılacaktır.

Fotoğraf.8 Harşena Kalesi kazı alanı (Harşena Kazısı Arşivi.)

¹³⁶ E. Emine Naza Dönmez, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2017 Dönemi Çalışmaları”, 40. *Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018, s. 641.

Fotoğraf.9: Harşena Kalesi Cami Alanı (Harşena Kazısı Arşivi.)

Fotoğraf.10: Harşena Kalesi kazı alanı, (Harşena Kazısı Arşivi.)

Fotoğraf.11: Harşena Kalesi kazı alanı son durum (Harşena Kazısı Arşivi.)

İKİNCİ BÖLÜM

KAHVE-KAHVEHANE, TÛTÛN, LÛLE

2.1. KAHVENİN TARİHÇESİ

Kahvenin ortaya çıkışı hakkında çeşitli hikâyeler bulunmaktadır. Genel olarak Araplar tarafından keşfedildiği görüşü hakimdir. Bu hikâyelerden birine göre, Etiyopyalı bir keçi çobanı, keçilerden bazılarının oldukça hareketli olduğunu gözlemlemiştir. Gariplik sezdiği keçileri takip eden çoban, onların kahverengi tohumlu bir bitkiden beslendiklerini görmüştür. Aynı tanelerden kendisi de yemiş, tanelerin kendisine zindelik kazandırdığını fark etmiştir. Çoban yaşadığı bu durumu bulunduğu yerdeki imama anlatmıştır. Kuruttuğu taneleri suda kaynatan imam, kahveyi ilk kez içecek haline getirmiştir. Bir diğer görüşe göre kahve, Şazeli tarikatının şeyhi Ebu'l Hasan Şazeli tarafından Habeşistan'da keşfedilmiş, daha sonra Şazeli dervişleri tarafından Yemen'e götürülmüştür. Kâtip Çelebi'nin "Cihan-nûmâ" adlı eserinde ise Şazeli'nin hac yolculuğu sırasında müritleriyle yaptığı sohbetlerde kahve çekirdeklerini kaynatıp içtikleri belirtilmektedir¹³⁷.

Kahve, başlıca iki türden elde edilmektedir. Anayurdu Habeşistan olan "Coffea arabica", tropikal iklimde yetişip boyu sekiz metreye kadar büyüebilmektedir. Liberya'da yetişen "Coffea liberica" ise on beş metreye kadar uzayan bir bitkidir¹³⁸. Kahve, ilk zamanlar değirmende çekilerek un haline getirilmiş ve ekmeği yapılmıştır. 15. yüzyılda Habeşistan'da hamur haline getirilerek ekmekle yenen bir yiyecek maddesi olmuştur. Ayrıca kahve ağacının meyvesinden içki yapılmış, bu nedenle kahve kelimesi şarap manasında kullanılmıştır. 15. yüzyıl sonlarına doğru ise kahve tanelerinden yapılan içki olarak kullanılmıştır. Kimi araştırmacılara göre kahve kelimesinin Kaffa'dan (Etiyopya'da bir il) geldiği ve bu bölgenin kahvenin anavatanı olduğu görüşü hakimdir. Arapça kahva kelimesinin Kaffa'nın değişime uğramış şekli olduğu düşüncesi ortaya atılmıştır¹³⁹. Ralph Hattox gibi yazarlar bu durum karşısında farklı tezler sunmuşlardır.

¹³⁷ Harun Ürer, "Osmanlı'da Kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli'den Bir Kahvehane Örneği 'Himaye-i Etfal'", *Sanat Tarihi Dergisi*, S. 19 (2010), s. 2.

¹³⁸ Erdinç Bakla, a.g.e., s. 24.

¹³⁹ Ekrem Işın, "Kahvehaneler", *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, C. 4, s. 386.

Hattox’a göre bu durum yalnızca bir ses benzeşmesidir. Kahve kelimesinin kahvenin öğrenilmesinden önce de yaygın olarak kullanılan bir sözcük olduğunu, şarabın aşağılayıcı sıfatlarından biri olarak uzun bir geçmişe sahip olduğunu söylemiştir¹⁴⁰.

Kahve, 15. yüzyılda Yemen’de yetiştirilmeye başlanarak yüzyılın sonlarında kahvenin içecek olarak kullanımı yaygınlaşmıştır. 16. yüzyılda Mekke ve ardından Kahire’ye; 17. yüzyılda ise önemli Avrupa ülkelerine yayılmıştır¹⁴¹.

2.1.2. Osmanlı’da Kahve-Kahvehane Kültürü

Osmanlı Devleti’nin kahve ile tanışması Sultan I. Selim döneminde olmuştur. Sultan Selim’in 1517 yılında Kahire’yi alması, Osmanlıların kahve ve kahvehaneleri tanımasını sağlamıştır¹⁴². Tarihçi Solakzâde’ye göre kahve, 1519 yılında Müslüman tüccarlar tarafından İstanbul’a getirilmiştir. Fakat bu dönemde oldukça dar bir çevrede tanınmıştır¹⁴³.

Kahvenin gündelik yaşamdaki yaygınlığı Kanuni Sultan Süleyman döneminde gerçekleşmiştir. 1543 yılında Habeşistan valisi Özdemir Paşa tarafından Yemen’den İstanbul’a gemiler ile kahve getirilmiştir¹⁴⁴. 16. yüzyılda genel olarak Müslüman tüccarlar tarafından Yemen’den Cidde’ye, buradan da Kahire ve İskenderiye’ye taşınan kahvenin son durağı İstanbul olmuştur. Eminönü’nde kavrulduktan sonra Tahmis Ocağı tarafından denetlenen miri dibeklerde öğütölüp esnafa satılmıştır. Bu dönemde Şeyhülislâm Ebussuud Efendi’nin çıkardığı bir fetva ile kahve içmek yasaklanmıştır. Kömür olma derecesinde kavrulan maddeleri yemenin İslâmiyet’e aykırı olduğunu söylemiş; İstanbul’a kahve taşıyan gemileri batırtmıştır. Fakat hem halk ve tüccarların verdikleri tepkiler hem de hazinenin kahveden aldığı gümrük gelirlerindeki azalmalar neticesinde Ebussuud Efendi fetvasını kaldırmıştır¹⁴⁵.

¹⁴⁰ Ralph S. Hattox, *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu’daki Kökenleri*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996, s. 16.

¹⁴¹ İdris Bostan, “Kahve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kahve> (08.05.2021).

¹⁴² Bakla, a.g.e., s. 30.

¹⁴³ Işın, a.g.m., s. 386.

¹⁴⁴ Bakla, a.g.e., s. 30.

¹⁴⁵ Işın, a.g.m., ss. 386-387.

1554 yılında Şam'dan Şems ve Halep'ten Hakem adlı iki tüccar İstanbul'a gelerek Tahtakale'de ilk kahvehaneleri açmışlardır¹⁴⁶. Kahvehanelerin de açılmasının ardından İstanbul halkı kahvenin kavrulmasını, öğütülüp pişirilmesini öğrenmiş; kahve tüketimi şehirde giderek yaygınlaşmıştır. Fakat öncelikle üst tabakada moda olmuştur. Ulema (ilmiye) sınıfı ve devlet yönetiminde bulunanlar (kalemiye), kahve tiryakisi olmaya başlamışlardır. Kanuni de kahveyi saraya taşımış, sarayında ilk defa Kahvecibaşılık görevi tahsis etmiştir. Gerek saray gerekse konaklarda misafirlere ikram edilen kahve, üç askı zincirli "sitol" adı verilen gereçle taşınmıştır. Çanak şeklindeki ufak mangalının içine yerleştirilmiş kor ateşin üzerinde duran kahvedanla servisi yapılmıştır (Fotoğraf.12). Sitol, tütünün ülkeye girmesinden sonra tütün için gereken fındık ateşini taşımada da kullanılmıştır. Halk arasında da giderek yayılan kahve, mideyi rahatlatığı bilgisinin öğrenilmesi üzerine yemeklerden sonra sıklıkla tüketilmeye başlamıştır¹⁴⁷.

Fotoğraf.12: Sitol üzerinde kahvedan (Bakla, a.g.e., s. 32.)

¹⁴⁶ Selma Akyazıcı Özkoçak, "Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri", *Osmanlı Kahvehaneleri Mekân, Sosyalleşme, İktidar*, ed. Ahmet Yaşar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, s. 19.

¹⁴⁷ Bakla, a.g.e., ss. 30-32.

Tahtakale’de açılan ilk kahvehaneler kısa sürede ilgi görmüş, mahalle ve sokak aralarında yeni kahvehaneler açılmıştır. Din dışı kültür ve toplanma mekânları olarak açılan kahvehaneler, Kanuni döneminin son yıllarına tekabül etmektedir. Bunlar farklı sosyal tabakalara mensup kişilerin ortak faaliyetlerini gerçekleştirdikleri mekânlar olmuştur. Daha önce sivil konut, cami ve tekke ile çarşılarda görülen sosyal ortam, kahvehanelerin açılması ile din, ticaret ve folklorun kaynaştığı bu yeni mekânlarda gerçekleşmiştir. Bu mekânlarda yönetimin açıkça eleştirilmeye başlanması ve bunun duyulması kahvehanelerde yasaklamalara gidilmesine yol açmıştır¹⁴⁸.

II. Selim (1566-1574) ve III. Murad (1574-1595) dönemlerinde yasaklamalar gerçekleştirilmiş fakat etkili olmamıştır. 1592 yılında Şeyhülislâm Bostanzâde Mehmed Efendi’nin kahve lehine verdiği fetva ile kahve yasağı kalkmıştır. Ancak 1598 yılında tütünün ülkeye girmesi ile kahvehane yasakları tekrar yaşanmıştır¹⁴⁹. Tütünün Osmanlı topraklarına girmesinden sonra kahve, tütün lülesiyle birlikte tüketilmiştir. Osman Hamdi Bey’in “Kahve Ocağı” adlı Osmanlı dönemi konağının tasvir edildiği tablosunda, kahve ve lüle vasıtası ile tütünün beraber içildikleri gösterilmiştir (Fotoğraf.13).

Fotoğraf.13: Osman Hamdi Bey, Kahve İkramı (Bakla, a.g.e., s. 35.)

¹⁴⁸ Işın, a.g.m., s. 387.

¹⁴⁹ Bakla, a.g.e., ss. 36-37.

2.2. TÜTÜNÜN TARİHÇESİ

Duman çıkaran bitkiler tarih boyunca insanlığın ilgisini çekmiştir. Bu durumun oluşmasında dumanın havaya yükselişinin mistik tesiri etkin rol oynamıştır. Tarih öncesi insanlar özellikle dini törenlerde özel kokulu bitkileri kullanarak onların kokusundan faydalanmışlardır¹⁵⁰.

Özel kokulu bitkilerden olan afyon ve Hint keneviri (esrar) Sümerler tarafından tıpta kullanılmıştır. Heredot (M.Ö 484-425), İskitlerin kendir olduğu düşünülen bitkinin dumanını içlerine çekerek sarhoşluk hissine kapıldıklarını ve raks ettiklerini söylemiştir. Asurlular döneminde esrar “kunuba”, haşhaş ise “irru” olarak adlandırılmış ve M.Ö 9. yüzyılda Sardanapol zamanında bu bitkiler kullanılmıştır. Haşhaş eski Mısırlılar da kullanmışlardır. “Mekone” adını verdikleri haşhaşın yanı sıra M.Ö 1550 yılında yazılmış olan papürüslerden afyonu da tıp alanında kullandıkları görülmektedir. Eski Yunanlılar haşhaş Mısırlılardan öğrenmişlerdir. Teoferast, M.Ö 370-286 yıllarında haşhaşın yetiştirildiğini açıklamıştır. Hindistan’da hindistancevizi kabuğuna “narçil” denen bir boru takılması ile esrar içilmiştir. Bu daha sonra Mısırlılar tarafından da benimsenmiştir. Fakat Mısır alfabesinde ‘ç’ harfinin ‘g’ harfi ile ifade edilmesi, bu esrar içme aletine “nargil” denmesine yol açmıştır. Nargile kelimesi buradan gelmektedir¹⁵¹.

1492 yılında Christopher Colombus’un Amerika kıtasını keşfi ile orada yaşayan yerli halkın yukarıda bahsi geçen keyif verici maddeleri bildikleri ve bunları dini törenlerde kullandıkları öğrenilmiştir. Bu bitkilerden en yaygın olanı da kıtanın büyük bölümünde yetişen, hayati tehlikesi daha az olan tütündür. Tütün, patlıcangiller (Solonaceae) familyasına ait olup içinde altmış dört cinsi barındıran bitkidir. Bilimsel adı Nicotiana olan türün üyesidir. Aynı zamanda Nicotiana tabaccum ve Nicotiana rustica adlı bitkilerin yapraklarına verilen isimdir. Tütün, kimyasal olarak %90 su, %10 oranında ise organik maddeler ve mineraller içermektedir. %10’luk kısımda en büyük paya %0,5-8 oranıyla nikotin sahiptir. Nikotin oranı başta tütün cinsi olmak üzere yetiştirildiği bölgeye, toprak yapısına ve kurutma şartlarına göre değişkenlik göstermektedir¹⁵².

¹⁵⁰ Bakla, a.g.e., s. 16.

¹⁵¹ Bakla, a.g.e., ss 16-17.

¹⁵² Yılmaz, a.g.e, ss. 1-2.

Tütün, yeni kıtanın keşfinden sonra elli- altmış yıl içinde başta İspanya ve Portekiz olmak üzere Belçika, İsviçre, Fransa, İtalya ve İngiltere topraklarına girmiş, küçük çaplı da olsa üretimine başlanmıştır. 16. yüzyıl sonlarında ise Avrupa'nın tamamı olmak üzere Uzak Doğu, İç Asya, Sibirya, Hindistan ve Afrika'ya kadar yayılmıştır¹⁵³.

Amerika kıtasının keşfinden sonraki yıllarda da kıtaya çeşitli seferler düzenlenmiştir. Sefere katılan Amerigo Vespucci, 1499 yılında kaleme aldığı ve 1505'te ilk, 1520'de de ikinci basımı yapılmış olan kitabında yerlilerin tütünü nasıl kullandıklarını, kullanım şekillerinin tedavi amaçlı olabileceğini yazmıştır. Yeni kıtanın bilinmeyen bitkilerini keşfetmek olan ilk büyük girişim ise 1570 yılında İspanya kralı II. Philip tarafından başlatılmıştır. Bu bitkilerden ilaç yapımında kullanılabilecek olanları ülkesine getirtmiştir. Zaman içerisinde artan seferler sonucunda tütün hakkındaki bilgiler artmıştır. Özellikle tütün lehinde dile getirilen söylemlerden sonra Avrupa'da daha detaylı yayınlar yapılmıştır. İspanya kraliyet doktorlarından Monardes'in "Yeni Dünyadaki Tedavi Edici Bitkilerin Tarihi" adlı 1571 yılına ait kitabı, tütün hakkında bilgi ve teorileri içeren ilk büyük çalışma olmuştur. Kitapta tütünün yetiştirilme ve kullanma şekilleri ile diş ağrısı, kanser gibi yirmiden fazla hastalığa iyi geldiği belirtilmiştir¹⁵⁴.

Tütün hakkındaki bilgilerin artmış olması Avrupa devletlerinin elçilerini harekete geçirmiştir. 1559 yılında Lizbon sarayında bulunan Fransız elçisi Jean Nicot, tütün hakkında bilgiler içeren raporunu ve bir miktar tütün tohumunu Fransız sarayına göndermiştir. Kraliçenin annesi olan Catherina de Medici, raporda yazılanları okuduktan tütün ekimini bizzat kendi yapmıştır. Fransız Jaques Gohory, 1572 yılında yazdığı "Tütün Tedavisi" adlı kitabında, tütünün her derde deva olduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu bitkinin adının 'medicée' olması gerektiğini söylemiştir. Fransız herbalist (bitki uzmanı) Liébault ise bu bitkiyi Fransa'ya kazandırmış olan Jean Nicot'yu onurlandırmanın gerektiğini, bunun da bitkiye 'nicotiane' isminin verilerek mümkün olacağını söylemiştir. Tütün hakkında sunulan diğer raporlar ise Lizbon sarayında bulunan ve Papa temsilcisi olan Prospera di Santa Croce ile Fransa sarayın bulunan Toscana elçisinin tütün hakkında geniş bilgilere yer verdikleri ve 1561 yılında Papa'ya gönderdikleri raporlardır¹⁵⁵.

¹⁵³ Yılmaz, "Tütün Üzerine...", s. 4.

¹⁵⁴ Yılmaz, a.g.m., ss. 4-5.

¹⁵⁵ a.g.m., s. 6.

Tütün hakkındaki bilgiler İngiltere'ye elçilerin hazırlamış olduğu raporlar ile değil, bilim insanı olan Thomas Hariot tarafından getirilmiştir. Hariot, İngilizlerin kurdukları ilk koloni olan Roanoke Adası'nda geçirdiği süre zarfında tütün bağımlısı olmuştur. İngiltere'ye döndükten sonra da tütünün geniş çapta propagandasını yapmış, ülkede tanınmasında büyük rol oynamıştır. 16. yüzyılda başlayan bu tütün propagandası 17. yüzyılda da devam etmiştir. İngiliz Doktor James Hart tarafından 1633 yılında yazılan “Kanikh or the Diaseased” adlı kitabında, tütünün nemli bölgelerde yaşayan yaşlı insanlara iyi geldiğini, balgamı söktüğünü belirtmiştir. Ayrıca Hollandalı Doktor Van Peima'nın 1690 yılında yazmış olduğu “Tabacologia” adlı eseri ile 1668 yılında Edme Baillard tarafından yazılan “Discours du tabac ou il est traité particulièrement du tabac en poudre” adlı eserinde tütünün faydaları anlatılmıştır. Yazılan tüm bu eserler ve yapılan propagandalar neticesinde tütün kullanımı artış göstermiştir. Tütün, kahvede olduğu gibi zaman içinde yavaş yavaş alt sınıflara yayılmamış, aynı zamanda bütün sınıflarda kullanılan bitki olmuştur. İnsanlar çalışırken, sohbet ederken, kısaca günün her anında tütün içerken rahipler ise kilisede ayinden önce veya ayin sırasında tütün içmişlerdir. Aynı zamanda ülke içerisinde tütün içme gereçleri olan lüle ve piponun üretimi için endüstri kolları kurulmuştur¹⁵⁶.

2.2.1. Osmanlı'da Tütün Kültürü

Tütünün Osmanlı İmparatorluğu'na giriş tarihi hakkında tarihçiler arasında farklı görüşler hakimdir. Hezarfen Hüseyin Efendi 1598, Peçuyulu İbrahim (Peçevi) 1600, Kâtip Çelebi 1601, Nâima ve Ahmet Refik 1606 yılı olarak kaydetmektedir¹⁵⁷.

20. yüzyılda Türkiye ve batıda yapılan çalışmalar neticesinde verilen tarihlerin doğruyu yansıtmadıkları anlaşılmıştır. Çünkü, başta Peçevi Tarihi olmak üzere verilen 1600'lü yıllar, tütünün Osmanlı topraklarına giriş tarihini değil, Avrupalı tüccarlar tarafından ticaret amaçlı getirilişinin tarihidir. Ayrıca söz konusu tarihler tütünün Osmanlı'ya yapılan ilk ithal tarihinden ziyade İstanbul'a yoğun şekilde getirildiği yılları göstermektedir. İlk getiriliş tarihi ise bahsi geçen yıllardan on beş-yirmi sene önce olmalıdır¹⁵⁸.

¹⁵⁶ a.g.m., ss. 6-7.

¹⁵⁷ Bakla, a.g.e., s. 40.

¹⁵⁸ Yılmaz, a.g.e., s. 16.

Ahmet Refik'in, 1606 yılında İstanbul'da tütün tüttüğü, daha önceki yıllarda kahvenin tütünsüz içildiği, kahvenin Şark'tan tütünün Garip'ten geldiği ve ikisinin İstanbul'da birbirine kavuştuğu, tütünü İngilizlerin getirdikleri, satarken şifa diyerek sattıkları fakat İstanbul keyif ehli zürafasının tütünü kahveye uydurup kahve gibi tütüne de birden müptelâ oldukları sözlerinden, tütünün bahsi geçen yıllarda Osmanlı topraklarına değil, İstanbul'a ticari amaçla getirildiği anlaşılmaktadır¹⁵⁹.

Tütünün Avrupalı tüccarlar tarafından İstanbul ve diğer büyük şehirlere getirilmesi ile kullanımı yaygınlaşmıştır. Peçevi Tarihi'nde, tütünün halk arasında çok çabuk rağbet görüp kahvehanelerde oluşan dumandan insanların birbirlerinin görmesinin bile güç olduğu gibi ifadelerinden, tütün içiminin hızlı bir şekilde yayıldığı anlaşılmaktadır. Kısa sürede bu denli bir yayılma olması nedeni ile daha önce kahve için yaşanan dini tartışmalar tütün için de başlamıştır. Ulema tarafından bu konu hakkında birçok risale yazılmıştır. Bu risaleler, tütünün haram, mekruh, mübah olup olmadığı ve yasaklanıp yasaklanmaması gibi dört ana konudan oluşmaktadır. 19. yüzyılın ikinci yarısına kadar devam edecek olan tartışmalar sırasında devlet içerisinde yasaklamalar meydana gelmiştir. Fakat tütüne getirilen bu yasaklar, risalelerde yer alan tartışmalara dayandırılmamıştır. İlki 1614 yılında I. Ahmed (1603-1617) tarafından gerçekleştirilmiştir. Sebebi, sarayda kullanılan mumlar, Manisa ve Biga'dan temin edilirken bu bölgelerde tütün ekimine başlanmasından sonra, tütünün kurtlanmasını önlemek için kullanılmış, bu nedenle de mum fiyatları artmıştır. Hem sarayda mum darlığına sebep olması hem de fiyatları yükseltmesi sonucunda çıkarılan bir fermanla tütün ekimi ve içimi yasaklanmıştır. Fakat halk yine de gizlice tütün içmeye devam etmiştir. Nitekim Sultan IV. Murad döneminde (1623-1640) meşhur yasaklama gerçekleşmiştir. 1633 yılında bir kalafatçının gemi kalafatlamak için funda yakması sonucu, yaklaşık yirmi bin evin yok olmasına sebep olacak kadar büyük bir yangın çıkmıştır. Fakat devlet büyükleri yangın sebebi olarak tütün ateşini göstermişlerdir. Daha sonra camilerde tütün aleyhinde vaazlar verilmiştir. Çünkü İstanbul'daki meskenlerin ahşap olması ve en ufak bir kıvılcımda tekrar aynı felaketlerin yaşanabilecek olması sebep gösterilerek¹⁶⁰ 16 Eylül 1633 tarihinde tüm kahvehaneler kapatılıp kahve ve tütün

¹⁵⁹ Süheyl Ünver, "Türkiye'de Kahve ve Kahvehaneler", *Türk Etnografya Dergisi*, S. 5 (1963), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, s. 48.

¹⁶⁰ Yılmaz, a.g.m, 2003, ss. 11-15.

yasaklanmıştır. Padişah, bizzat kendisinin de bu yasakları kontrol edeceğini söylemiş, İstanbul dışındaki şehirlerde de yasağa uyulmasını istemiştir. Alınan sert tedbirler karşısında tütün içme yerine enfiye¹⁶¹ kullanımı başlamıştır¹⁶².

1646 yılında Şeyhülislâm Babaî Efendi tarafından verilen fetva ile tütün içilmesi kısmen kaldırılmıştır. Tütün içimi tekrar hızla yayılmaya başlamış, saray tarafından da kullanımı benimsenmiştir. IV. Mehmed (1648-1687), tütün içen ilk padişah olarak tütünün sarayda tütmesinin ardından, tütüncübaşı, çubukçubaşı, çubukçular ve ateşçiler olmak üzere kadrolar oluşturmuştur. 17. yüzyılın ikinci yarısında tütünün mühim bir gelir kaynağı olduğu anlaşılmış; devlet, tütünün yasallığını kabul etmiştir. 1680 yılında yasağın tamamen kalkması ile lülecilik, çubukçuluk, lüle kalıpcılığı, imamecilik, lüle ve tütün satıcılığı gibi çeşitli sahalar açılarak sadece İstanbul’da yaklaşık yirmi bin kişiye istihdam sağlanmıştır¹⁶³.

Sonuç olarak tütün, başta Avrupa olmak üzere tüm dünyada hızla yayılmıştır. Sebebi ise tütünün ilk etapta tedavi edici bir bitki olarak anlaşılması ve o şekilde tanıtılmasıdır. Daha sonraki dönemlerde karşıt görüşler ortaya atılmış ve hem dini hem de tıbbi tartışmalar sonucu yasaklamalara gidilmiştir. Fakat yasaklamalar tütün kullanımına engel olamamıştır. Çünkü tütün içilmesinin yasaklanması hem Avrupa’da hem de Osmanlı’da enfiye kullanımını yaygınlaştırmıştır. Yangınlar ya da dini tartışmalar yasaklama sebebi olarak gösterilmiş olsa da asıl sebebi “Osmanlı’da Kahve-Kahvehane Kültürü” başlığı altında ifade edildiği gibi kahvehanelerde yönetimin ve yöneticilerin eleştirilmesidir. Tütünün Osmanlı topraklarında ortaya çıkmasından sonra kahvehanelerin bu konudaki toplanma mekânları olması ve yönetimin eleştirildiği yerler olmasını daha da arttırmıştır. Fakat 17. yüzyılın ikinci yarısında kaldırılan yasaklar ile tütün, Osmanlı İmparatorluğu için büyük bir gelir kaynağı olmuştur.

¹⁶¹ Enfiye, halk arasında “burunotu” olarak anılmaktadır. Tütünün kavrulup ince toz haline getirilmesinden sonra üzerine kokulu sıvılar serpilip burun deliklerine çekilerek kullanılan bir tütün mamulüdür. Ayrıntılı bilgi için bkz. Cevdet Türkay, “XVIII. Yüzyılda İstanbul’da Enfiye Dükkânları”, *Ehlikeyfin Kitabı*, haz. Fatih Tıgılı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004, ss. 353-360.

¹⁶² Bakla, a.g.e., s. 45.

¹⁶³ a.g.e., ss. 45-48.

2.3. LÜLENİN TARİHÇESİ

Tütünün, Amerika'nın keşfi ile tanınmış bir bitki olmasına karşın, yeni kıtanın keşfinden yaklaşık on üç yüz yıl önce kullanıldığı tespit edilmiştir. 2. yüzyılda Meksika'nın Polenque şehrinde yer alan hac mabedinde bir rahibin çubuk ile tütün içtiği anlaşılmıştır. Tahta, kemik, taş ya da pişmiş topraktan yapılmış çubukların, Muskogee Kızılderileri'nin mezarlarında bulunanları, ilk geliştirilmiş örnekler olarak kabul edilmiştir. Bu çubukların bir ucu daha dar; diğer ucu ise çanak oluşturacak şekilde geniş biçimde ele alınmıştır (Fotoğraf.14). Avrupa'da görülen ilk seramik pipolar da bu çubuklar model alınarak yapılmıştır. Kuzey Amerika'nın Alonquine Kızılderililerince şekil değişikliğine gidilip iki parçalı pipo kullanımı görülmüştür. Seyyah Jean Nieuhoff, 1650 yılında Güney Brezilya yerlileri tarafından çanakları ceviz kabuğundan, sapları ise içi oyuk dallardan oluşturulan pipoların kullanıldığını tespit etmiştir. Çanakları küçük şekilde ele alınan bu pipo şeklinin Portekizli denizciler tarafından doğuya taşındığı; Osmanlı İmparatorluğu, İran ve Uzak Doğu'da kullanılan çubukların esasını oluşturduğu görülmüştür¹⁶⁴.

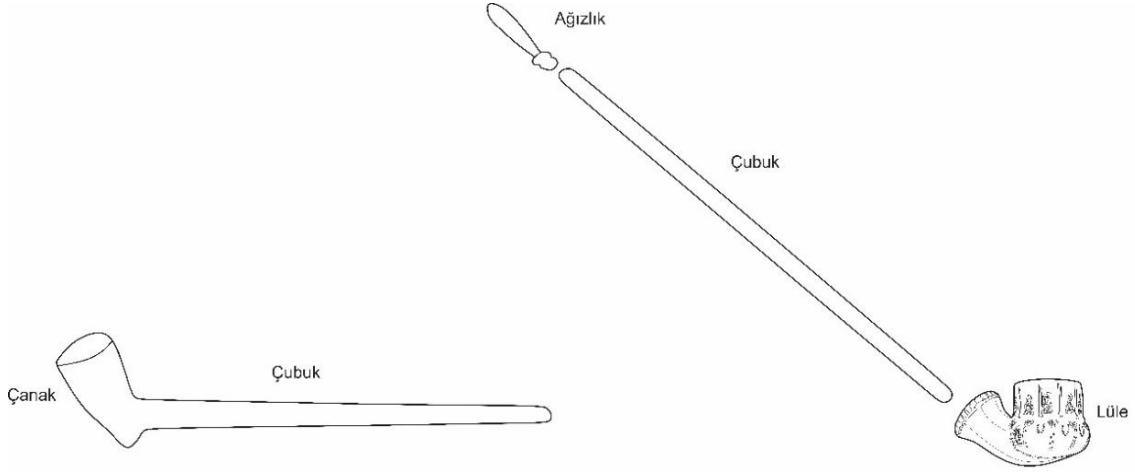

Fotoğraf.14: Çubuklar (Bakla, a.g.e., s. 17.)

Zaman geçtikçe farklı bölgelerde doğu ve batı tarzı olmak üzere iki tüp lüle belirginleşmiştir (Çizim.1). Batı tarzındaki lüleler beyaz hamurlu, küçük çanaklı ve ince-uzun duman yolundan oluşan tek parçalı lülelerdir. İlk örnekler oldukça küçük boyutlu

¹⁶⁴ Bakla, a.g.e., s. 18.

olup “elfin” (cüce) olarak isimlendirilmiştir. Bu örneklerin büyük çoğunluğu süslemesiz, fakat neredeyse hepsi yapan ustanın mührünü taşımaktadır. Batı tarzındaki lülelerin başlıca üretim merkezleri ise Hollanda, İngiltere ve Fransa’dır¹⁶⁵.

Çizim.1: Batı ve Doğu tarzında lüleler (Canıbek,2021.)

Osmanlı İmparatorluğu’nda görülen ilk lüleler, İngiliz gemiciler tarafından getirilen, açık gri kilden üretilmiş ve küçük boyutlu olan lülelerdir¹⁶⁶. Daha sonra aynı stilde, beyaz kilden üretilmiş lüleler varlığını göstermiştir. Zamanla Doğu tarzındaki lüleler, İngiliz stilineki lülelerin yerini almıştır. Osmanlı lülelerinin karakteristik şeklini yansıtan bu lüle tipi, lüle, çubuk ve ağızlık olmak üzere üç parçalı şekilde üretilmeye başlamıştır. Kuzey Afrika’dan Türkiye ve Balkanlara kadar yayılan bu lüleler, aynı zamanda Avusturya-Macaristan ve İtalya’da da üretilmiştir. Bunlar “Doğulu tip”, “Türk tipi”, “Osmanlı tipi” ya da “Akdeniz tipi” olarak adlandırılmıştır. Doğu ve batı tarzındaki lüleler, bölgesel özellikler göstermekle birlikte bu lülelerin, 20. yüzyılda sigaranın ortaya çıkışına kadar üretimleri devam etmiştir¹⁶⁷.

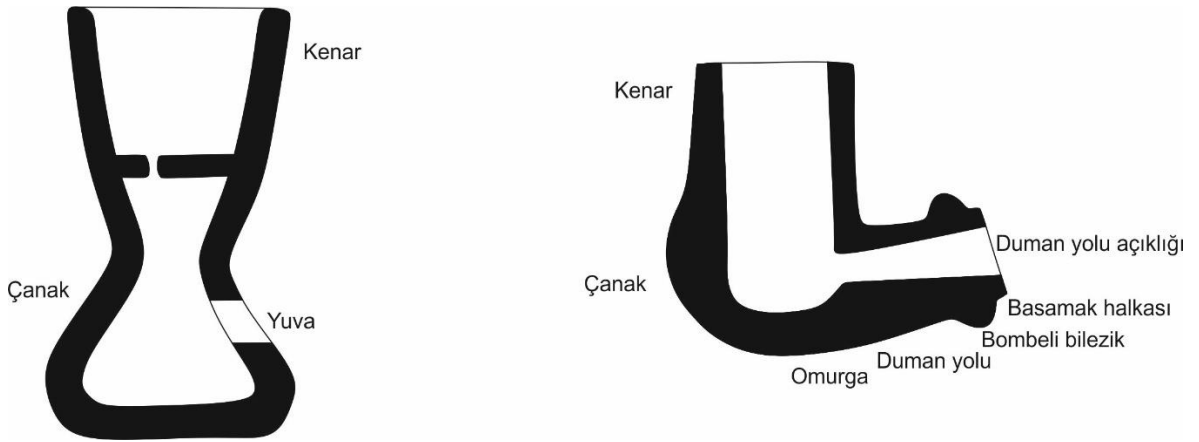
¹⁶⁵ Ayhan, *Hasankeyf...*, ss. 10-11.

¹⁶⁶ Ayhan, “19. Yüzyıla Tarihlenen...”, s. 229.

¹⁶⁷ Ayhan, *Hasankeyf...* s. 11.

2.3.1. Osmanlı Dönemi Tütün Lüleleri

Kökeni Farsça olan “lüle” kelimesi, “emzik” anlamına gelmektedir¹⁶⁸. Lüle sözcüğü, Türkçede farklı anlamlarda kullanılmaktadır. Osmanlı İmparatorluğu zamanında çeşmelerin ucuna takılan ve belirli bir süre içinde belirli miktarda su akıtan boru anlamına gelmektedir. Aynı zamanda halka gibi yuvarlak şeyler ve kâğıttan yapılan külâh gibi birçok tanım lüle için kullanılmıştır. Konumuzla ilgili anlamı ise; ağzı açık küçük bir çanak ile bu çanağın yan alt tarafında küçük bir deliği bulunan, çoğu zaman bu deliğin devamı olarak uzanan borudan (duman yolu) oluşan nesnedir¹⁶⁹. Kısaca lüle, çubuk ya da nargilelerin ucuna takılan, tütün veya benzeri maddelerin içine doldurulduğu, fincan gibi ağzı açık ve yan tarafta deliği bulunan içim aletidir. Bu içim aletine bazı yayınlarda ‘çubuk’ bazı yayınlarda ise ‘lüle’ denmektedir. Tarafımızca bu alet, üç parçadan oluşup lüle, çubuk ve ağızlık olarak adlandırılmaktadır. Lüle de çanak, omurga, kenar, duman yolu, bombeli ya da karinalı bilezik, basamak halkası, duman yolu açıklığı ve yuva bölümlerinden oluşmaktadır (Çizim.2).

Çizim.2: Lülenin bölümleri (Canıbek,2021.)

¹⁶⁸ Bakla, a.g.e., s. 156.

¹⁶⁹ Gökben Ayhan, “Lüle Terminolojisinin Sorunları Üzerine Görüşler”, *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Ekim 2012)*, C. 1, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları,2014, s. 54.

Lüleler, kil, metal, lületaşı¹⁷⁰, nadir de olsa ahşap¹⁷¹ gibi farklı malzemelerden üretilmiştir. Üretim için lüle satışının da yapıldığı dükkânların zemin katı kullanılmıştır. Lüleler, kalıpta ve çark yapımı olmak üzere iki farklı şekilde üretilmiştir. Kalıp yapımı için lüle ustası ve ağaçtan (genellikle ıhlamur) model yapacak usta, ahşap kalıbı hazırladıktan sonra model, kalıpcı ustası tarafından kurşun kalıp haline getirilmiştir. Kurşun yapımındaki neden ise, kurşunun hem ahşaba göre daha dayanıklı bir madde olması hem de yumuşak bir maden olması sebebi ile desenlerin kolayca yapılabilmesi içindir. Fakat bezemeler daha sonra da lüle fırınlanmadan önce yapılabilir¹⁷².

Lüle hamuru, dükkânların zemin katlarında açılan çukurlarda yoğurulurdu. Sakız kıvamına getirildikten sonra suyun içinde yumuşatılıp süzülürdü. Deri sertliği, başka bir deyişle kulak memesi diye tabir edilen kıvama getirilen hamur, ayakla ezilerek genellikle 20 kilogramlık parçalara bölünürdü. Bölünen parçalar tekrar çukura konulup üzeri örtülür, dinlendirilmeye bırakılırdı. Dinlendirme işleminden sonra tekrar ayakla ezilir ve torbalara konulup tokmak yardımıyla dövülürdü. Lüle için gerekli miktardaki hamur, parçalara ayrılıp tekrar yoğurma işlemi gerçekleştirilirdi. Hamur, kalıba yapışmayacak kıvama gelince kalıp içerisine yerleştirilirdi. Lüle ustası, şekil verilecek kıvamda olan hamuru kalıba el presiyle basardı. Presleme tezgâhı, ahşap zemin üzerinde olup pres koluna bağlanan “ıstampâ” adındaki baskı kolu ile preslenirdi. Duman yolu, takoz ile kapatılır, preslenen hamurun fazlalık kısmı keskin alet yardımıyla dışarı atılırdı. Takoz çıkarıldıktan sonra ucu sivri ahşaplar yardımıyla duman yolundan çanağa doğru yavaşça delik açılırdı. Hamur, daha sonra tekrar dinlendirilmeye bırakılırdı¹⁷³. Fırınlamaya geçilmeden önce lüle üzerine desen yapılırdı. Ağaçtan yapılan gereçlerle baskı tekniği ya da rulet adı verilen (Fotoğraf.15), ucunda rulo şeklinde yer alan metal üzerinde geometrik, bitkisel ya da yazı motifleri bulunan tahta kalem şeklindeki alet, lülenin üzerinde çevrilerek bezeme ya da yazı elde edilmiş olurdu¹⁷⁴.

¹⁷⁰ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 41.

¹⁷¹ Yazıcı Metin, a.g.e, s. 84.

¹⁷² Bakla, a.g.e., s. 144; Ayhan, *Hasankeyf...*, ss. 41.

¹⁷³ Bakla, a.g.e., s. 144-146; Ayhan, a.g.e., s. 41-42.

¹⁷⁴ Bakla, a.g.e., ss. 147-150.

Fotoğraf.15: Ruletler (Bakla, a.g.e., s. 149.)

Kalıp yapımı, daha çok İstanbul örneklerinde karşımıza çıkmaktadır. İlk olarak ne zaman kullanıldığı kesin olarak bilinmemektedir. Çark yapımı lüleler ise lülenin duman yolu ve çanak parçalarına ayrı ayrı şekil verilmesinden sonra parçaların birleştirilmesiyle elde edilmiştir¹⁷⁵. Osmanlı İmparatorluğu’nun hemen her şehrinde lüle üretimi yapılmıştır. Özellikle çark yapımı lüleler, İstanbul dışında çoğu merkezde karşımıza yoğun olarak çıkmaktadır¹⁷⁶. Şu ana kadar yapılan kazılarda sayısız lüle buluntusuna karşın çok nadir lüle kalıplarına rastlanması bu durumun bir göstergesidir.

Osmanlı lüleleri, oldukça parlak astar ile kaplanmıştır. Lüle üzerine sürülen astar, içindeki demir oksit oranına göre lüleye kırmızı ya da beyaz renk vermiştir. Koyu kırmızı tonlu lüleler Van’dan getirilen “Gülbahar” adındaki kil ile yapılmıştır. Lülenin astarlanıp üzerine desen verildikten sonra fırınlama işlemine geçilmiştir. Bu fırınlar küçük boyutlu olup üzerleri kubbe ile örtülmüştür. Altta odunun yakıldığı cehennemlik bölümü ile üstte lülenin pişirildiği esas bölüm olmak üzere iki bölümden oluşan bu fırınlarda, reçine çam odunları yakılmıştır. Lülenin kırmızı renge dönüşmesi için fırına gözetleme deliği açılıp içeriye oksijen girmesi sağlanmıştır. Siyah renk elde edilmek istendiğinde delikten nemli talaş ya da saman atılarak hem hamurun hem de astarın siyah renk alması sağlanmıştır. Bunun yanı sıra lüle, siyah ya da gri astarla boyanarak siyah renk elde edilmiştir. İstanbul’da Eyüp, Galata, Karagümrük, Tahtakale, Bahçekapı ve Tophane gibi birçok semtte üretim yapılmıştır. Fakat en kaliteli üretimin Tophane’de yapılması hem üretimin yapıldığı sokağa “Lülecî Hendek Sokağı” isminin verilmesini hem de Osmanlı lülelerinin

¹⁷⁵ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 42.

¹⁷⁶ Bakla, a.g.e., s. 98.

“Tophane Lülesi” adıyla anılmasını sağlamıştır. Adını, bu el sanatından alan Lüleburgaz’ın yanı sıra Edirne’de de yoğun olarak üretim yapılmıştır. Lüleler, halk ve saray için iki ayrı şekilde üretilmiştir. İstanbul ve Edirne halk tipi lülelerin dışında saray için de üretim yapmıştır. İstanbul Tophane’de üretilen lüleler ile diğer merkezler arasında işçilik ve kalite bakımından oldukça farklılar görülmüştür. Tophane lülelerinin daha kaliteli olduğu anlaşılmıştır¹⁷⁷.

Üç parçadan oluşan Osmanlı tütün lülelerinin her parçası ayrı birer sektör haline gelmiştir. Tütün içmeye yarayan, fildişi ya da çeşitli ağaçlardan yapılmış, bir ucu lüleye diğer ucu ağızlığa takılan, duman çekme görevi gören çubuklar, 30-40 cm’den 2-2,5 metreye kadar çeşitli boyutlara sahiptir. Çubuklar, alacak kişinin mali durumuna göre çeşitlilik göstermektedir. Altın tellerle ve ipekle örülüp bezenmiş çubuklara “Kayseriye Çubuk” denilmektedir. En çok tercih edilen çubuk, nikotini emme özelliğinden dolayı yasemin çubuktur. Bir diğer parça da “imame” denilen ağızlıklardır. Kemikten ya da kehribardan yapılmış olup lüle içerken çubuğun bir ucuna, nargile içerken marpucun ucuna takılmaktadır¹⁷⁸. Lülenin çanak kısmına tütün ve kor halde findık ateşi konulup yanan ateşin dumanı çubuk yardımı ile çekilerek tütün içimi gerçekleştirilmiştir. Çanak içinde yanan tütünün, kül ile kaplanıp külün yere dökülmemesi için pirinçten yapılmış, kenarları tabak gibi kalkık ve yaklaşık 20 cm çapında “takatuka” adındaki tabla kullanılmıştır. Takatukanın tam ortasında yaklaşık 4 cm çapa sahip, içi keten lifleriyle doldurulmuş ve üzeri deri ile kaplanmış küre formundaki topa lüle kenarı dikkatlice vurulup küllerin alttaki tablaya dökülmesi sağlanmıştır¹⁷⁹.

Osmanlı tütün lüleleri, 17. yüzyılın başında boyutları oldukça küçük olarak üretilmiştir. Yüzyılın sonlarına kadar beyaz ve gri hamurlu olarak devam etmiştir. 18. yüzyılla birlikte gri hamurun yanı sıra sarımsı kahverengi ve kahverengi hamur kullanımı görülmüştür. Az da olsa usta mührü görülen bu örneklerde, tütünün yaygın hale gelmesi ve ucuzlamasından dolayı lülelerin, çanak kısımları genişlemiştir. 19. yüzyıl örneklerinde ise kırmızımsı kahverengi ve kırmızı hamur hâkimdir. 18. ve 19. yüzyılda görülen disk kaideli ve 19. yüzyılın ortalarından itibaren görülmeye başlayan lale çanaklı lülelerin büyük çoğunluğu usta mührü taşımaktadır. Erken tarihli Osmanlı lülelerinin duman yolu

¹⁷⁷ Ayhan, *Hasankeyf*..., ss. 43-45; Bakla, a.g.e., ss. 130-150.

¹⁷⁸ Bakla, a.g.e., s. 177.

¹⁷⁹ Bakla, s. 92.

açıklığı 1 cm'yi geçmemiştir. 17. yüzyıl örnekleri ortalama 0,6-0,9 cm arası ölçülere sahiptir. 18. yüzyıl örnekleri 1-1,5 cm arası iken; 19. yüzyılda boyutların da büyümesiyle duman yolu açıklığı 1,5 cm ve daha üzerindedir. Fakat 19. yüzyıl örneklerinde 1 cm'nin altında ölçülere sahip duman yolu açıklığı bulunan lüleler de bulunmaktadır¹⁸⁰.

Lülelerin gelişim sürecini tarihi belge niteliğinde olan minyatür, gravür ve tablolar da görmek mümkündür. 17. yüzyıla tarihlenen minyatürlerde yer alan lüleler, küçük boyutlu olup çanak ve çubuğun dik açısı yaparak bağlandığı görülmektedir (Fotoğraf.16).

Fotoğraf.16: 17. yüzyıla ait minyatürler (Robinson, a.g.m., pp. 33-35.)

18. yüzyılda lülelerin tip ve renklerinde çeşitlilik görülmektedir. Lüle formundaki değişim 18. yüzyıla ait bir gravürde fark edilmektedir. Fransız ressam Jean-Baptiste Vanmour (1671-1737)'un tütün içen Türk kadını resmettiği gravüründe, lülenin disk kaideli görünüme sahip olduğu anlaşılmaktadır (Fotoğraf.17). Çanağın ağız kısmı iç bükey yükselip daralarak son bulmaktadır. Bahsi geçen gravürün yanı sıra, Osmanlı dönemi minyatürlerinde de lüle içen kadın betimlemeleri mevcuttur. Dönemin seyyahları, Türk evlerindeki haremlik-selamlık bölümlerinden dolayı kadınların yaşamlarına dair pek bilgi sahibi olamamışlardır. Fakat İngiliz kadın seyyah Garnett'ın anekdotlarından,

¹⁸⁰ Ayhan, "19. Yüzyıl...", ss. 230-235; Robinson, a.g.m., pp. 153-161.

Osmanlı kadınının lüle hazırlanışını bildiği anlaşılmaktadır. Garnett, evin kadınının erken kalkıp gümüş zarfın içine koyduğu fincana eşinin kahvesini doldurduğunu, daha sonra lüle çanağının içine Lazkiye tütünü ve odun ateşinden küçük bir köz koyup kehribar ağızlığı da eşine verdiğini anlatmaktadır¹⁸¹. Bu anlatımlardan, kadınların da tütün lülesinin hazırlanış aşamasını bildikleri; gravür ve minyatürlerde yer alan tütün içen kadın betimlemelerinden, lüle içiminde cinsiyet ayrımı olmadığı anlaşılmaktadır.

Fotoğraf.17: Vanmour, Fenne Turque, 1707-1708 (Robinson, a.g.m., Plate 37.)

19. yüzyılla birlikte lüle formlarında görülen büyüme Martinus Rorbye (1803-1848)'ın sulu boya tablolarında göze çarpmaktadır. Çanak kısımları daha geniş ve çanak ağzına doğru dışbükey olarak yükselen forma sahiptir (Fotoğraf.18-19). 20. yüzyılda sigaranın ortaya çıkışı ile lüle üretimi tamamen bitmiştir. Kocabaş, İstanbul'da son lüle atölyesinin 1928'de kapandığını ifade etmiştir¹⁸².

¹⁸¹ Fındık, a.g.m., ss. 387-388.

¹⁸² Kocabaş, a.g.m., s. 12.

Fotoğraf.18: Martinus Rorbye, Halkis'te bir Türk tütün içerken, 1836, sulu boya, 22,2 x 34,5 cm., Statens Museum for Kunst (Europeana Collections, <https://www.europeana.eu/en/item/2020903/KKSgb6227> Erişim: 24.11.2020.)

Fotoğraf.19: Martinus Rorbye, Halkis'teki kahvehanede satranç oynayan Türkler, 1836, sulu boya ve kurşunkalem, 21,6 x 41,6 cm., Statens Museum for Kunst (Europeana Collection, <https://www.europeana.eu/en/item/2020903/KKSgb6226> Erişim: 24.11.2020.)

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI KAZISI LÜLE BULUNTULARI

3.1. HARŞENA KALESİ VE KIZLAR SARAYI TÜTÜN LÜLELERİ

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı lüle buluntularının büyük çoğunluğu küçük parçalardan oluşmaktadır. Sadece duman yoluna ya da çanak kısımlarına ait parçaların fazla olması, tiplerin belirlenmesini güçleştirmektedir.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda üç farklı alanda kazı yapılmış; her bir alanda lüle buluntusuna rastlanılmıştır. Mevcut buluntular, genel başlıklar altında ele alınmıştır. Tipi tespit edilebilen lüleler, çanak biçimlerine göre gruplandırılmıştır. Çanağın belirleyici olmadığı durumlarda kaide biçimlerine göre ve farklı kazılardaki buluntularla karşılaştırma yapılarak tipler belirlenmeye çalışılmıştır. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinde çanak biçimlerine göre altı tip, kaide biçimine göre ise tek tip saptanabilmiştir. Çanak biçimlerine göre, yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, lale biçimli çanaklı, karinalı çanaklı, silindir çanaklı ve süzgeç çanaklı lüleler; kaide biçimine göre disk kaideli lüleler olmak üzere tipler belirlenmiştir.

Yuvarlak çanaklı lüleler Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nda basık yuvarlak çanaklı tipten sonra en yoğun görülen tip olarak karşımıza çıkmaktadır. Yuvarlak çanak, bu tipin en karakteristik özelliğidir (Fotoğraf.20). Örneklerin büyük çoğunluğunda silindirik forma sahip duman yolu, çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Duman yolu ağız çapları genellikle 0,7 cm ile 0,9 cm arasında değişkenlik göstermektedir. Fakat 18. yüzyıl örneklerinde ağız çapı 1,2 cm'ye kadar çıkan lüleler de mevcuttur (Katalog No: 7, 11). Yuvarlak çanaklı lülelerde duman yolu, çoğunlukla bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile sonlanmaktadır. Fakat basamak halkası ile son bulan örnekler de bulunmaktadır (Katalog No:7).

Fotoğraf.20: Yuvarlak çanaklı lülelerden örnekler (Canıbek, 2021.)

Bir diğer grup olan basık yuvarlak çanaklı lüleler, incelenen lüleler arasında en yoğun grubu oluşturmaktadır (Fotoğraf.21). İncelenen örneklerde kenar, basık yuvarlak çanak üzerinden düz ya da dış bükey olarak yükselmektedir. Kısa veya uzun tutulan duman yolu, çoğunlukla bombeli bilezik ve ona bitişik halde bulunan basamak halkası ile son bulmaktadır. Fakat 18. yüzyıl örneklerinde basamak halkası (Katalog No: 35, 41) ya da bombeli bilezik ile (Katalog No: 34) son bulan lüleler de mevcuttur.

Fotoğraf.21: Basık yuvarlak çanaklı lülelerden örnekler (Canıbek, 2021.)

19. yüzyılın ortalarından itibaren kullanılmaya başlanıp gittikçe disk kaideli lülelerin yerini alan lale çanaklı lüleler¹⁸³, Harşena Kalesi'nde az da olsa görülmektedir. Bu tipe ait örneklerde lale biçimli çanak, omurga ile silindirik forma sahip duman yoluna bağlanmaktadır (Fotoğraf.22). Duman yolları genellikle bombeli bilezikle son bulan örneklerin, duman yolu ağız çapları 1,5 cm ile 1,7 cm arasındadır (Katalog No: 44-45).

¹⁸³ Ayhan, "19. Yüzyıl...", s. 232.

Fotoğraf.22: Lale çanaklı lülelerden örnekler (Ayhan, *Hasankeyf Kazısı...*, s. 64.)

Karinalı çanaklı lüleler, çanak kısımlarında keskin bir kırılma görüldüğü için bu ismi almıştır. Bahsi geçen kırılma, bazen gövdenin ortasında bazen de kaideye doğru olmuştur (Fotoğraf.23). Bu tipteki lülelerin duman yolları genellikle uzun olmakla birlikte; duman yolunda bulunan bombeli veya karinalı bileziğin daha az dışa taşkın olduğu görülmektedir (Katalog No: 46, 47, 48).

Fotoğraf.23: Karinalı çanaklı lülelerden örnekler (Ayhan, *Hasankeyf Kazısı...*, ss. 58,59.)

17. yüzyılda görülmeye başlanıp genellikle silindirik formlu çanağa doğrudan bağlanan duman yoluna sahip silindirik çanaklı lüle tipi¹⁸⁴, Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı'nda şu ana dek yalnızca bir adet bulunmuştur (Katalog No:49). Bu tipteki lülelerde duman yolu bombeli bilezikle sonlandığı gibi, bombeli bileziğe bitişik basamak halkası ile de son bulmaktadır.

Süzgeç çanaklı lüle tipi de Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda şu ana kadar yapılan kazılarda yalnızca bir adet bulunmuştur (Katalog No:50). Bu tipe ait lülelerin, şişkince gövdesi olup gövde ortasına doğru daralan ve ağız kenarına doğru genişleyen

¹⁸⁴ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 56.

formu vardır. Süzgeç çanaklı lülelerin haznelerine rastgele üç delik açılmıştır. Duman yolları olmadığı için çubuk, çanakta yer alan yuvaya takılmaktadır¹⁸⁵.

Son grup olan disk kaideli lüleler, Harşena Kalesi'nde az sayıda ele geçmiştir. Duman yolu, çanağa yüzeysel olarak belirtilen üçgen uçlu (Katalog No: 51) ya da dışa dışa taşkın üçgen uçlu omurga ile (Katalog No: 52-53) veya dışa taşkın dikdörtgen uçlu omurga (Katalog No: 54) ile bağlanmaktadır.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinin çark mı yoksa kalıp yapımı mı olduğunu anlamak için örnekler detaylıca incelenmiştir. Fakat hangi teknikte üretildikleri tespit edilememiştir. Yalnız, süzgeç çanaklı lüle tipindeki lülede çark izine rastlanılmıştır (Katalog No: 50). Ayrıca, Bakla'nın kitabında yer alan lüle kalıbı görseli (Fotoğraf.24) ile 34, 35, 38 ve 41 numaralı katalogda yer alan mevcut lüle ve lüle parçaları benzerlik göstermektedir. Bunların kalıp yapımı olduğu ihtimali akıllara gelmektedir.

Fotoğraf.24: Lüle kalıbı (Bakla, a.g.e., s. 145.)

¹⁸⁵ Ayhan, "Ayasuluk İç Kalesi..." s. 42.

DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2009-2021 arası dönem çalışmaları, üç farklı alanda yapılmış; toplam 216 adet lüle ve lüle parçası bulunmuştur. Bunların arasından öncelikle form verip tüm veya tüme yakın nitelikli malzemeler seçilmiştir. Form vermemesine rağmen bezeme özellikleriyle dikkat çeken çanak parçaları ve hem bundan sonra yapılacak çalışmalara fayda sağlaması hem de bezeme ve mühür özellikleriyle dikkat çekmesi açısından duman yolu parçaları da bu çalışmaya dahil edilmiştir. Kataloğa alınan 70 adet lülenin 23'ü Yerleşim Alanı olarak adlandırılan bölgenin kazı çalışmalarında; 22'si Kızlar Sarayı kazı çalışmalarında; 25'i Cami Alanı'nda yapılan (13'ü İmarethane olduğu düşünülen alanda, 7'si Zaviyeli yapının bulunduğu alanda) kazı çalışmalarında bulunmuştur. Çalışma kapsamında tanıtılan örnekler, çanak tipi, duman yolu formu, hamur ve astar özellikleri, ölçüleri, bezeme tekniği ve türleri bakımından incelenip değerlendirilmiş; elde edilen bilgiler ışığında lülelerin tarihlendirilmesi yapılmıştır.

Kataloğa dahil edilen lülelerin hamur renkleri; gri, açık gri, kiremit, pembe, kahverengi, kırmızı ve beyazdır. Gri, beyaz, açık gri ve pembe hamurlu lüleler, 17. ile 18. yüzyıllar arasına tarihlenirken; kiremit ve kahverengi hamurlular 18. yüzyıla, kırmızı hamurlu örnekler ise 19. yüzyıla tarihlenmektedir. Hamur renklerinin yanı sıra çanağın şekline, duman yolunun formuna ve mühür bulunan örneklerle göre de tarihlendirme yapılmıştır.

17. yüzyıl lüleleri küçük boyutlu olmakla birlikte, genellikle kirli beyaz, gri ve tonları kilden üretilmişlerdir¹⁸⁶. Erken tarihli bu lülelerin duman yolları, bombeli bilezik ve ona bitişik halde bulunan basamak halkası ile son bulmaktadır. İstanbul üretimli lülelerde bu ikili uygulama, 18. yüzyıl lülelerine de yansımıştır. Duman yolu açıklığının ölçüsü de tarihlendirme konusunda yardımcı olmaktadır. 17. yüzyıl lülelerinin duman yolu ağız çapı 1 cm'yi geçmemiştir¹⁸⁷. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinde de genel olarak gri ve tonlarında hamurlu lüleler karşımıza çıkmaktadır. Gri hamurlu örneklerden duman yolunda mühür bulunan bir lüle (Katalog No:5), 18. yüzyıla

¹⁸⁶ Robinson, a.g.m., p. 157; Ayhan, *Hasankeyf Kazısı...*, s. 123.

¹⁸⁷ Ayhan, a.g.e., s. 125.

tarihlendirilmiştir. Ayrıca bahsi geçen lülenin duman yolu ağız çapının 1 cm olması, tarihlendirmede etkin rol oynamıştır.

Gri hamurlu örnekler (Katalog No: 1, 5, 10, 17, 18, 19, 27, 28, 29, 31, 32, 36, 42, 43, 49, 54, 55, 62, 70), genellikle ince kum ve taş katkılıdır. Cidarları (et kalınlığı) orta kalınlıkta ve hamur yapıları çoğunlukla ince gözeneklidir. Fakat taş görünümüne yakın, gözeneksiz örnekler de mevcuttur (Katalog No: 1, 18, 49). Gri hamurlu lülelerin büyük çoğunluğu, aynı renk astar ile kaplanmıştır. Ancak siyah (Katalog No: 17, 27), koyu kırmızımsı kahverengi (Katalog No: 5, 19, 54, 70), krem (Katalog No:62) ve açık kahverengi (Katalog No:55) renkli astarlarla kaplanan örnekler de yer almaktadır.

Açık gri hamurlu lüleler (Katalog No: 2, 3, 4, 8, 21, 22, 23, 24, 33, 40, 46, 47, 48, 56, 57, 58, 59, 63, 68, 69), ince kum ve taş katkılıdır. Bu örneklerin cidarları da orta kalınlıktadır. İnce gözenekli örneklerin yanı sıra gözeneksiz örnekler de mevcuttur (Katalog No: 46, 47, 48, 56, 63, 69). Genel olarak gri astarla kaplanan mevcut örneklerin yanında krem renkli astar ile kaplanan örnekler de yer almaktadır (Katalog No: 48, 58).

Kahverengi hamurlu lüleler (Katalog No: 11,12,13, 14, 15, 16, 30, 37, 38, 39, 41, 50, 52, 65), ince gözenekli ve az miktarda mika katkılıdır. Bu lüleler yine aynı tonlarda astar ile kaplanmıştır. Katalogda yer alan kahverengi hamurlu lüle ve lüle parçaları, çoğunlukla 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir.

Kırmızı hamurlu lüleler (Katalog No: 34, 35, 44, 45, 51, 53, 60), ince gözenekli ve mika katkılıdır. Kırmızı hamur 19. yüzyılda görülen renk olduğu için katalogda yer alan örnekler de 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. 53 numaralı katalogda yer alan disk kaideli ve kırmızı hamurlu lüleye ait çanak parçası, pişirme esnasında grileşmiştir¹⁸⁸.

Çanak biçimlerine göre belirlenen tiplerden olan yuvarlak çanaklı lüleler (Katalog No: 1-15), incelenen örnekler arasında ikinci yoğun grubu oluşturmaktadır. Erken tarihli olan örneklerde, duman yolu, çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Duman yollarında bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasından oluşan ikili uygulama görülmektedir. 18. yüzyıla tarihlenen lülelerde, duman yolu, çanağa omurga ile bağlanmaktadır. Fakat doğrudan çanağa bağlanan örnekler de bulunmaktadır (Katalog No: 5, 7,12). Ayhan, duman yolunu çanağa bağlayan omurga kullanımını 18. yüzyılın başından itibaren

¹⁸⁸ Benzer örnekler için bkz. Fındık, a.g.m., s. 376.

görülmüş olabileceğini belirtmiştir¹⁸⁹. Katalogda yer alıp 18. yüzyıla tarihlenen lülelerde, duman yolunun çanağa omurga ile bağlanması bu durumu tasdikler niteliktedir. 18. yüzyıla tarihlenen lülelerde de bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası uygulamasının devam ettiği görülmektedir. Fakat 5 numaralı katalogda yer alan lülenin duman yolunda karınelı bileziğin kullanıldığını tespit edilmiştir. Ayrıca 18. yüzyıl üretimli lülelerin çanak gövdesi daha uzun tutulup dışbükey ya da düz olarak yükselmektedir. Yuvarlak çanaklı lülelerden kiremit rengi hamurlu üretimli iki örnek (Katalog No:6,7), diğer lüle ve parçalarına göre daha özensiz işçiliğe sahiptir. Özellikle 6 numaralı katalogda yer alan çanak parçası, astarsız ve bezemesiz oluşuyla dikkat çekmektedir.

Basık yuvarlak çanaklı lüleler (Katalog No:16-43), Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüle buluntularının en yoğun grubunu oluşturmaktadır. Bu tipe ait lülelerde, duman yolu mevcut olan örneklerin büyük çoğunluğu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası uygulamasına sahiptir. Grubun çoğunluğunu gri ve tonlarındaki hamurlu lüleler oluşturup 17. ve 18. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir. Gri hamurlu örneklerin duman yolu ağız çapları 1 cm'yi geçmezken; 18. ve 19. yüzyıllar arasına tarihlenen lüle ve lüle parçalarının duman yolu ağız çapları 1,5 cm civarındadır. Erken tarihli basık yuvarlak çanaklı lülelerde, duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. 18. ve 19. yüzyıllar arası örneklerde ise omurga ile bağlanıp omurga, mevcut lülenin boyutuna göre daha az veya şişkince dışa taşkındır.

19. yüzyılın en çok tercih edilen lüle tiplerinden olan lale biçimli çanaklı lülelerden (Katalog No: 44,45), Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazılarında, 1 adet duman yolu parçası ve 1 adet tüme yakın lüle bulunmuştur. Mevcut duman yolu parçasının hamur rengi, formu ve bezemesi aynı olan örnekler Hasankeyf¹⁹⁰, Divriği Kalesi¹⁹¹, Demirköy Fatih Dökümhanesi¹⁹², Aziz Nikolaos Kilisesi¹⁹³, Hisar-Arkeopark¹⁹⁴, Korint¹⁹⁵ ve Bitlis Kalesi¹⁹⁶ kazılarında da bulunduğu için lüle, bu tipe dahil edilmiştir.

¹⁸⁹ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 124.

¹⁹⁰ Ayhan, ss. 292-298.

¹⁹¹ Budaktaş, a.g.e., ss. 197-211.

¹⁹² Metin, a.g.m., s. 98, F.30.

¹⁹³ Fındık, a.g.m., s. 378, Res.11-14.

¹⁹⁴ İnanan, Şahin, a.g.m., s. 54, T.7a.

¹⁹⁵ Robinson, a.g.m., Plate 59/C 122-123.

¹⁹⁶ Aliye Yılmaz, a.g.e., s. 141.

Karinalı çanaklı lüleler de (Katalog No: 46, 47, 48) Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazılarında az sayıda bulunmuştur. Çanak kısmı olmayıp yalnızca duman yolu parçalarının bulunduğu bu lülelerin, benzerlerinin Hasankeyf¹⁹⁷ ve Bitlis Kalesi¹⁹⁸ kazılarında bulunan lülelerde görülmesi nedeniyle mevcut parçalar, karinalı çanaklı lüleler grubuna dahil edilmiştir. Katalogda yer alan lülelerin duman yolu ağız çapları 0,6 cm ile 0,9 cm arasındadır. Duman yolu üzerinde yer alan bombeli bilezikler, yuvarlak ve basık yuvarlak çanaklı lülelerde bulunan bombeli bileziklere göre daha az dışa taşkın olarak ele alınıp ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır.

Silindir çanaklı lüle (Katalog No: 49), gri hamurlu ve aynı renk astarlı şekilde üretilmiş olup Harşena Kalesi lüle buluntularında yalnızca 1 adetle sınırlıdır. Çanağa doğrudan bağlanan duman yoluna sahip olması, duman yolu ağız çapının 0,7 cm olması ve duman yolunun, bombeli bilezik ve ona bitişik halde bulunan basamak halkası ile sonlanması nedenlerinden 17. ile 18. yüzyıllar arasına tarihlenmektedir.

Katalogda yer alan süzgeç çanaklı lüle de (Katalog No: 50), Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda şu ana kadar yapılmış olan kazılarda yalnızca 1 adet bulunmuştur. Farklı kazılarda bulunan örneklerine, genellikle ayaklı (kaideli) şekilde rastlanmaktadır. Ayasuluk İç Kalesi Kazılarında mevcut lülenin benzeri bulunup 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir¹⁹⁹. Süzgeç çanaklı lülenin taban kısmında çark izi olduğu tespit edilen izlere rastlanmıştır. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinin çark yapımı mı kalıp yapımı mı olduğunu tespit etmek için detaylı incelemeler yapılmış fakat çark ya da kalıp izlerine rastlanılmamıştır. Bu örnekte çark izine rastlanması bu açıdan oldukça önemlidir.

Disk kaideli lülelerden (Katalog No: 51, 52, 53, 54) Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı kazılarında 8 adet bulunup bunlardan 4 tanesi kataloğa dahil edilmiştir. Kırmızı hamurlu olan lüleler (Katalog No: 51,53) 19. yüzyıla; kahverengi hamurlu lüle (Katalog No: 52) ile gri hamurlu ve kahverengi astarlı lüle (Katalog No: 52), 18. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Üçgen uçlu omurganın yüzeysel olarak işlenip duman yolunu çanağa bağladığı uygulama (Katalog No:51), Hasankeyf²⁰⁰ ve Divriği Kalesi²⁰¹ kazılarında

¹⁹⁷ Benzer örnekler için bkz. Ayhan, a.g.e., ss. 192-193.

¹⁹⁸ Benzer örnekler için bkz. Aliye Yılmaz, a.g.e., ss. 144, 213.

¹⁹⁹ Ayhan, "Ayasuluk...", s. 48, R.2.

²⁰⁰ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 303.

²⁰¹ Budaktaş, a.g.e., s. 231.

bulunan lülelerde de görülmektedir. Dışa taşkın olup şişkince belirtilen üçgen uçlu omurgaya sahip lülelerin (Katalog No: 52, 53), Niğde Müzesi'nde²⁰² ve Korint²⁰³ buluntularında benzerlerine rastlanılmaktadır. Dikdörtgen uçlu omurgaya sahip lülelerin (Katalog No: 54), benzer örnekleri oldukça yaygındır. Hasankeyf²⁰⁴, Divriği Kalesi²⁰⁵, Hisar-Arkeopark²⁰⁶, Aziz Nikolaos²⁰⁷, Korint²⁰⁸ kazıları buluntularında, dikdörtgen uçlu omurga ile duman yolunun çanağa bağlandığı lüleler mevcuttur.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüle buluntularında kazıma, baskı ve rulet baskı tekniklerinde süslemeler gerçekleştirilmiştir. Katalogda yer alan örneklerde sadece kazıma tekniği kullanımının yanı sıra; kazıma ve rulet baskının, kazıma ve baskı tekniğinin, baskı ve rulet baskının, baskı-kazıma-rulet baskının birlikte kullanıldığı örnekler de tespit edilmiştir. İncelenen lülelerde sadece geometrik karakterli süsleme programı olduğu gibi, geometrik ve bitkisel ile geometrik ve yazı süslemelerin bir arada kullanıldığı örnekler de görülmüştür.

Geometrik süslemeler, kısa çubuk dizileri, kazıma çizgiler, dörtgen dizileri, üçgenler, diyagonal çubuklar, daireler ve merkezden yayılan ışınlar gibi geometrik formlardan oluşmaktadır. Kazıma çizgiler genellikle çanağın kaidesinden gövdeye doğru uzanan yivler halinde ele alınmıştır. Rulet baskı tekniğiyle yapılan kısa çubuk ya da dörtgen dizileri, duman yolunu çanağa bağlayan omurgayı sınırlandırmak için veya bombeli bileziğin alt ve üst kısımlarında uygulanarak duman yolunu çevreleyip süslemek için uygulanmıştır.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüle buluntularında görülen geometrik süslemeli bordürlerden biri olan üçgenlerin içinde verrev çubukların yerleştirildiği süsleme türü (Katalog No: 10, 11), Divriği Kalesi²⁰⁹ lüle buluntularında da görülmektedir.

Yılankavi diye adlandırdığımız süsleme programının, 3 farklı tipteki lülede uyguladığı tespit edilmiştir (Katalog No: 5, 19, 54). Bahsi geçen süsleme programına

²⁰² Akbay, a.g.e., s. 187.

²⁰³ Robinson, a.g.m., Plate 55/ C 91.

²⁰⁴ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 300.

²⁰⁵ Budaktaş, a.g.e., ss. 227-229.

²⁰⁶ İnanan, Şahin, a.g.m., ss. 51-52, T.4f, 5g.

²⁰⁷ Fındık, a.g.m., s. 383, R.20b.

²⁰⁸ Robinson, a.g.m., p. 56, C.92.

²⁰⁹ Budaktaş, a.g.e., s. 231.

sahip yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı ve disk kaideli lüleler, ortak özellik olarak gri hamur ve koyu kırmızımsı kahverengi astarlı şekilde üretilmiştir.

Harşena Kalesi lüle buluntularının çark yapımı mı kalıp yapımı mı olduğunu anlayabilmek için detaylı incelemenin yapıldığını; fakat, kalıp ya da çark izine rastlanılmadığı için çıkarım yapamadığımızı daha önceden ifade etmiştik. Ancak süslemelerin, lülenin kalıp üretimi dahi olsa kalıptan çıktıktan sonra yapıldıkları tespit edilmiştir. Kısa çubuk dizisinden oluşan rulet baskı tekniğindeki süsleme türü, katalogda yer alan lülelerin gerek çanak kısımlarına gerekse duman yollarına uygulanmış olup süslemelerin başlangıç ve bitiş noktalarının birleşmedikleri görülmüştür (Katalog No: 9, 29, 42, 43, 57, 69).

Bir diğer geometrik karakterli süslemelerden olan oluk süsleme, gri hamurlu lülelerde uygulanmış; mevcut örneklerin hepsi basık yuvarlak çanaklı lüle tipinde üretilmiştir (Katalog No: 21, 24, 31, 36, 42). Kazıma tekniği ile yapılıp tüm çanağı kuşatan yivlerin oluşturduğu süslemeye ait lülelerin de gri hamurlu oldukları tespit edilmiştir (Katalog No: 1, 4, 8, 9, 18, 22, 33). Bahsi geçen örnekler yuvarlak çanaklı ve basık yuvarlak çanaklı lüle tipinde üretilmiştir. Aynı süslemenin duman yolunda uygulandığı tek örneğin bir benzeri Hasankeyf'te²¹⁰ de bulunmuştur. Ayrıca duman yolundaki bombeli bilezikte kazıma ve rulet baskı tekniğinde sarık görünümünü andıran, diyagonal çizgilerden oluşan süslemenin (Katalog No: 26, 61) benzer örnekleri, Hasankeyf²¹¹, Edirne Yeni Saray²¹² ve Divriği Kalesi²¹³ lüle buluntularında da görülmüştür. Beyaz hamurlu ve duman yolundan ibaret olan örneğin (Katalog No:61), Bakla'nın beyaz lüleler adı altında gruplandırıp örnekler arasında verdiği beyaz hamurlu lülelerin duman yolları ile tip ve süsleme repertuarı bakımından benzerlik gösterdiği tespit edilmiştir²¹⁴. Duman yolu üzerindeki bombeli bilezikte yer alıp duman yoluna paralel şekilde uzanan kazıma çizgilere sahip lülenin (Katalog No:15), aynı süsleme programına sahip örnekleri Edirne Yeni Saray Kazısı'nda²¹⁵ da bulunmuştur. Bahsi

²¹⁰ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 343.

²¹¹ Ayhan, s. 225.

²¹² Cengiz, a.g.e., ss. 176, 186.

²¹³ Budaktaş, a.g.e., ss. 138, 147.

²¹⁴ Bakla, a.g.e., s. 187.

²¹⁵ Cengiz, a.g.e., ss. 124-126.

geçen lülenin çanak kısmında bulunan “V” şeklindeki baskı süslemeye, Divriği Kalesi²¹⁶ buluntularında rastlanılmıştır.

Geometrik karakterli süsleme programına sahip lüleler incelendiğinde; erken tarihli olanların daha yüzeysel olarak işlendiği, basit kazıma çizgilerden oluştuğu, derin kazıma yapılan örneklerde çanakta oluklar oluşturulduğu gözlemlenmiştir. 18. yüzyıl örneklerinde, rulet baskı tekniği ile çanak kısmında diyagonal ve düz şeritler oluşturulan örneklerin (Katalog No: 27, 29) yanı sıra, çanağı tamamen kaplayan rulet baskı teknikli süslemeye sahip örnekler de yer almıştır (Katalog No: 23). Merkezden etrafa yayılan ışın demetlerinden oluşan süsleme programına sahip lülelerin (Katalog No: 30, 34, 35, 37, 38, 39, 41), katalogda yer alan diğer örneklerle göre daha özenli işçiliğe sahip olduğu anlaşılmıştır. Basık yuvarlak çanaklı lüle tipinde üretilen bu lüleler, hem duman yolu ağız çaplarının 1,5 cm olması nedeninden hem de hamur ve astar özellikleri bakımından 18. ve 19. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Benzer örneklerine Korint²¹⁷, Hisar-Arkeopark²¹⁸, Edirne Yeni Saray²¹⁹, Divriği Kalesi²²⁰ buluntularında da rastlanılmıştır. Katalogda yer alan bahsi geçen örneklerin, Bakla’nın kitabında yer alan Derviş Usta üretimli lüle tip ve süsleme programı açısından benzediği görülmüştür²²¹.

19. yüzyıla tarihlenen lale çanaklı lülede (Katalog No:45) görülen geometrik karakterli bezemenin, çanak ve duman yolunda neredeyse boşluk kalmayacak şekilde uygulandığı görülmüştür. Damla motifinin etrafından yayılan ışın demetlerinden oluşan bezemenin benzer örnekleri Divriği Kalesi²²² ve Korint’te²²³ de bulunmuştur. Robinson, bahsi geçen motifin yalnızca zambak (lale) biçimli çanaklı lülelerde olduğunu belirtmiş; motifi, “tavus kuşu tüyü” olarak adlandırmıştır²²⁴.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinde görülen bitkisel süslemeler baskı (Katalog No:3, 17, 22, 23, 36, 52) ve rulet baskı (Katalog No: 8, 31, 47, 66) tekniklerinde yapılmıştır. İncelenen lülelerde yaprak motifi kenarlarının yan yana gelmesiyle

²¹⁶ Budaktaş, a.g.e., s. 189.

²¹⁷ Robinson, a.g.m., Plate 56/C 93,96.

²¹⁸ İnanan, Şahin, a.g.m., s. 48, T.1a.

²¹⁹ Cengiz, a.g.e., s. 171.

²²⁰ Budaktaş, a.g.e., s. 157.

²²¹ Bakla, a.g.e., s. 303.

²²² Budaktaş, a.g.e., s.201.

²²³ Robinson, a.g.m., Plate 58/C 115-116.

²²⁴ Robinson, p. 190.

oluşturulup rulet baskı tekniğinde uygulanan bezeme, duman yolu üzerindeki bombeli bilezikte (Katalog No: 8, 47) yer almıştır. Bu bezeme şeklinin benzer örneklerine Hasankeyf²²⁵ buluntularında da rastlanılmıştır.

Stilize edilmiş yaprak motifinin rulet baskı tekniğiyle çanaktan ağız kenarına geçişte uygulandığı tespit edilmiştir (Katalog No: 31). Baskı tekniğinde yapılıp görünüşü çam ağacını andıran yaprak motifi, basık yuvarlak çanaklı lülenin çanağında uygulanmıştır (Katalog No: 17). Rulet baskı tekniğinde yapılıp duman yolu üzerindeki bombeli bilezikte yer alan yaprak motifinin ise beyaz hamurlu lülenin üzerinde uygulandığı görülmüştür (Katalog No:66). Bir diğer stilize edilmiş yaprak motifinin çanak kaidesinde uygulandığı lülenin (Katalog No:23), aynı zamanda çiçek motifini de süsleme programında barındırdığı anlaşılmıştır. Çiçeğin dört kenarında stilize yaprak motiflerinin bulunması, mevcut bezemenin ilk bakışta damga olma ihtimalini akıllara getirmiş olsa da duman yolunu çanağa bağlayan omurganın bitiminde tekrar yaprak motifinin uygulanmış olması, bezemenin süsleme amaçlı yapılmış olduğunu göstermiştir.

Bitkisel süslemeye ait çiçek motifi, iki örnekte daha görülmüş olup bunlar da basık yuvarlak çanaklı (Katalog No:17) ve disk kaideli (Katalog No:52) lüle tipinde üretilmiştir. Çiçek motifi, disk kaideli lülenin hem kaide çevresinde hem de duman yolu üzerindeki karinalı bileziğin ağız kenarında uygulanmıştır. Çanak kaidesinde yer alan bitkisel bezeme, süsleme repertuarı bakımından benzerlik gösteren iki çanak parçasında da tespit edilmiştir (Katalog No: 22, 36). Çerçeve içinde yer alıp dalları anımsatan bu motifler, yine ilk bakışta damga olma ihtimalini akıllara getirmiş; iki kademeli olan çanağın ağız kenarına geçişte aynı motiflerin uygulanmış olması, bezemenin süsleme amaçlı yapıldığını göstermiştir.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lüle buluntularında geometrik ve bitkisel süslemelerin yanı sıra damga ve mühürler de süsleme unsuru olarak kullanılmıştır. İncelenen lülelerde yazılı mühürler (Katalog No:5, 34, 45, 68), bitkisel mühürler (Katalog No: 13, 60, 65) ve damgalar (Katalog No: 4, 27, 29, 42) tespit edilmiştir. Okunabilen mühürlerin Arapça ve Osmanlıca olmak üzere iki farklı dilde yazıldıkları görülmüştür.

²²⁵ Ayhan, *Hasankeyf...*, s. 413.

Lale çanaklı lülenin (Katalog No: 45), duman yolu üzerinde yer alan mühürde Osmanlıca “يكتا” (Yekta) yazılıdır. Bakla’nın halk tipi üretim yapan usta isimlerini vermiş olduğu listede “Yekta” ismi de yer almaktadır²²⁶. Lülenin, aynı tip ve süslemeye sahip bir benzeri Korint²²⁷ buluntularında da görülmektedir. Korint buluntusunun duman yolunda yer alan mühür de aynıdır.

Bir kısmı okunabilen ve duman yolunda yer alan silindir mühürlü örnekte (Katalog No:68) Arapça “...طاعة...” (itaat) yazılıdır²²⁸. Yazıt, lülenin aşınmasından dolayı tümü ile okunamamıştır. Arapça bir beyit olabileceği tahmin edilmektedir. Bu tip silindir mühürlü örnekler Hasankeyf²²⁹, Divriği Kalesi²³⁰ ve Aziz Nikolaos²³¹ kazı buluntularında da rastlanılmaktadır.

Yuvarlak çanaklı lüle tipinde üretilen lülenin (Katalog No:13), çanak kısmının her iki tarafında baskı bezeme bulunmaktadır. Bitkisel karakterli olan bu motifin, süsleme unsuru olarak kullanımının yanı sıra usta mührü olabileceği kanaatindeyiz. Zira, bahsi geçen örneğin herhangi bir süsleme barındırmayıp yalnızca bu baskı bezemeye sahip oluşu, usta mührü olduğu düşüncesini akıllara getirmektedir. Ayrıca duman yolu üzerinde bitkisel mühür bulunduran iki örnek (Katalog No: 60, 65), bu çıkarımı yapmamıza olanak sağlamaktadır.

İncelenen lülelerde görülen damgalar ise geometrik karakterli yapıya sahiptir. Merkezden yayılan ışın demetlerinden oluşan damganın (Katalog No:4), benzer örneklerine Hasankeyf²³² kazılarında da rastlanılmıştır. Bu örneğin yanı sıra, çanak kaidesinde yer alıp daire formunda damgalara sahip lülelerin (Katalog No: 29, 42), basık yuvarlak çanaklı lüle tipinde üretildikleri tespit edilmiştir.

²²⁶ Halk tipi üretim yapan ustalar arasında Abdi, Ali Dede, Babalık, Hacı, Rehni, Ruhi, Rusçuk, Şeşman ve Yekta gibi ustaların isimlerini verebiliriz. Ayrıntılı bilgi için bkz. Bakla, a.g.e., s. 131.

²²⁷ Robinson, a.g.m., Plate 58/ C 116.

²²⁸ Silindir mühür çok fazla aşındığı için tam olarak okunamamıştır. ‘Lam’ harfi mevcut kelimedenden önce geliyorsa “الطاعة” şeklinde yazılır ve “itaat etmek” anlamına gelmektedir. (Dr. Mona Saba tarafından okunmuştur.)

²²⁹ Ayhan, *Hasankeyf...*, ss. 113- 114.

²³⁰ Budaktaş, a.g.e., s. 241.

²³¹ Fındık, a.g.m., s. 377.

²³² Ayhan, a.g.e., ss. 256-257.

İlk kez bu çalışmada ele alınan “Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Lüle Buluntuları” ile Harşena Kalesi’ndeki lülelerle ilgili kapsamlı bir çalışma yapılmış; mevcut örnekler ışığında lülelerin, genel lüle tarihindeki yeri ve önemi ele alınmaya çalışılmıştır.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı’nda 2009-2021 yılları arası sürdürülen kazı çalışmalarında, toplam 216 lüle ve lüle parçası ele geçirilmiştir. Kataloğa dahil edilen 70 adet lülenin tanıtılıp tip, malzeme, süsleme ve tarihlendirme açısından değerlendirilmesi çalışmamızda ayrıntılarıyla verilmiştir.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı’nda bulunan lülelerin çoğunluğu Yerleşim Alanı olarak adlandırılan alanda bulunmuştur. Yıl bazındaki dağılımlarda ise 2012 yılı çalışmalarında bulunan lülelerin daha yoğun olduğu görülmektedir. 2012 yılında Kızlar Sarayı’nda çalışılmış olup bu alanda bir hamam bulunmaktadır.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı’nda bulunan lülelerin bazılarında yerel üretim olabileceğini düşündüren bulgulara rastlanılmıştır. 3 lülenin tasarımındaki özensizlik ve herhangi bir süsleme barındırmaması (Katalog No: 6, 20, 50) ile süzgeç çanaklı lülenin (Katalog No: 50) alt kısmında çark izinin tespit edilmesi, yerel üretim olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca basık yuvarlak çanaklı tipindeki lülenin (Katalog No:42), çanak kısmında duman yolu açıklığının yok denecek kadar az olması, hatalı üretim izlerini taşımaktadır. Bu örnekler dışında lülelerin yerel üretim olup olmadığına dair bir veriye ulaşamamıştır.

Harşena Kalesi lülelerinin kalıp ya da çark yapımı olduğunu anlamak için örnekler detaylıca incelenmiş; fakat, hangi teknikte üretildikleri tespit edilememiştir. Yalnız, tip ve süsleme repertuarı bakımından benzer örneklerin aynı kalıptan çıktığı düşüncesi akıllara gelmektedir. Fakat, çoğunun gösterdiği ikinci sınıf ve özensiz işçilik lülelerin çark yapımı olabileceğini düşündürmektedir. Şu ana kadar yapılan kazı çalışmalarında herhangi bir fırın kalıntısına ve lüle kalıbına rastlanılmadığı için çıkarım yapmak zor olmaktadır. 2011 yılında üç ayak buluntularına da rastlanması kale içerisinde bir seramik fırını olduğu ihtimalini artırmaktadır. Devam eden kazılarda yeni veriler elde edildikçe lülelerin üretimlerine dair daha geniş bilgiler sunulabilir. Ancak, Harşena Kalesi lülelerinin özensiz işçiliğe sahip olması günlük kullanım amaçlı yapıldığını göstermektedir. Tophane lülelerinden hamur, astar ve süsleme özellikleri bakımından oldukça farklılık gösteren lüleler, ‘halk tipi’ diye adlandırılan kategoride üretilmişlerdir.

İncelenen lüleler çanak biçimi ve kaide formlarına göre tiplere ayrılmıştır. Çanak ve kaidenin belirleyici olmadığı durumlarda, farklı kazılardaki buluntularla karşılaştırma yapılarak tipler belirlenmiştir. Çanak biçimlerine göre yuvarlak çanaklı, basık yuvarlak çanaklı, karinalı çanaklı, lale biçimli çanaklı, süzgeç çanaklı ve silindir çanaklı; kaide biçimine göre ise disk kaideli lüleler olmak üzere yalnızca 7 tip belirlenebilmiştir. Bunlardan 28'i basık yuvarlak çanaklı, 15'i yuvarlak çanaklı, 3'ü karinalı çanaklı, 2'si lale biçimli çanaklı, 1'i süzgeç çanaklı, 1'i silindir çanaklı ve 4'ü disk kaideli lüle tipindedir.

Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı lülelerinin büyük çoğunluğunun küçük boyutlu olduğu görülmektedir. İncelenen lüleler, 17. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Gri hamurlu ve mühürsüz olan örnekler çoğunlukla 17. yüzyıl ve 17. ile 18. yüzyıllar arasına tarihlendirilmiştir. Ayrıca bu örneklerde duman yolunun çanağa doğrudan bağlanması ve duman yolu ağız çaplarının 1 cm'nin altında olması nedenlerinden bu tarihlendirme yapılmıştır. 18. yüzyıla tarihlendirilen örnekler genellikle kahverengi hamurlu, duman yolunun çanağa omurga ile bağlandığı ve mühür-damga bulunan lülelerdir. Erken tarihli örnekleri yuvarlak çanaklı, silindir çanaklı ve karinalı çanaklı lüleler oluşturmaktadır. Lale biçimli çanaklı lüleler hem kırmızı hamurlu olmaları hem de duman yolu ağız çaplarının 1,5 cm olması nedenlerinden 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. Basık yuvarlak çanaklı lüleler arasında yer alıp kahverengi hamurlu ve duman yolu ağız çapı 1,5 cm olan örnekler 18. yüzyıl ile 19. yüzyıl arasına tarihlendirilmiştir. Disk kaideli lülelerden kırmızı hamurlu olan örnek de 19. yüzyıla tarihlendirilmiştir. 19. yüzyıla tarihlendirilen az sayıda örnek olması ve 20. yüzyıla tarihlenen örnek olmamasında, Harşena Kalesi'nde bulunan müstahfızların 1657 tarihli emirle Sinop Kalesi'ne gönderilmeleri, 1832 yılında da kale içindeki top ve diğer savaş malzemelerinin kaldırılıp 19. yüzyılın ortalarında kaledeki yerleşmenin yavaş yavaş bitmiş olması etkilidir.

İncelenen lülelerde gri ve açık gri hamur kullanımı kahverengi, kiremit, pembe, kırmızı ve beyaz hamura göre oldukça fazladır. Hamur yapıları çoğunlukla ince gözenekli ve sık dokulu olup gözeneksiz yapıya sahip hamur türleri de bulunmaktadır. Gri hamurlu örneklerin ince kum ve taşçık katkılı olduğu, kahverengi ve kırmızı hamurlu örneklerin mika katkılı olduğu saptanmıştır. Beyaz hamurlu örnekler ise katkısızdır.

İncelenen lülelerde süslemelerin baskı, kazıma ve rulet baskı tekniği olmak üzere 3 türde yapılıp genellikle çanağın gövde ortasında ve duman yolunun ağız kenarında olduğu görülmektedir. Erken tarihli lülelerde ise süsleme, çanağın kaidesinden başlamaktadır. Geometrik desen, bitkisel motif ve yazıdan oluşan süslemelerin bir arada veya ayrı ayrı kullanıldıkları tespit edilmiştir.

Çalışmamızda Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nda 2009-2021 yılları arasında bulunan lülelerin değerlendirmesi yapılmıştır. Üç farklı alanda çalışılmış olup kazı yapılan her alanda lüle buluntularına rastlanılması, bundan sonraki kazı sezonlarında da lüle buluntularının ele ge e eğine işaret etmektedir. Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı'nın bundan sonra yapılacak arkeolojik kazı çalışmalarında yeni lüle buluntularına rastlanmasıyla lüle konusundaki yayınlara devam edilecektir.

L leye verilen önemin ve ona paralel lüle çalışmalarının çok geç başlamış olması nedeniyle eldeki bilgiler oldukça sınırlıdır. Sınırlı bilgiler eşliğinde kesin manada çıkarım yapmak zor olmaktadır. Lüle, el sanatları içinde önemli bir yere sahip olup günümüzde önemini yitirmiş olsa da yapılan çalışmalar ve yayımlanan yeni yayınlarla lüleler hakkında daha geniş bilgilere ulaşılacaktır. Kazı depolarındaki ve müzelerdeki lülelerin buluntu yeri, tip ve tarihlendirme açısından detaylıca incelenip bunların yayınlanması da araştırmacılara fayda sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

“AMASYA NÜFUSU” <https://www.nufusu.com/il/amasya-nufusu> (13.03.2021).

AKBAY Elif, *Niğde, Nevşehir ve Eskişehir Müzeleri’nde Bulunan Lüle Örnekleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Kayseri: Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2017.

AKKUŞ Mustafa, “Danışmendlilerin Anadolu’nun Bilim ve Kültürüne Katkıları”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danışmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 2016, ss. 281-294.

AKYAZICI ÖZKOÇAK Selma, “Kamusal Alanın Üretim Sürecinde Erken Modern İstanbul Kahvehaneleri”, *Osmanlı Kahvehaneleri Mekân, Sosyalleşme, İktidar*, ed. Ahmet Yaşar, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2010, ss. 17-36.

AMASYA, *Kentleşme ve Mekansal İnceleme Raporu-2013*, 2013, https://webdosya.csb.gov.tr/db/amasya/haberler/haberler11213_1.pdf (10.03.2021).

AYDIN Tolga, *Amasya Tekkeleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2019.

AYHAN Gökben, “19. Yüzyıla Tarihlenen Bir Grup Osmanlı Lülesi”, *Kültürel Bellek ve Estetik Yansımalar*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, 2011, ss. 227-241.

AYHAN Gökben, “Ayasuluk İç Kalesi ‘Süzgeç Çanaklı’ ve ‘Kaideli Süzgeç Çanaklı’ Lüle Buluntuları”, ed. Celal Şimşek, Bahadır Duman, Erim Konakçı, *Mustafa Büyükkolancı’ya Armağan*, İstanbul: Ege Yayınları, 2015, ss. 41-53.

AYHAN Gökben, “Lüle Terminolojisinin Sorunları Üzerine Görüşler”, *Uluslararası Katılımlı XVI. Ortaçağ-Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri (18-20 Ekim 2012)*, C. 1, Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Yayınları, 2014, ss. 53-63.

AYHAN Gökben, *Hasankeyf Kazısı Lüle Buluntuları*, (Doktora Tezi), İzmir: Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

BAKLA Erdinç, *Tophane Lüleçiliği Osmanlı’nın Tasarımdaki Yaratıcılığı ve Yaşam Keyfi*, İstanbul: Antik A.Ş. Kültür Yayınları, 2007.

BARIŞTA H. Örcün, “Ankara Eyne Bey Hamamı Kazısı’nda Bulunan Lüleler Üzerine”, *Uluslararası Sanat Tarihi Sempozyumu Prof. Dr. Gönül Öney’e Armağan 10-13 Ekim 2001 Bildiriler*, İzmir: Ege Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Bölümü, 2002, ss. 71-81.

BOSTAN İdris, “Kahve”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, <https://islamansiklopedisi.org.tr/kahve> (08.05.2021).

BUDAK Abdülhamit, *Bir Şehir Bir Tarikat Amasya ve Halvetilik*, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2015.

BUDAKTAŞ Yunus, *Divriği Kalesi Kazısı Lüle Buluntuları (2006-2017)*, (Yüksek Lisans Tezi), Sivas: Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2020.

CANTAY Gönül, “Edirne Yeni Sarayı Kazısı Lüle Buluntuları”, *Sanat Tarihi Defterleri* 7, İstanbul: Ege Yayınları, 2003, ss. 15-24.

CANTAY Tanju, “Bir Kuzey-Batı Anadolu Gezisinden Notlar”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 7, 1977, ss. 21-40

CENGİZ Aysun, *Edirne Yeni Saray Kazılarında Ele Geçen Lüleler*, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

DERNSCHWAM Hans, *İstanbul ve Anadolu'ya Seyahat Günlüğü*, çev. Yaşar Önen, Ankara: Kültür Bakanlığı Yayınları, 1992.

DÖNMEZ Şevket, “Amasya Müzesi’nden Boya Bezekli İki Çanak Işığında Kızılırmak Kavsi Geç Demir Çağı ve Helenistik Çağları Çanak-Çömleğine Yeni Bir Bakış”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)*, S. 4, 2001, ss. 89-99.

DÖNMEZ Şevket, “Öntarih ve Klasik Dönemlerde Amasya: Güncel Arkeolojik Bulgular”, *Türkiye Bilimler Akademisi Arkeoloji Dergisi (TÜBA-AR)*, S. 16, 2013, ss. 21-56.

EKİZ Fatma, *Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı’nda Kültürel Mirasın Korunmasına Yönelik Arkeojeofizik Çalışmalar*, (Yüksek Lisans Tezi), İstanbul: İstanbul Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2017.

FINDIK Ebru Fatma, “Ay Işığında Tütün Seremonisi-Osmanlı Kırsalında Tütün Kullanımının Kanıtları: Aziz Nikolaos Kilisesi Kazıları Lüle ve Nargile Buluntuları”, *Cedrus*, Antalya: Akdeniz Üniversitesi Yayınları, C. 4, 2016, ss. 373-392.

GÖDE Kemal, “Eretnaoğulları”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1995, C. 11, ss. 295-296.

GÖKTAŞ Uğur, “Lülecilik”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, C. 5, ss. 230-231.

HATTOX Ralph S., *Kahve ve Kahvehaneler: Bir Toplumsal İçeceğin Yakındoğu’daki Kökenleri*, çev. Nurettin Elhüseyni, İstanbul: Tarih Vakfı Yurt Yayınları, 1996.

HAYES JOHN W., “Excavations at Saraçhane in İstanbul”, *The Pottery*, Princeton, 1992, pp. 391-395, 442-443, pl. 50.

HÜSAMEDDİN Abdi-zâde Hüseyin, *Amasya Tarihi*, çev. Ali Yılmaz, Mehmet Akkuş, C. 1, Ankara: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 1986.

İŞİK Abdülcelil, “Türkiye Selçukluları ve Danişmendliler Mücadelesinde Zengilerin Yeri ve Önemi”, *Akademik Tarih ve Düşünce Dergisi*, C. 6, S. 4, 2019, ss. 2266-2286.

İŞİN Ekrem, “Kahvehaneler”, *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Kültür Bakanlığı ve Tarih Vakfı Ortak Yayını, 1994, C. 4, ss. 386-391.

İNANAN Filiz, Derya ŞAHİN, “Arkeopark-Osmanlı Lüleleri Osmanlı’da Tütün Keyfi”, *Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Bursa: Uludağ Üniversitesi Yayınları, C. 18, S. 32, 2017, ss. 33-54.

İNANIR Ahmet, “Danişmendliler Döneminde Dinî ve İlmî Faaliyetler ve Anadolu’ya Gelen İlk Fakihler”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Danişmendliler Sempozyumu (12-13 Kasım 2015) Tokat Bildiriler*, Tokat: Gaziosmanpaşa Üniversitesi Yayınları, 2016, ss. 357-368.

“JEOLojİK YAPI”, <https://amasya.ktb.gov.tr/TR-59459/jeolojik-yapi.html> (08.03.2021).

KARAGÖZ Vural, “Geçmişten Günümüze Suluova”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C.2, Ankara: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatı Kurumu Yayınları (KIBATEK), 2017, ss. 1123-1148.

KAVAKLI Sibel, *XVII. Yüzyılın İkinci Yarısında Amasya*, (Doktora Tezi), Ankara: Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2011.

KOCABAŞ Hüseyin, “Tophane Lüleçiliği”, *Türk Etnografya Dergisi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, S. 5, 1962, ss. 12-13.

KOÇU Reşad Ekrem, “Çubuk”, *İstanbul Ansiklopedisi*, İstanbul: Koçu Yayınları, 1966, C. 8, ss. 4133-4136.

KORKMAZ Neslihan, *Amasya Camilerinde Ahşap Bindirme Tavan*, (Doktora Tezi), Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2016.

KUŞ Ayşegül, “Henry John Van Lennep’e Göre Amasya”, *Gaziosmanpaşa Üniversitesi Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi*, C. 11, S. 1, 2016, ss. 253-276.

KUZUCULAR Kâni, *Amasya Kentinin Fiziksel Yapısının Gelişimi*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazıları”, *Yâr ile Gezdiğim Dağlar’ Amasya*, ed. Filiz Özdem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, ss. 29-50.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2015 Dönemi Çalışmaları”, *38. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2016, ss. 253-262.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2016 Dönemi Çalışmaları”, *39. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 3, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2017, ss. 613-622.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, “Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Kazısı 2017 Dönemi Çalışmaları”, *40. Kazı Sonuçları Toplantısı*, C. 1, Ankara: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, 2018, ss. 641-650.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, *Amasya Harşena Kalesi ve Kızlar Sarayı Türk Dönemi Seramikleri*, İstanbul: Ege Yayınları, 2021.

NAZA DÖNMEZ E. Emine, “Amasya’da Türk Dönemi Mimarisinin Gelişimi”, *‘Yâr ile Gezdiğim Dağlar’ Amasya*, ed. Filiz Özdem, İstanbul: Yapı Kredi Yayınları, 2014, ss. 169-227.

OCAK Yaşar Ahmet, *Babailer İsyanı*, İstanbul: Dergâh Yayınları, 2011.

OLCAY Osman Fevzi, *Amasya Şehri*, çev. Harun Küççük-Kurtuluş Altunbaş, Amasya: Amasya Belediyesi Kültür Yayınları, 2010.

ÖZAYDIN Abdülkerim, “Dânişmendliler”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), C. 8, 1993, s. 470.

ÖZCAN Selim, “Amasya’da Sancak Beyliği Yapan Şehzadeler Döneminde Amasya Şehri”, *Amasya Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 5, 2015, ss. 69-95.

ROBINSON Rebecca, “Tobacco Pipes of Corinth and of the Athenian Agora (plates 33-64)”, *Hesperia*, 1985, Vol. 54, pp. 149-203.

SEÇKİN Y. Çağatay, *Tarihi Kentlerdeki Açık Mekanların Değişen Kullanımlarının Değerlendirilmesi: Amasya Örneği*, (Doktora Tezi), İstanbul: İstanbul Teknik Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 2005.

SEVGİN Nazmi, *Anadolu Kaleleri*, C. 1, Ankara: Doğu LTD Şirketi Matbaası, 1959.

SEVİM Ali, Erdoğan MERÇİL, *Selçuklu Devletleri Tarihi*, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1995.

SOLMAZ Sefer, “Danişmend Gazi’nin Anadolu’ya Gelişi”, *Selçuk Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, S. 14, 2016, ss. 229-249.

STRABON, *Geographika, Antik Anadolu Coğrafyası*, çev. Adnan Pekman, İstanbul: Arkeoloji ve Sanat Yayınları, 2000.

SÜMER Faruk, “Selçuklular”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi (DİA)*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 2009, C. 36, ss. 380-384.

ŞAHİN İlhan, Feridun EMECEN, “Amasya”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi*, İstanbul: Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Araştırmaları Merkezi (İSAM), 1991, C. 3, ss. 1-4.

ŞENOL Eren, “Türkiye’de Amasya İline Kayıtlı Nüfusun Dağılışı” *Amasya Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi (ASOBİD)*, S. 7, 2020, ss. 161-210.

- TEXIER Charles, *Küçük Asya Coğrafyası, Tarihi ve Arkeolojisi*, çev. Ali Suat, C. 3, Ankara: Enformasyon ve Dokümantasyon Hizmetleri Vakfı Yayınları, 2002.
- TORUK Ferruh, “Amasya Kent Dokusunun Fiziksel Gelişimi”, *Vakıflar Dergisi*, S. 31, Ankara: Vakıflar Genel Müdürlüğü Yayınları, 2008, ss. 35-70.
- TURAN Osman, *Selçuklular Tarihi ve Türk-İslâm Medeniyeti*, İstanbul: Ötüken Neşriyat Yayınları, 2003.
- TURAN Osman, *Selçuklular Zamanında Türkiye*, İstanbul: Turan Neşriyat Yurdu Yayınları, 1971.
- TÜRKAY Cevdet, “XVIII. Yüzyılda İstanbul’da Enfiye Dükkânları”, *Ehlikeyfîn Kitabı*, haz. Fatih Tıǧlı, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2004, ss. 353-360.
- URAK Gediz, *Amasya’nın Türk Devri Şehir Dokusu ve Yapılarının Analiz ve Değerlendirmesi*, (Doktora Tezi), Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü, 1994.
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, “Sancağa Çıkarılan Osmanlı Şehzadeleri”, <https://belleten.gov.tr/tam-metin-pdf/1392/tur> (14.04.2021).
- UZUNÇARŞILI İsmail Hakkı, *Osmanlı Tarihi*, C. 1, Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları, 1988.
- ÜNSAL Veli, “Amasya’nın En Eski İskân Tarihi”, *Uluslararası Amasya Sempozyumu Bildiriler Kitabı*, C.1, Ankara: Kıbrıs Balkanlar Avrasya Türk Edebiyatı Kurumu Yayınları (KIBATEK), 2017, ss. 605-622.
- ÜNVER Süheyl, “Türkiye’de Kahve ve Kahvehaneler”, *Türk Etnografya Dergisi*, S. 5, Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1963, ss. 39-84.
- ÜRER Harun, “Osmanlı’da Kahve/Kahvehane Kültürü ve Salihli’den Bir Kahvehane Örneği ‘Himaye-i Etfal’”, *Sanat Tarihi Dergisi*, S. 19, 2010, ss. 1-26.
- YAZICI METİN Nurcan, “Demirköy Fatih Dökümhanesi Kazısı Lüle Buluntuları (2010-2015)”, *Sanat Tarihi Yıllığı*, İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları, S. 28, 2019, ss. 81-102.
- “YERYÜZÜ ŞEKİLLERİ”, <http://www.amasya.gov.tr/yeryuzu-sekilleri> (08.03.2021).
- YILMAZ Aliye, *Bitlis Kazısı’nda Ortaya Çıkarılan (2004-2008) Tütün Lüleleri*, (Yüksek Lisans Tezi), Çanakkale: Çanakkale On Sekiz Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, 2010.
- YILMAZ Fehmi, “Tütün Üzerine Düşünceler: Batıda ve Bizde”, *Tütün Kitabı*, ed. Emine Gürsoy Naskali, İstanbul: Kitabevi Yayınları, 2003, ss. 3-16.
- YILMAZ Fehmi, *Osmanlı İmparatorluğu’nda Tütün: Siyasî ve Ekonomik Tahlili (1600-1883)*, (Doktora Tezi), İstanbul: Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 2005.

KATALOG

Yuvarlak Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	1	
FOTOĞRAF NO	25-26-27-28	
ÇİZİM NO	3-4-5	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- C Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	4,9 cm.
	Genişlik	2,6 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanakta dikey yivlerle oluşturulan bezeme, dikdörtgenlerin yan yana gelmesiyle oluşan bir sıra bordür, onun hemen üstünde dalga motifinden oluşan bir sıra bordür ve onun da üstünde tekrarlanan dikdörtgenlerden oluşan bordürden oluşmaktadır. Çanak kısmı, duman yoluna doğrudan bağlanmaktadır. Silindirik forma sahip duman yolu kısa tutulup bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Bileziğin alt kısmında yaprak motiflerinin kenarlarından oluşan bir sıra bordür yer almaktadır. Hemen bitişiğinde dikdörtgenlerin yan yana dizilmesiyle oluşan bir sıra bordür, bombeli bileziğin her iki tarafını çevrelemektedir.	

Fotoğraf.25: Alt görünüm

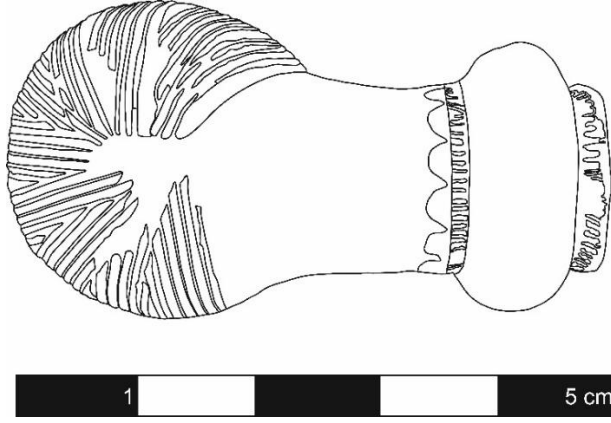
Fotoğraf.26: Üst görünüm

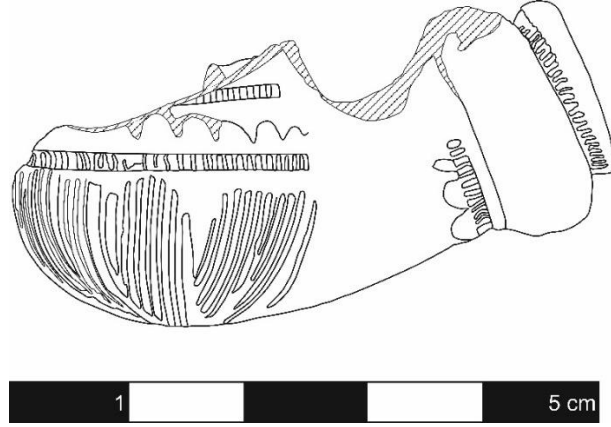
Fotoğraf.27: Sol görünüm

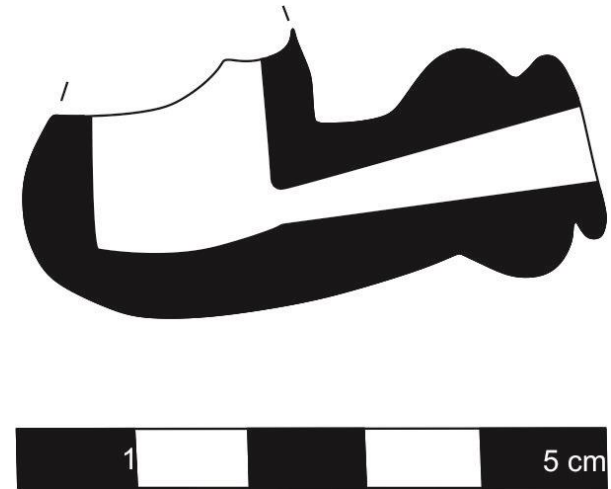
Fotoğraf.28: Sağ görünüm

Çizim.3: Alt görünüm çizimi

Çizim.4: Sağ görünüm çizimi

Çizim.5: Kesit çizimi

KATALOG NO	2	
FOTOĞRAF NO	29-30-31-32	
ÇİZİM NO	6-7-8	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- C Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,3 cm.
	Mevcut Genişlik	2,5 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,9 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Pembemsi gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış dikey yivler yer almaktadır. Çanak duman yoluna doğrudan bağlanıp duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bileziğin üst kısmında karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş tek sıra bordür yer almaktadır.	

Fotoğraf.29: Alt görünüm

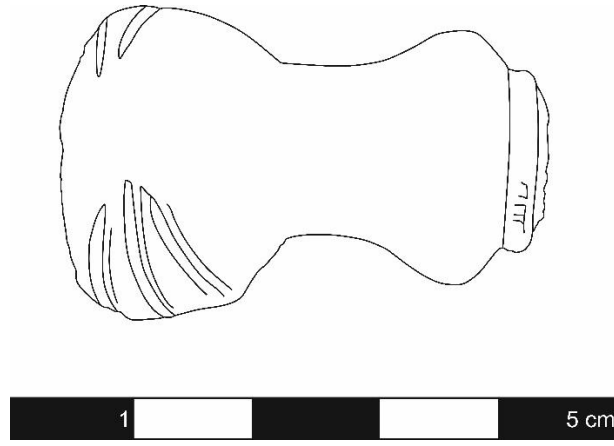
Fotoğraf.30: Üst görünüm

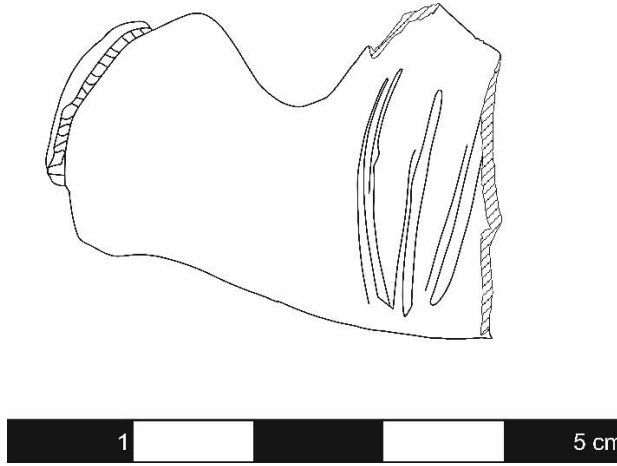
Fotoğraf.31: Sol görünüm

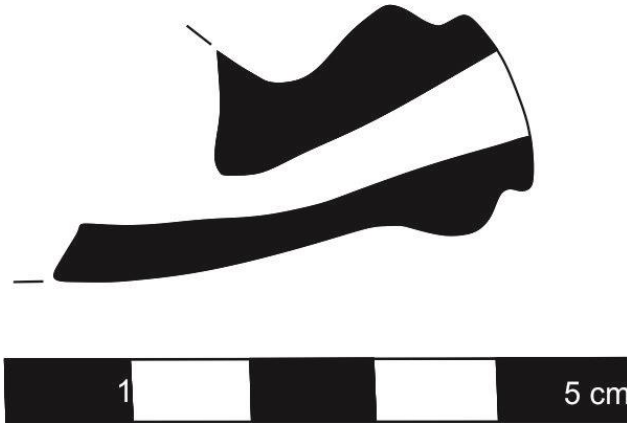
Fotoğraf.32: Sağ görünüm

Çizim.6: Alt görünüm çizimi

Çizim.7: Sol görünüm çizimi

Çizim.8: Kesit çizimi

KATALOG NO	3	
FOTOĞRAF NO	33-34-35-36	
ÇİZİM NO	9-10-11	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,6 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,3 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolu kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanağın üzerini baskı tekniğinde yapılmış, yaprak motifi içinde üçlü dairesel bezeme kaplamaktadır. Bu motif çintemaniyi andırmaktadır. Çanak, duman yoluna doğrudan bağlanmaktadır. Duman yolundan çanağa geçişte duman yolunu diyagonal olarak kesen, ufak karelerin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş birer sıra bordür yer almaktadır. Duman yolu üzerinde de paralel olarak daha büyük boyutlu karelerin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş iki sıra bordür bulunmaktadır.	

Fotoğraf.33: Alt görünüm

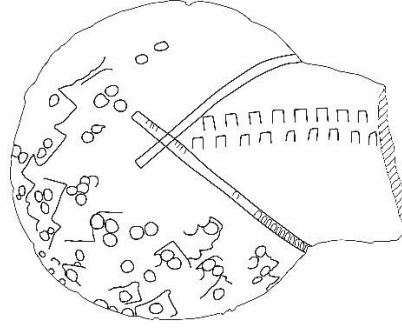
Fotoğraf.34: Üst görünüm

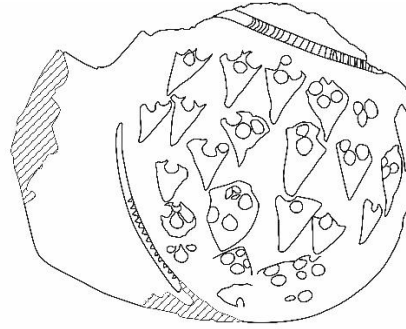
Fotoğraf.35: Sol görünüm

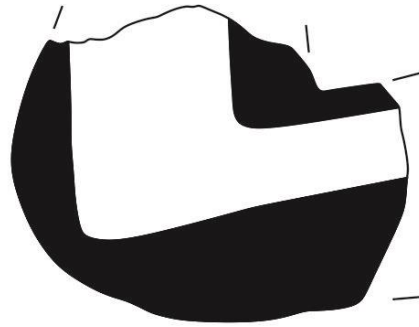
Fotoğraf.36: Sağ görünüm

Çizim.9: Alt görünüm çizimi

Çizim.10: Sol görünüm çizimi

Çizim.11: Kesit çizimi

KATALOG NO	4	
FOTOĞRAF NO	37-38-39-40	
ÇİZİM NO	12-13-14-15	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,8 cm.
	Genişlik	2,7 cm.
	Yükseklik	3,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	Geometrik	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanağın gövde ortasında birbirine paralel yivler yer almaktadır. Çanağın ön yüzünde rozet yer almakta ve rozetin alt kısmında bir, üst kısmında da simetrik olarak yerleştirilmiş üç dairesel motif bulunmaktadır. Rozetin her iki yanında çanağı kuşatan kazıma tekniğinde yapılmış ve dikey olarak uzanan yivler bulunmaktadır.	

Fotoğraf.37: Ön görünüm

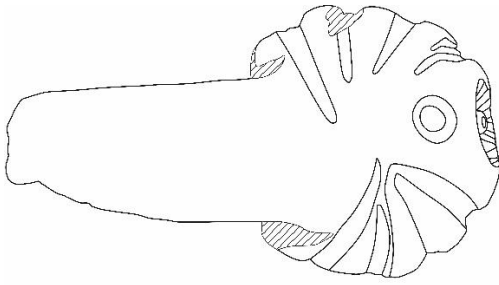
Fotoğraf.38: Alt görünüm

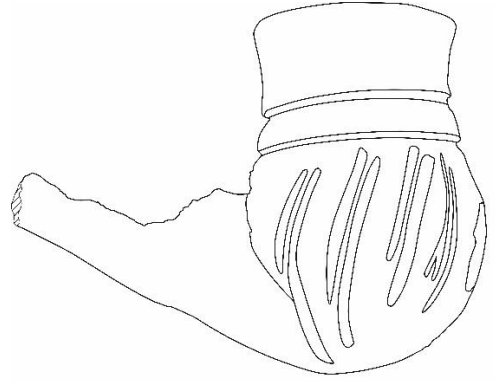
Fotoğraf.39: Sol görünüm

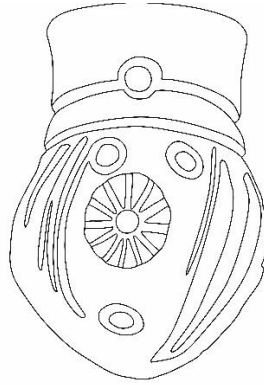
Fotoğraf.40: Sağ görünüm

Çizim.12: Alt görünüm çizimi

Çizim.13: Sol görünüm çizimi

Çizim.14: Ön görünüm çizimi

Çizim.15: Kesit çizimi

KATALOG NO	5	
FOTOĞRAF NO	41-42-43-44	
ÇİZİM NO	16-17-18	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,9 cm.
	Genişlik	2,9 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,3 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Koyu kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik, yazı	
MÜHÜR-DAMGA	Yazı	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövdede yay motifleri ve onun hemen üstünde yılankavi süsleme yer almaktadır. Duman yolu, çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Duman yolu üzerinde yazı mühür bulunmaktadır. Lüle, aşındığı için mühür okunamamıştır. Duman yolu, karinalı bilezik ve ona bitişik halde bulunan basamak halkası ile son bulmaktadır. Karinalı bileziğin alt ve üst kısımlarında kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordürler, duman yolunu çevrelemektedir.	

Fotoğraf.41: Alt görünüm

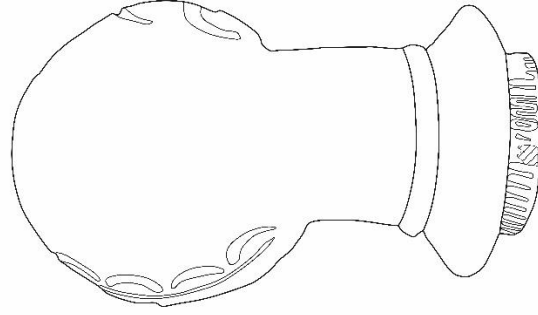
Fotoğraf.42: Üst görünüm

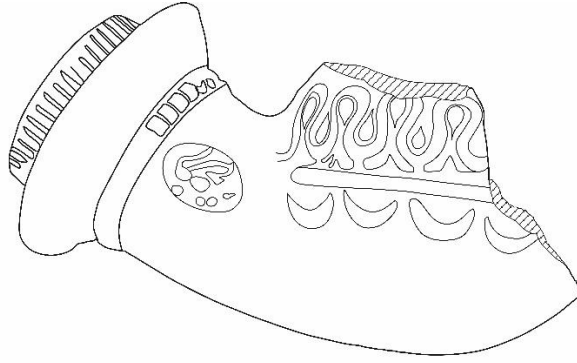
Fotoğraf.43: Sol görünüm

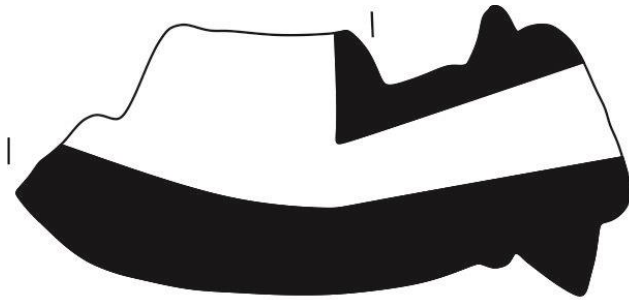
Fotoğraf.44: Sağ görünüm

Çizim.16: Alt görünüm çizimi

Çizim.17: Sol görünüm çizimi

Çizim.18: Kesit çizimi

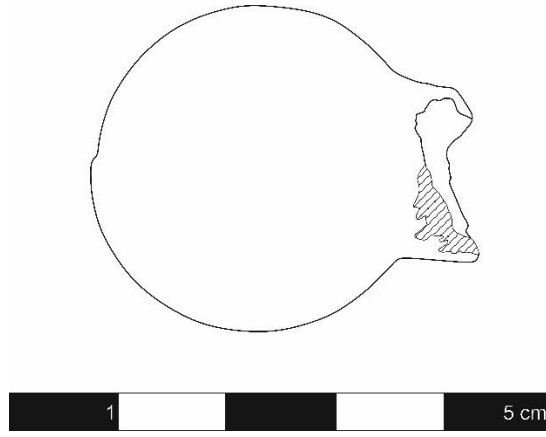
KATALOG NO	6	
FOTOĞRAF NO	45-46	
ÇİZİM NO	19-20-21	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2011	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,7 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kiremit rengi hamurlu, ince gözenekli ve sık dokulu	
ASTAR RENGİ	-	
SÜSLEME TEKNİĞİ	-	
SÜSLEME	-	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanak kenarı ve duman yolu kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu, çanağa hafifçe şişkin omurga ile bağlanmaktadır.	

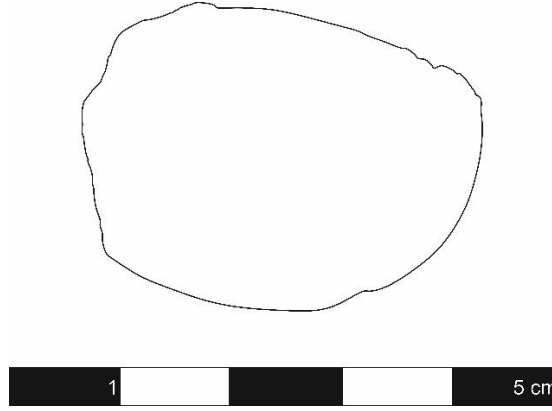
Fotoğraf.45: Alt görünüm

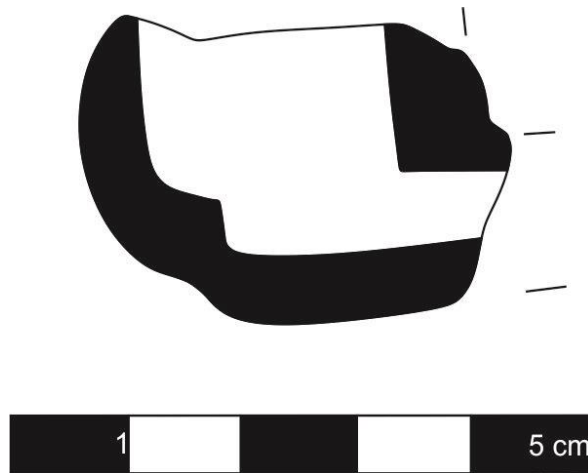
Fotoğraf.46: Sağ görünüm

Çizim.19: Alt görünüm çizimi

Çizim.20: Sol görünüm çizimi

Çizim.21: Kesit çizimi

KATALOG NO	7	
FOTOĞRAF NO	47-48-49-50	
ÇİZİM NO	22-23-24	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2011	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,8 cm.
	Mevcut Genişlik	3,3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,9 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,2 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kiremit rengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kiremit	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanakta kaideye paralel şekilde, karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür yer almaktadır. Onun üstünde dairelerin kenarlarından yayılan ışımsal süsleme bulunmaktadır. Onun da üst kısmında karelerin yan yana gelerek oluşturduğu birbirine paralel iki bordür bulunmaktadır. Çanak duman yoluna doğrudan bağlanıp kaide üzerinde duman yolunu çapraz şekilde kesen çift sıra bordür yer almaktadır. Duman yolu basamak halkasıyla sonlanıp basamak halkasını da karelerin yan yana gelerek oluşturduğu iki sıra bordür çevrelemektedir.	

Fotoğraf.47: Alt görünüm

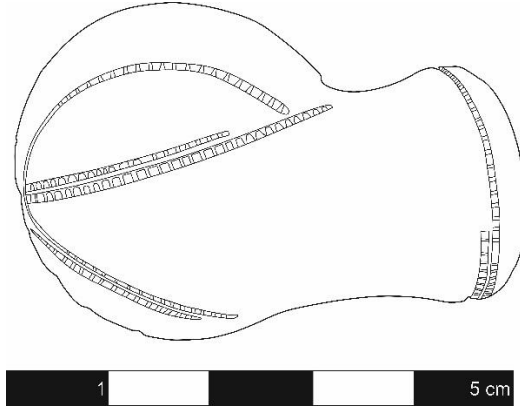
Fotoğraf.48: Üst görünüm

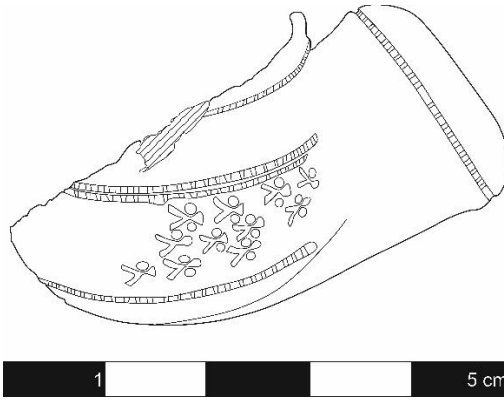
Fotoğraf.49: Sol görünüm

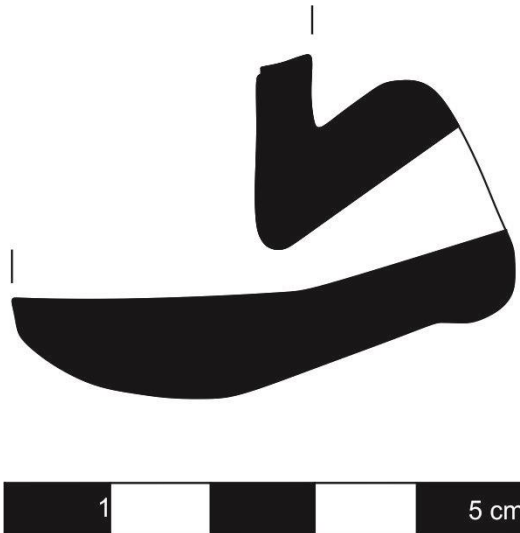
Fotoğraf.50: Sağ görünüm

Çizim.22: Alt görünüm çizimi

Çizim.23: Sağ görünüm çizimi

Çizim.24: Kesit çizimi

KATALOG NO	8	
FOTOĞRAF NO	51-52-53-54	
ÇİZİM NO	25-26-27	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı-Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,2 cm.
	Genişlik	2,9 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,4 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanağın gövde kısmından kaidesine kadar kazıma tekniğinde yapılmış ikişer sıra dikey yivler yer almaktadır. Çanak, duman yoluna omurga ile bağlanmaktadır. Silindirik formda ve kısa tutulan duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bombeli bileziğin orta kısmında yaprak motifi kenarlarının yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş birbirine paralel iki bordür bulunmaktadır. Basamak halkasının üzerini kısa çubukların diyagonal şekilde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş bordür çevrelemektedir.	

Fotoğraf.51: Alt görünüm

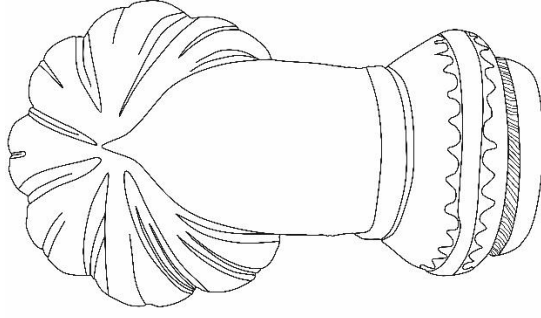
Fotoğraf.52: Üst görünüm

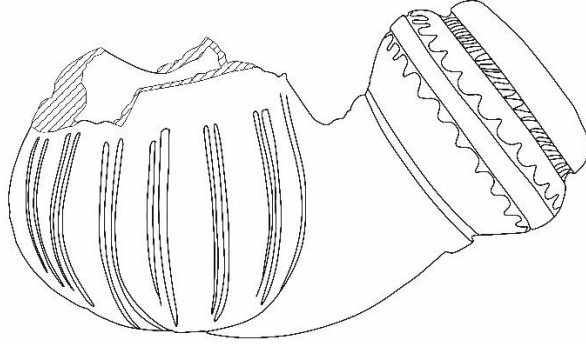
Fotoğraf.53: Sol görünüm

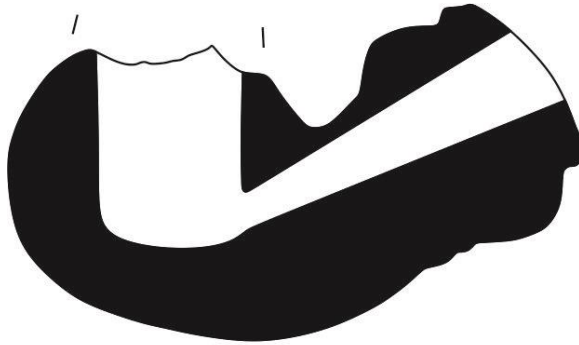
Fotoğraf.54: Sağ görünüm

Çizim.25: Alt görünüm çizimi

Çizim.26: Sağ görünüm çizimi

Çizim.27: Kesit çizimi

KATALOG NO	9	
FOTOĞRAF NO	55-56-57-58	
ÇİZİM NO	28-29-30	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,4 cm.
	Genişlik	2,7 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Pembe hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Pembe	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanağın gövde kısmından kaidesine kadar kazıma tekniğinde yapılmış dikey yivler yer almaktadır. Onun üst kısmında dikdörtgenlerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür çanağı çevrelemektedir. Çanak, duman yoluna doğrudan bağlanmaktadır. Duman yolunun çanağa bağlanan kısmında duman yolu açıklığına paralel kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür yer almaktadır. Silindirik formda ve kısa tutulan duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Basamak halkasının üzerini kısa çubukların diyagonal şekilde yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş bordür çevrelemektedir.	

Fotoğraf.55: Alt görünüm

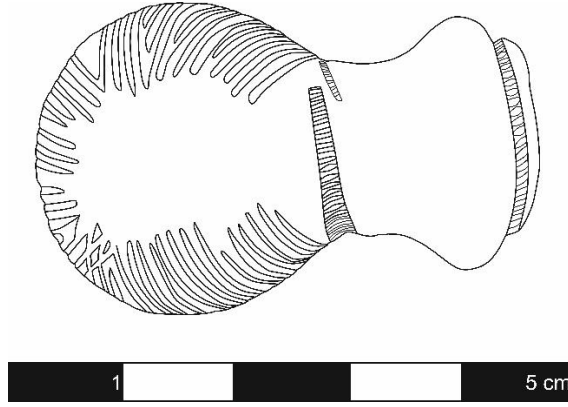
Fotoğraf.56: Üst görünüm

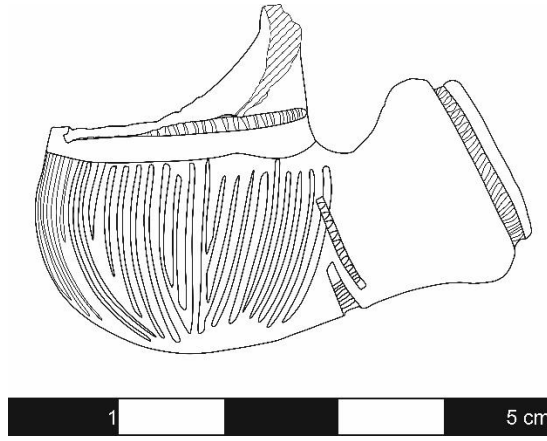
Fotoğraf.57: Sol görünüm

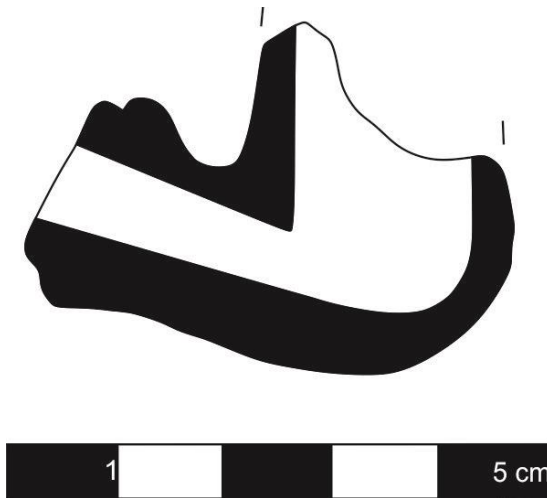
Fotoğraf.58: Sağ görünüm

Çizim.28: Alt görünüm çizimi

Çizim.29: Sağ görünüm çizimi

Çizim.30: Kesit çizimi

KATALOG NO	10	
FOTOĞRAF NO	59-60-61-62	
ÇİZİM NO	31-32-33	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2016	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- A/B Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,9 cm.
	Genişlik	2,8 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,8 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Koyu kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolu kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövde üzerinde karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş, birbirine paralel üç bordür çanağı çevrelemektedir. Onun üstünde, üçgenlerin içine yerleştirilen verrev çubuklardan oluşturulmuş bordür yer almaktadır. Çanak, duman yoluna omurga ile bağlanmaktadır.	

Fotoğraf.59: Alt görünüm

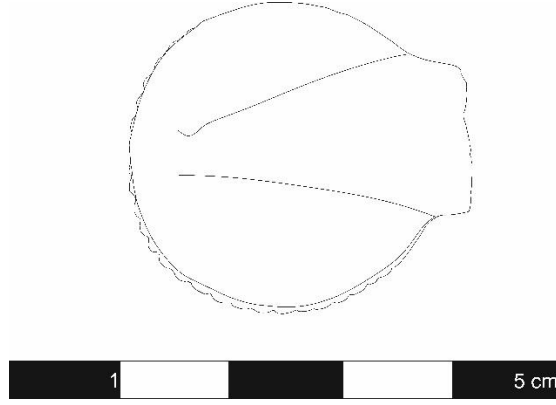
Fotoğraf.60: Üst görünüm

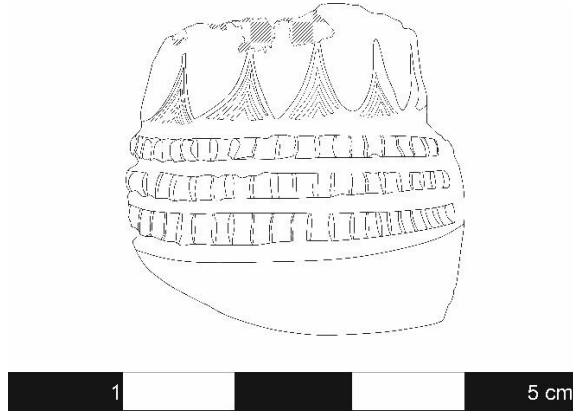
Fotoğraf.61: Sol görünüm

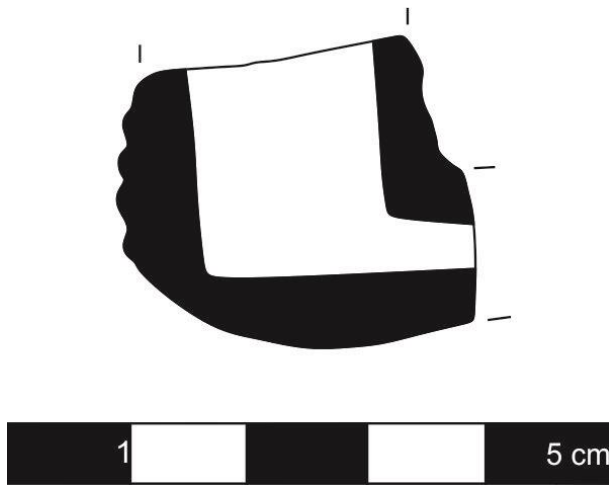
Fotoğraf.62: Sağ görünüm

Çizim.31: Alt görünüm çizimi

Çizim.32: Sağ görünüm çizimi

Çizim.33: Kesit çizimi

KATALOG NO	11	
FOTOĞRAF NO	63-64-65-66	
ÇİZİM NO	34-35-36	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2017	
BULUNDUĞU YER	Cami Alanı- Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,8 cm.
	Mevcut Genişlik	3,3 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,2 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövde üzerinde kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşan bordür, çanağı paralel olarak kuşatmaktadır. Çanağın gövdesi ortadan yivlenmiş, etrafı dalgalı motifle çevrelenmiştir. Çubuk dizisinden oluşan bordürle sınırlandırılmıştır. İki yanda yiv ve kısa çizgilerle belirtilen omurga, üçgen yaparak sonlanmaktadır. Çanak, duman yoluna omurga ile bağlanmaktadır.	

Fotoğraf.63: Alt görünüm

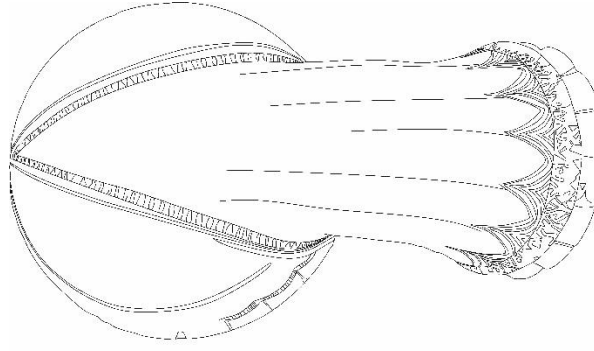
Fotoğraf.64: Üst görünüm

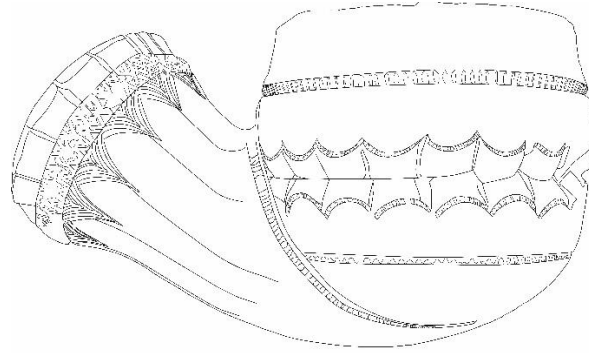
Fotoğraf.65: Sol görünüm

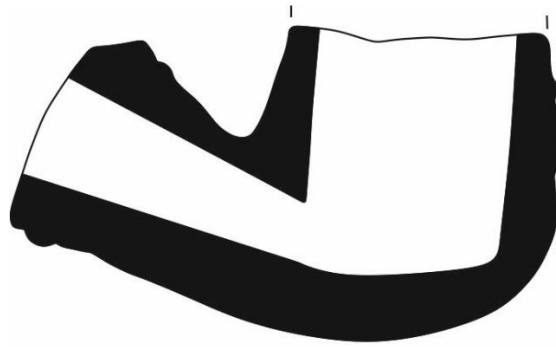
Fotoğraf.66: Sağ görünüm

Çizim.34: Alt görünüm çizimi

Çizim.35: Sol görünüm çizimi

Çizim.36: Kesit çizimi

KATALOG NO	12	
FOTOĞRAF NO	67-68-69-70	
ÇİZİM NO	37-38-39	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2017	
BULUNDUĞU YER	Cami Alanı- Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,7 cm.
	Mevcut Genişlik	3,4 cm.
	Yükseklik	4 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,1 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövde üzerinde kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşan şeritler, dikey olarak uzanmakta ve yivler oluşturmaktadır. Çokgen forma sahip dilimlerin üst kısımlarında çanağı kuşatan daireler yer almaktadır. Çanak, duman yoluna doğrudan bağlanıp duman yolu bombeli bilezikle sonlanmaktadır. Duman yolundan kaideye iki yandan uzanan kısa çubuklardan oluşan şerit, üçgen yaparak sonlanmaktadır.	

Fotoğraf.67: Alt görünüm

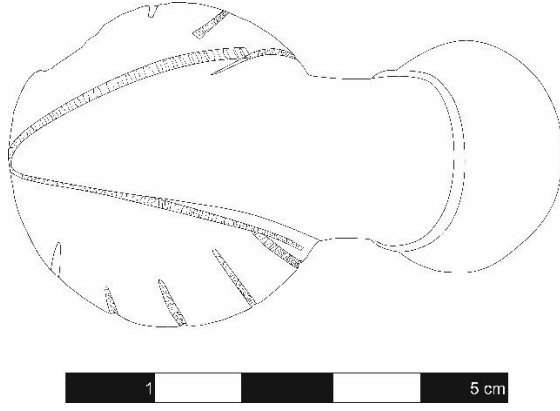
Fotoğraf.68: Üst görünüm

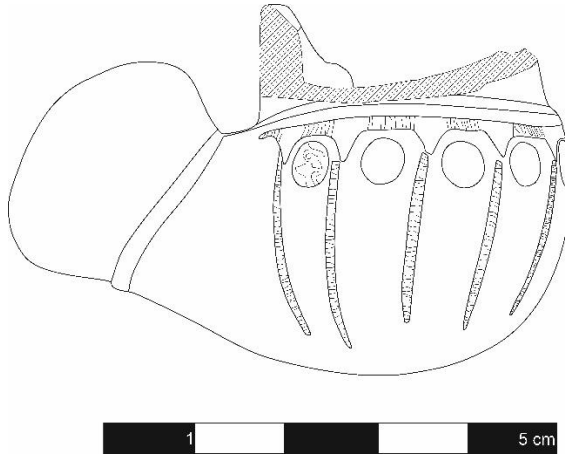
Fotoğraf.69: Sol görünüm

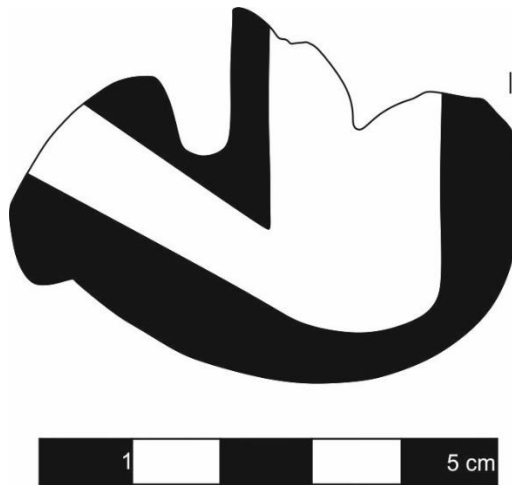
Fotoğraf.70: Sağ görünüm

Çizim.37: Alt görünüm çizimi

Çizim.38: Sol görünüm çizimi

Çizim.39: Kesit çizimi

KATALOG NO	13	
FOTOĞRAF NO	71-72-73-74	
ÇİZİM NO	40-41-42	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C1/C2 Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,1 cm.
	Genişlik	3,1 cm.
	Yükseklik	4,6 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	Bitkisel	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağı tamamlanmış olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanağın her iki yönünde olan motif, usta mührü olabilir. Çanak, duman yoluna omurga ile bağlanmaktadır. İki yanda kısa çizgilerden oluşan şeritlerle belirtilen omurga, üçgen yaparak sonlanmaktadır. Duman yolu hafif dışa taşkın bilezik ve ona bitişik halde bulunan basamak halkası ile sonlanmaktadır.	

Fotoğraf.71: Alt görünüm

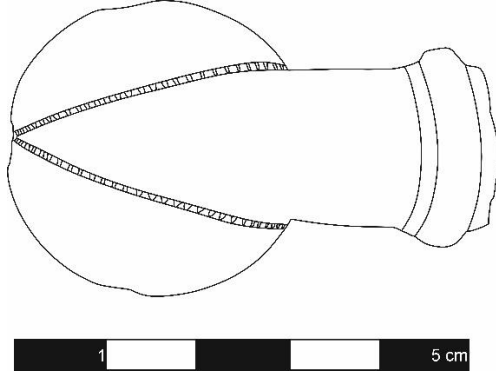
Fotoğraf.72: Üst görünüm

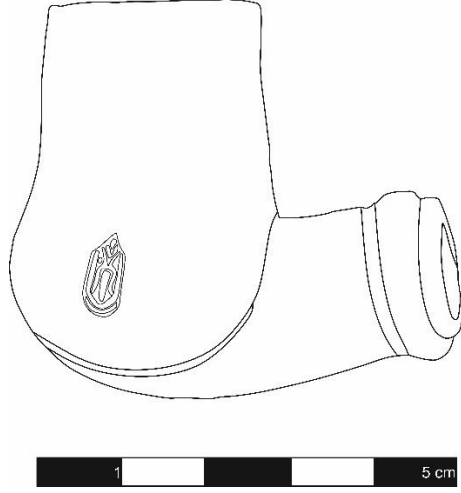
Fotoğraf.73: Sol görünüm

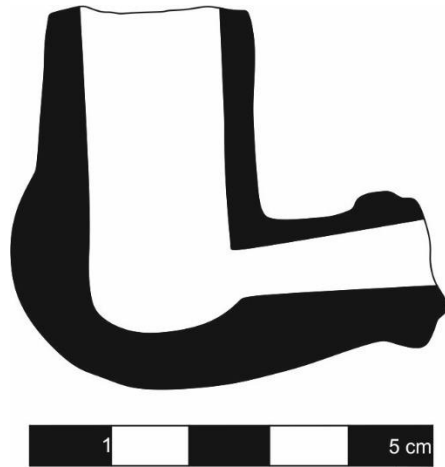
Fotoğraf.74: Sağ görünüm

Çizim.40: Alt görünüm çizimi

Çizim.41: Sağ görünüm çizimi

Çizim.42: Kesit çizimi

KATALOG NO	14	
FOTOĞRAF NO	75-76-77	
ÇİZİM NO	43-44-45	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C1/C3 Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,6 cm.
	Genişlik	3,4 cm.
	Yükseklik	3,9 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarından ufak bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kısa çizgilerin yan yana gelmesiyle oluşan şeritler, çanağın gövdesinden kaideye kadar yivler oluşturarak uzanmaktadır. Bunları çanağa paralel olarak düzenlenmiş, kısa çizgilerin oluşturduğu bordür sınırlandırmaktadır. Onun da üstünde aynı bezeme tekrar etmektedir. Çanak, duman yoluna omurga ile bağlanmaktadır. İki yanda kısa çizgilerden oluşan şeritlerle ve çift sıra yivlerle belirtilen omurga, üçgen yaparak sonlanmaktadır.	

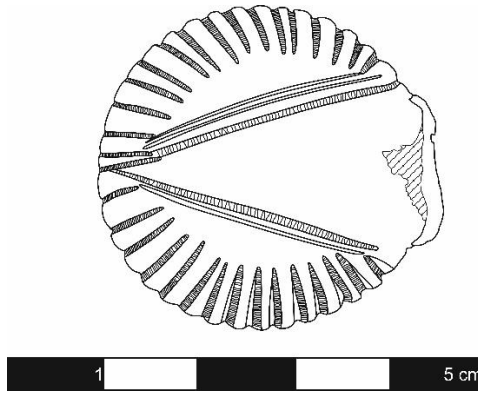
Fotoğraf.75: Alt görünüm

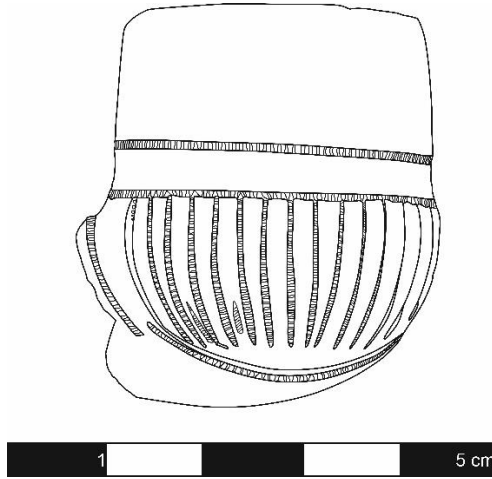
Fotoğraf.76: Sol görünüm

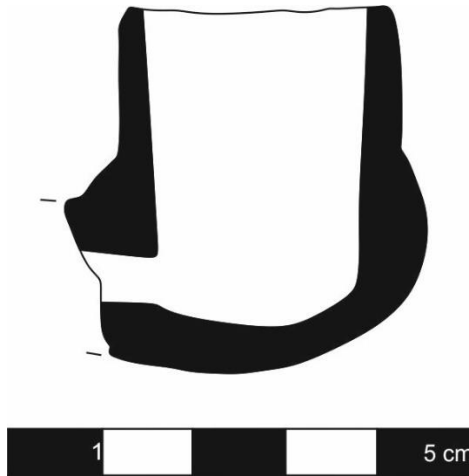
Fotoğraf.77: Sağ görünüm

Çizim.43: Alt görünüm çizimi

Çizim.44: Sol görünüm çizimi

Çizim.45: Kesit çizimi

KATALOG NO	15	
FOTOĞRAF NO	78-79-80-81	
ÇİZİM NO	46-47-48	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,9 cm.
	Genişlik	2,9 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış ikişerli yivler, dikey olarak gövde ortasına kadar uzanmaktadır. Onların hemen üstünde baskı tekniğiyle yapılmış “V” şeklinde bezeme dizisi bulunmaktadır. Gövdeye paralel hafif dışa taşkın bilezikten sonra gövde, dış bükey olarak yükselmektedir. Bileziğin üst kısmında “V” şeklindeki baskı bezeme, gövdeyi kaplamaktadır. Silindirik forma sahip duman yolu, hafifçe şişkin omurga ile çanağa bağlanmaktadır. Omurganın iki yan tarafında kazıma tekniği ile yapılmış çift sıra yivler, üçgen yaparak omurgayı sınırlandırmaktadır. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla sonlanıp bilezik kısmında dikey yivler bulunmaktadır.	

Fotoğraf.78: Alt görünüm

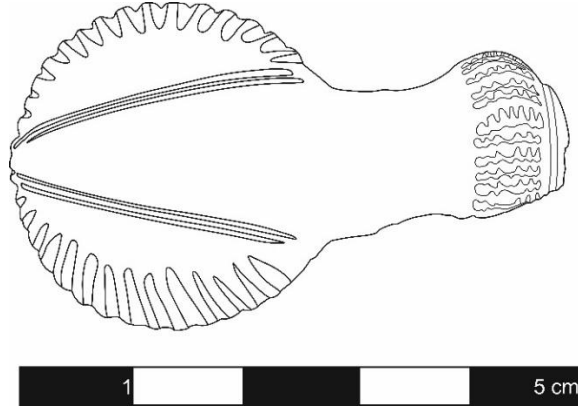
Fotoğraf.79: Üst görünüm

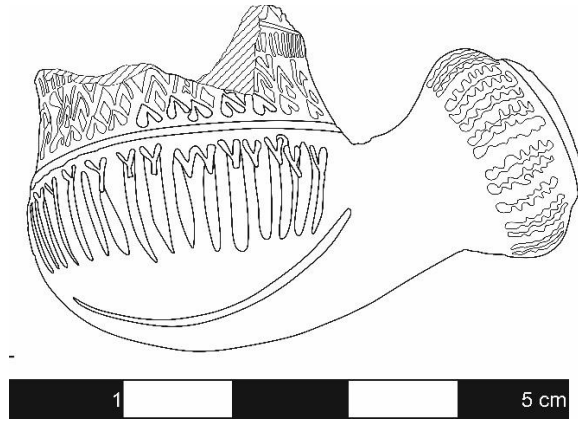
Fotoğraf.80: Sol görünüm

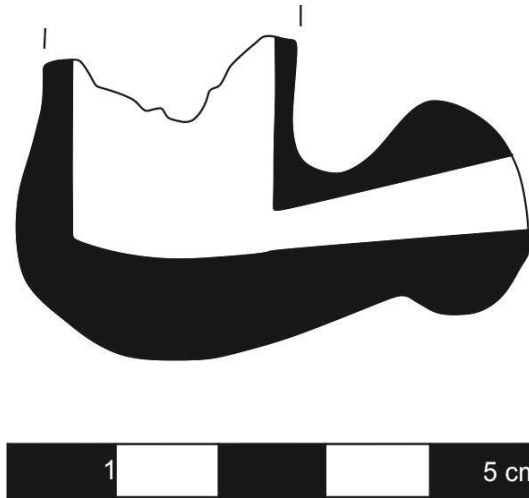
Fotoğraf.81: Sağ görünüm

Çizim.46: Alt görünüm çizimi

Çizim.47: Sağ görünüm çizimi

Çizim.48: Kesit çizimi

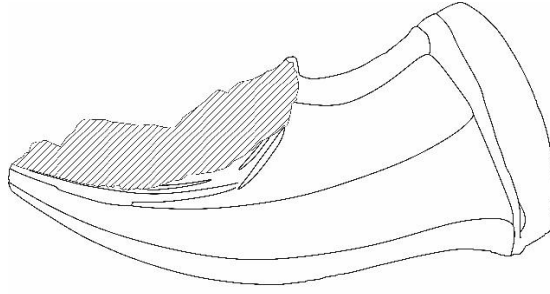
3.2.1.2.Basık Yuvarlak Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	16	
FOTOĞRAF NO	82	
ÇİZİM NO	49-50	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Bulunduğu Alan- A Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	5,8 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu hafif dışa taşkın bilezik ile sonlanmaktadır. Bilezikte kazıma tekniği ile yapılmış şerit, duman yolu açıklığına paralel şekilde ele alınmıştır. Duman yolunun çanağa bağlanan kısmı kıvrımlı şekilde yukarı doğru ilerlediği için basık yuvarlak çanaklı lüle tipine dahil edilmiştir²³³.	

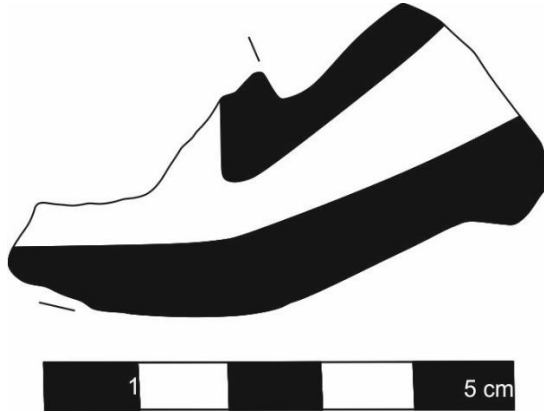
²³³ Benzer örnekler için bkz. Kat. No: 41.

Fotoğraf.82: Sağ görünüm

Çizim.49: Sağ görünüm çizimi

Çizim.50: Kesit çizimi

KATALOG NO	17	
FOTOĞRAF NO	83-84-85-86	
ÇİZİM NO	51-52-53	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,3 cm.
	Genişlik	3,4 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,6 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Siyah	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövdenin ortasında alt kısmı kurdeleyi andıran yaprak motifi bulunmaktadır. İki yanda çiçek motifleri yer almaktadır. Aynı bezeme lülenin her iki tarafında da yapılmıştır. Çanağın ağız bölümüne doğru birbirlerine ve çanak ağzına paralel iki bilezik bulunmaktadır. Omurga, hafif şişkince belirtilip iki yanda çift sıra yivlerle sınırlanmaktadır ve duman yolunu çanağa bağlamaktadır. Bunların arasında yine bir çiçek motifi bulunmaktadır.	

Fotoğraf.83: Alt görünüm

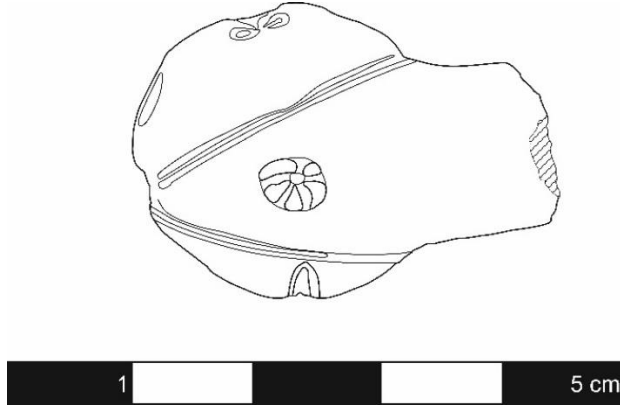
Fotoğraf.84: Üst görünüm

Fotoğraf.85: Sol görünüm

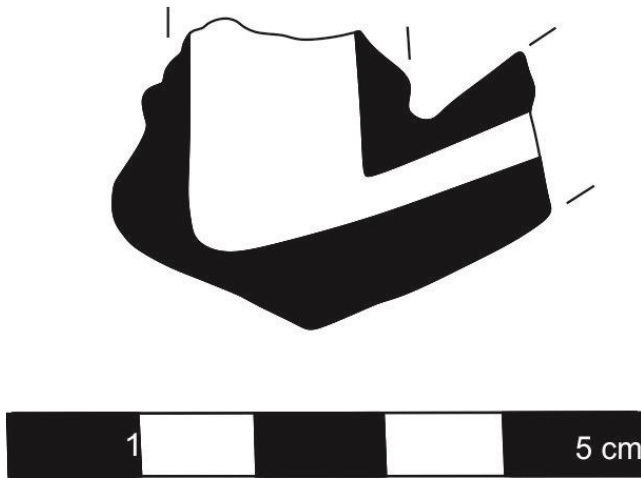
Fotoğraf.86: Sağ görünüm

Çizim.51: Alt görünüm çizimi

Çizim.52: Sağ görünüm çizimi

Çizim.53: Kesit çizimi

KATALOG NO	18	
FOTOĞRAF NO	87-88-89-90	
ÇİZİM NO	54-55-56	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5 cm.
	Genişlik	2,9 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,1 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı, kaidesi ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövdeden ağız kenarına doğru diyagonal olarak düzenlenmiş ve kazıma tekniği ile yapılmış yivler yer almaktadır. Silindirik formdaki duman yolu bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla sonlanmaktadır.	

Fotoğraf.87: Alt görünüm

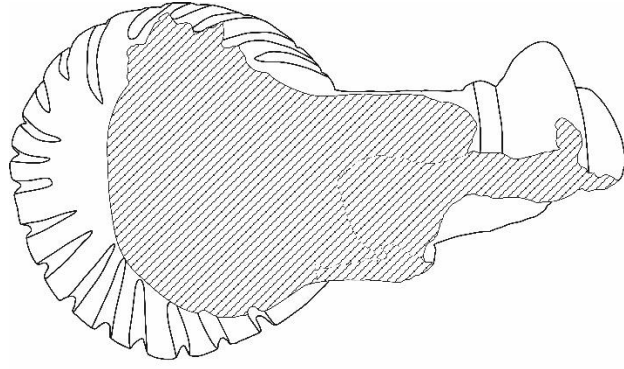
Fotoğraf.88: Üst görünüm

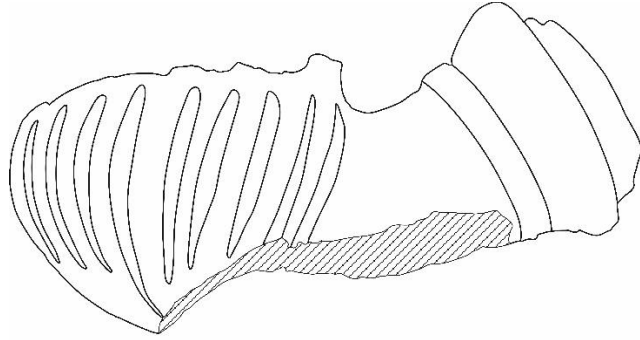
Fotoğraf.89: Sol görünüm

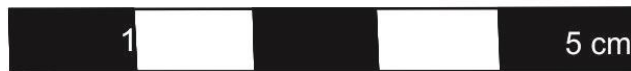
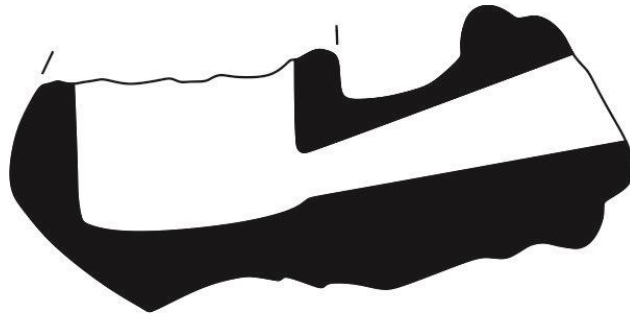
Fotoğraf.90: Sağ görünüm

Çizim.54: Alt görünüm çizimi

Çizim.55: Sağ görünüm çizimi

Çizim.56: Kesit çizimi

KATALOG NO	19	
FOTOĞRAF NO	91-92-93-94	
ÇİZİM NO	57-58-59	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2011	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,8 cm.
	Genişlik	3,2 cm.
	Mevcut Yükseklik	4,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Koyu kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak gövdesi dilimli olup bu dilimlerin üzerinde yılankavi süsleme yer almaktadır. 5 No'lu katalog ile benzer süsleme programına sahiptir.	

Fotoğraf.91: Alt görünüm

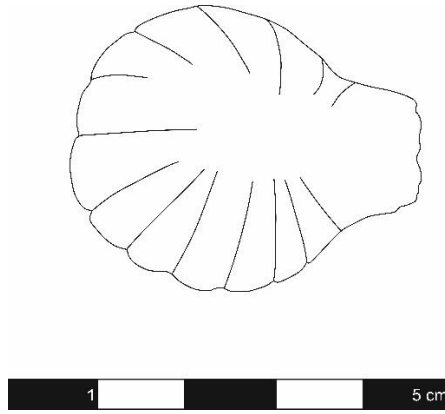
Fotoğraf.92: Üst görünüm

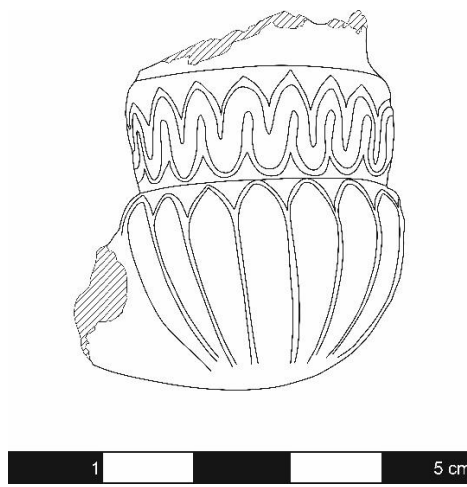
Fotoğraf.93: Sol görünüm

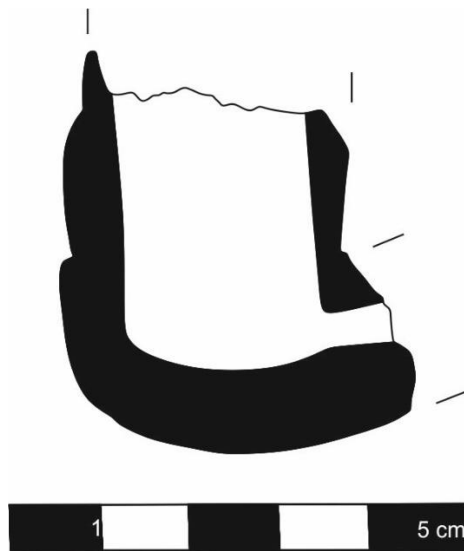
Fotoğraf.94: Sağ görünüm

Çizim.57: Alt görünüm çizimi

Çizim.58: Sol görünüm çizimi

Çizim.59: Kesit çizimi

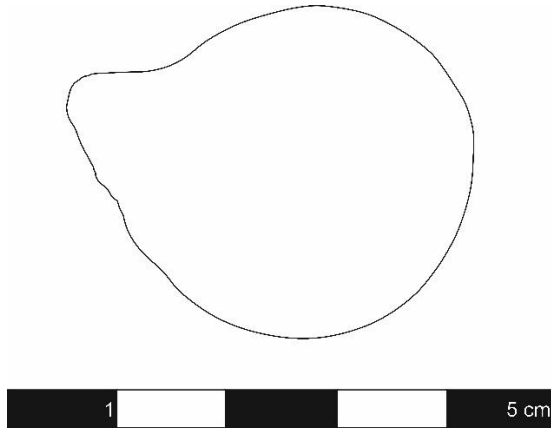
KATALOG NO	20	
FOTOĞRAF NO	95-96	
ÇİZİM NO	60-61-62	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2011	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,6 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,9 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Pembe hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	-	
SÜSLEME	-	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Omurga, hafif şişkince belirtilip duman yolunu çanağa bağlamaktadır.	

Fotoğraf.95: Alt görünüm

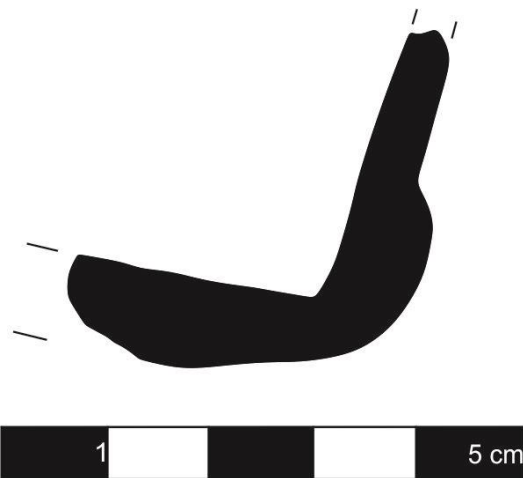
Fotoğraf.96: Sağ görünüm

Çizim.60: Alt görünüm çizimi

Çizim.61: Sağ görünüm çizimi

Çizim.62: Kesit çizimi

KATALOG NO	21	
FOTOĞRAF NO	97-98-99-100	
ÇİZİM NO	63-64-65	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- E3 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,9 cm.
	Genişlik	2,7 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Çanakta gövdeden kaideye kadar uzanan oluk süsleme yer almaktadır. Bu süsleme tüm çanağı kuşatmaktadır.	

Fotoğraf.97: Alt görünüm

Fotoğraf.98: Üst görünüm

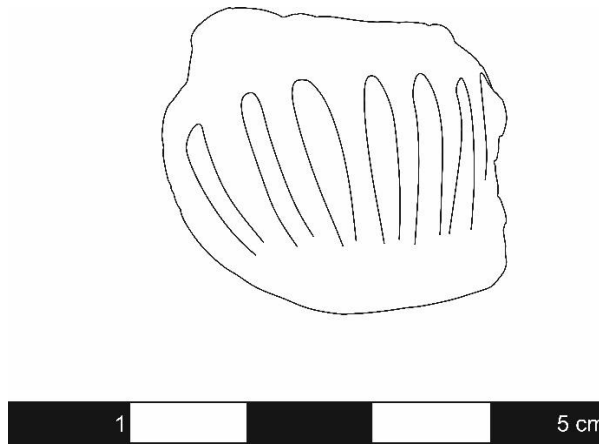
Fotoğraf.99: Sol görünüm

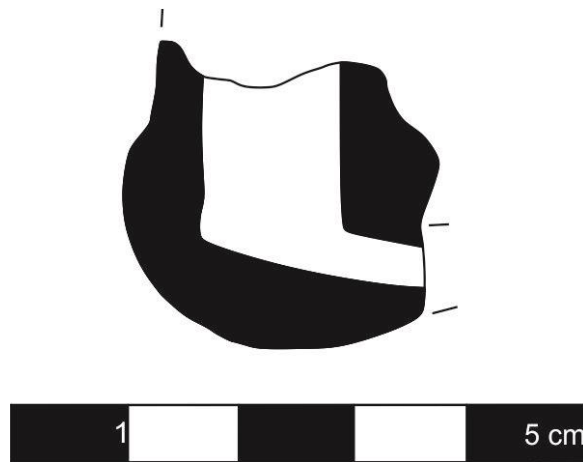
Fotoğraf.100: Sağ görünüm

Çizim.63: Alt görünüm çizimi

Çizim.64: Sağ görünüm çizimi

Çizim.65: Kesit çizimi

KATALOG NO	22	
FOTOĞRAF NO	101-102-103-104	
ÇİZİM NO	66-67-68	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- E3 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,8 cm.
	Genişlik	2,8 cm.
	Mevcut Yükseklik	1,8 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Kaideden belirli aralıklarla çanağa doğru dikey uzanan ikişerli yivler çanağı kuşatmaktadır. Kaide baskı tekniği ile yapılmış bitkisel süsleme bulunmaktadır. Aynı süsleme, çanaktan ağız kenarına geçişte belirli aralıklarla tekrarlanmıştır.	

Fotoğraf.101: Alt görünüm

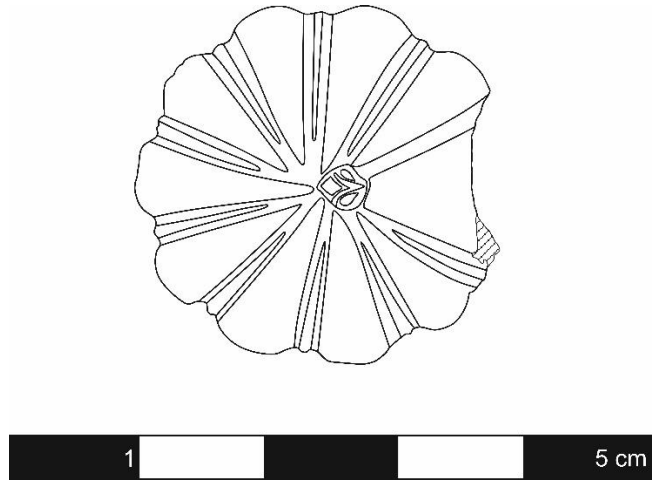
Fotoğraf.102: Üst görünüm

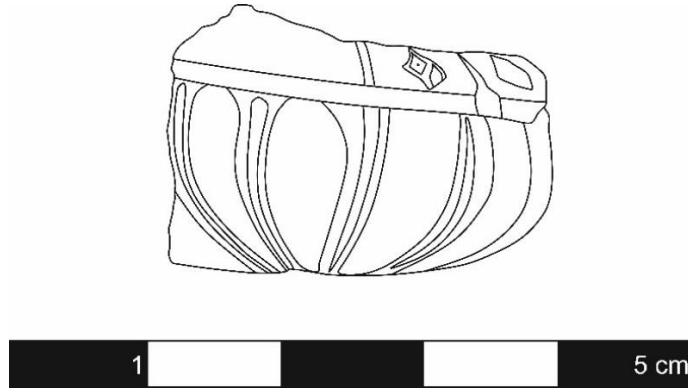
Fotoğraf.103: Sol görünüm

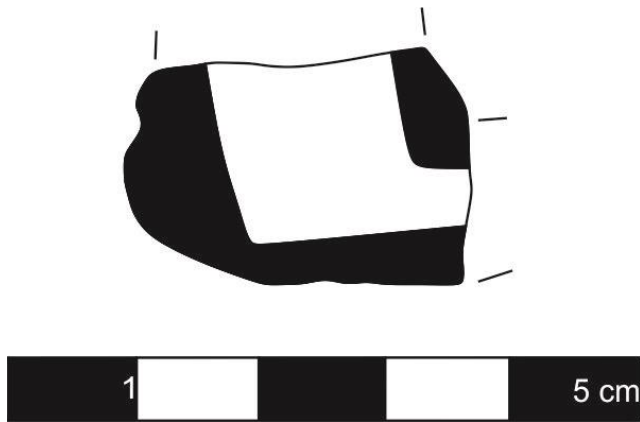
Fotoğraf.104: Sağ görünüm

Çizim.66: Alt görünüm çizimi

Çizim.67: Sol görünüm çizimi

Çizim.68: Kesit çizimi

KATALOG NO	23	
FOTOĞRAF NO	105-106-107-108	
ÇİZİM NO	69-70-71	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,4 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun büyük bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kısa çubukların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş bordürler, üst üste çekilerek çanağı çevrelemektedir. Silindirik forma sahip olduğu anlaşılan duman yolu çanağa omurga ile bağlanmaktadır. Omurga üzerinde dört yanı stilize yaprak motifliyle çevrelenmiş çiçek motifi bulunmaktadır. Duman yolunda, birbirlerine paralel olarak kazıma tekniği ile yapılmış şeritler; onun üst kısmında da yine kısa çubuk dizisinden oluşan bordür duman yolunu çevrelemektedir.	

Fotoğraf.105: Alt görünüm

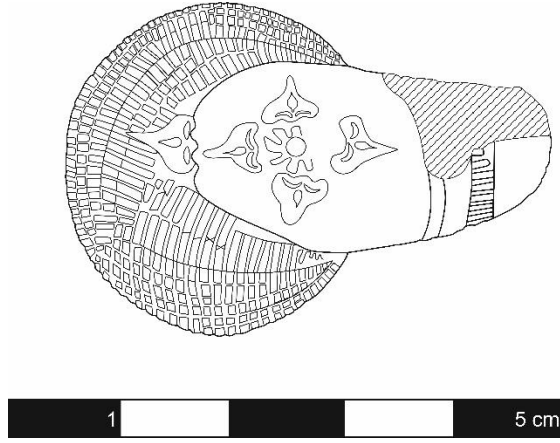
Fotoğraf.106: Üst görünüm

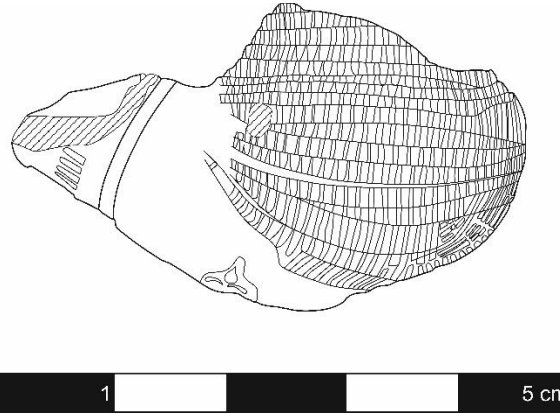
Fotoğraf.107: Sol görünüm

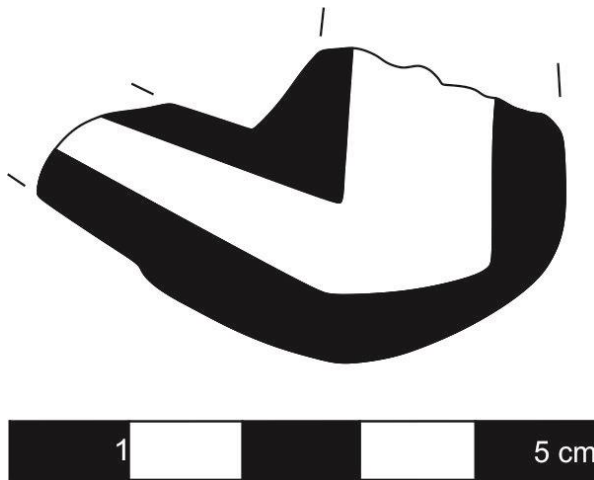
Fotoğraf.108: Sağ görünüm

Çizim.69: Alt görünüm çizimi

Çizim.70: Sol görünüm çizimi

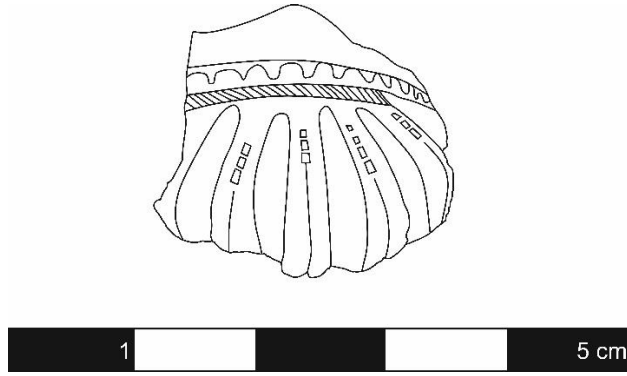

Çizim.71: Kesit çizimi

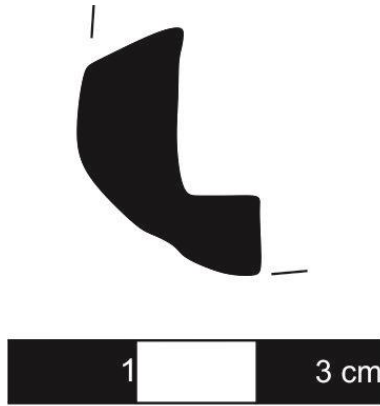
KATALOG NO	24	
FOTOĞRAF NO	109	
ÇİZİM NO	72-73	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,6 cm.
	Genişlik	2,7 cm.
	Mevcut Yükseklik	2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kaide üzerinde dalga motifinden oluşturulmuş süsleme, duman yoluna dikey olarak uzanmaktadır. Onun hemen altında diyagonal düzende kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş geometrik bezeme bulunmaktadır. Çanakta bulunan oluk süslemenin dışa taşkın olan kısımlarında, karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş geometrik düzendeki süsleme yer almaktadır.	

Fotoğraf.109: Alt görünüm

Çizim.72: Alt görünüm çizimi

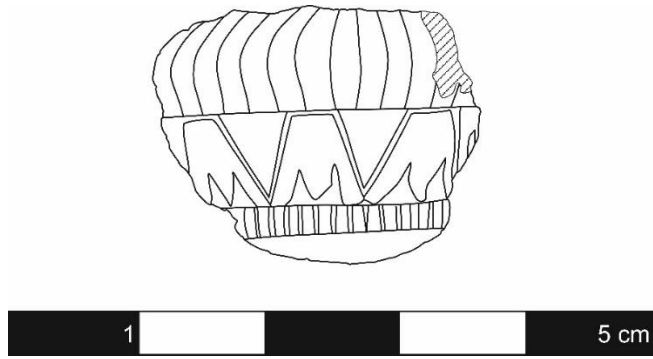

Çizim.73: Kesit çizimi

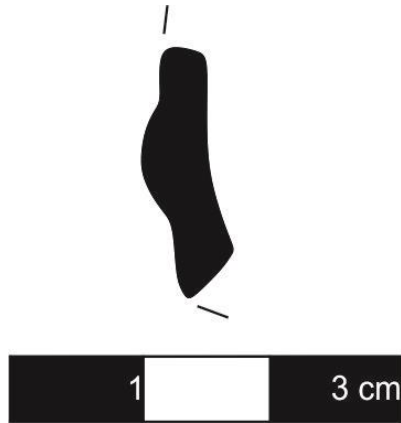
KATALOG NO	25	
FOTOĞRAF NO	110	
ÇİZİM NO	74-75	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,4 cm.
	Genişlik	-
	Mevcut Yükseklik	1,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Pembe hamurlu, ince gözenekli	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövdenin en alt kısmında kısa çubukların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş bordür, yatay olarak uzanmaktadır. Onun hemen üstünde ‘M’ biçimli bordür yer almaktadır. Onun da üstünde kazıma tekniği ile yapılmış yivler dikey olarak uzanmaktadır.	

Fotoğraf.110: Ön görünüm

Çizim.74: Ön görünüm çizimi

Çizim.75: Kesit çizimi

KATALOG NO	26	
FOTOĞRAF NO	111-112-113-114	
ÇİZİM NO	76-77-78	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	5,1 cm.
	Mevcut Genişlik	2,4 cm.
	Mevcut Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,9 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Pembe hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Kaidede kazıma tekniği ile yapılmış olan yivlerle belirtilmiş duman yolu, üçgen yaparak sonlanmaktadır. Silindirik forma sahip duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Bombeli bileziğin üzerinde diyagonal kazıma şeritler mevcuttur.	

Fotoğraf.111: Alt görünüm

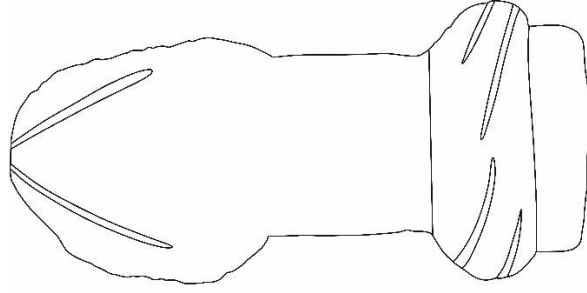
Fotoğraf.112: Üst görünüm

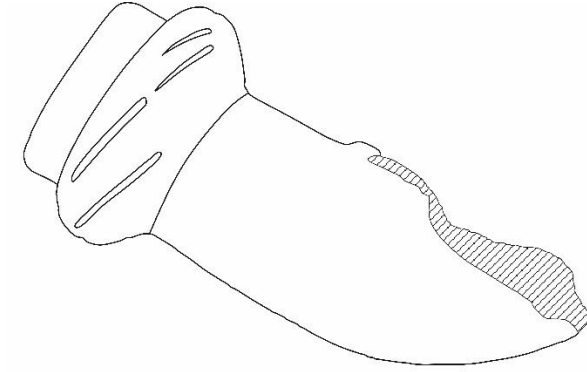
Fotoğraf.113: Sol görünüm

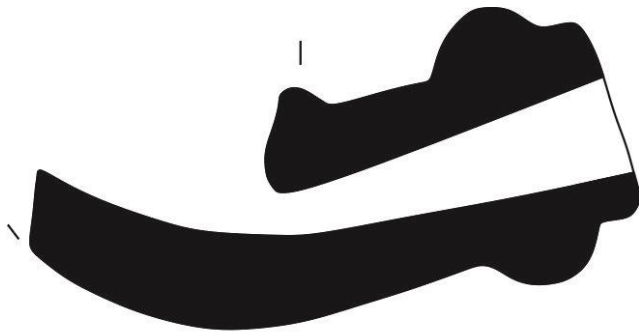
Fotoğraf.114: Sağ görünüm

Çizim.76: Alt görünüm çizimi

Çizim.77: Sol görünüm çizimi

Çizim.78: Kesit çizimi

KATALOG NO	27	
FOTOĞRAF NO	115-116-117-118	
ÇİZİM NO	79-80-81	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2013	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,9 cm.
	Genişlik	2,3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,4 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Siyah	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	Geometrik	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolu kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kaideden gövdeye belli aralıklarla yerleştirilmiş, kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş şeritler uzanmaktadır. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanıp duman yolunun mevcut kısmında ‘+’ biçimli damgalar yer almaktadır. Çanağın orta kısmında birbirine paralel iki yiv bulunmaktadır. Gövdede de ise kaidede yer alan bordürler gövdeyi çevrelemektedir.	

Fotoğraf.115: Alt görünüm

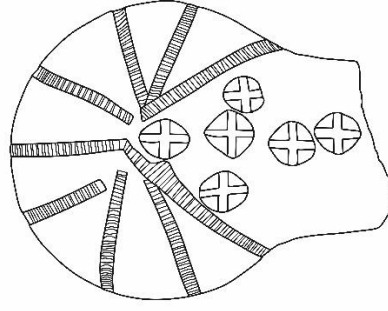
Fotoğraf.116: Üst görünüm

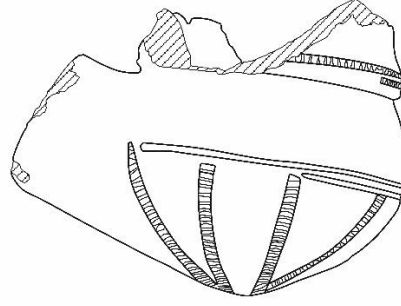
Fotoğraf.117: Sol görünüm

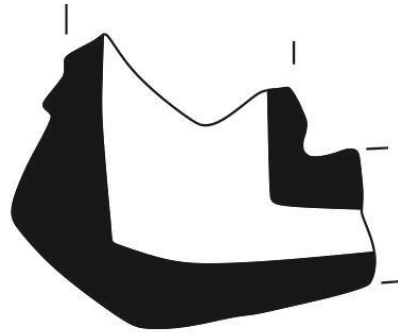
Fotoğraf.118: Sağ görünüm

Çizim.79: Alt görünüm çizimi

Çizim.80: Sol görünüm çizimi

Çizim.81: Kesit çizimi

KATALOG NO	28	
FOTOĞRAF NO	119-120-121-122	
ÇİZİM NO	82-83-84	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2013	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,5 cm.
	Mevcut Genişlik	2,3 cm.
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Koyu gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kaide üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış dalga motifleri, duman yolunu sınırlandırmaktadır. Silindirik formdaki duman yolu bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Basamak halkasını kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür çevrelemektedir.	

Fotoğraf.119: Alt görünüm

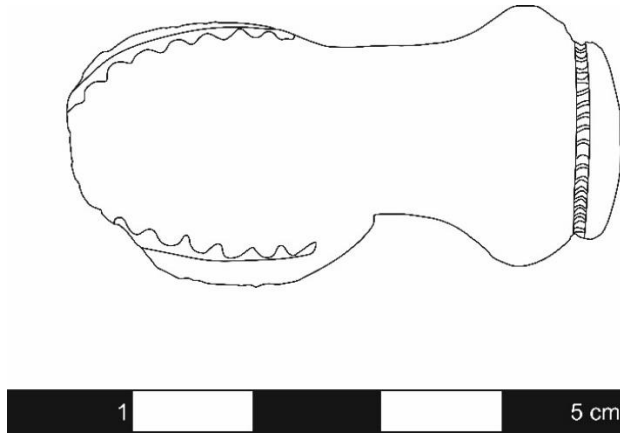
Fotoğraf.120: Üst görünüm

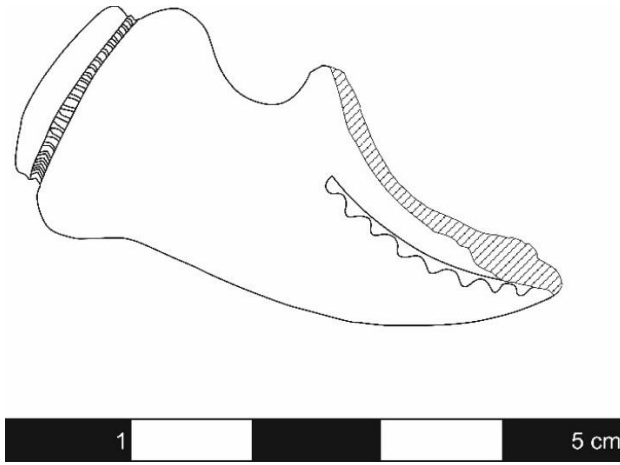
Fotoğraf.121: Sol görünüm

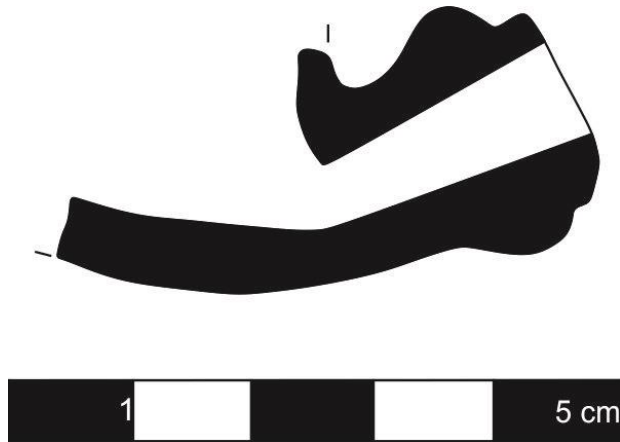
Fotoğraf.122: Sağ görünüm

Çizim.82: Alt görünüm çizimi

Çizim.83: Sol görünüm çizimi

Çizim.84: Kesit çizimi

KATALOG NO	29	
FOTOĞRAF NO	123-124-125-126	
ÇİZİM NO	85-86-87	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2013	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	4,4 cm.
	Mevcut Genişlik	2,6 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,9 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	Geometrik	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kaideden gövdeye doğru, kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş şeritler, belirli bir düzene sahip olmadan uzanmaktadır. Kaide üzerinde baskı tekniği ile yapılmış dairesel damga bulunmaktadır. Silindirik formdaki duman yolu çanağa doğrudan bağlanıp bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Duman yolunda kısa çubuklardan oluşan bordür duman yolunu çevrelemektedir. Onun hemen üstünde kazıma tekniği ile yapılmış çift sıra yiv, onun da üstünde çubuklardan oluşan bordür yer almaktadır. Basamak halkasında da aynı bordür yer almaktadır.	

Fotoğraf.123: Alt görünüm

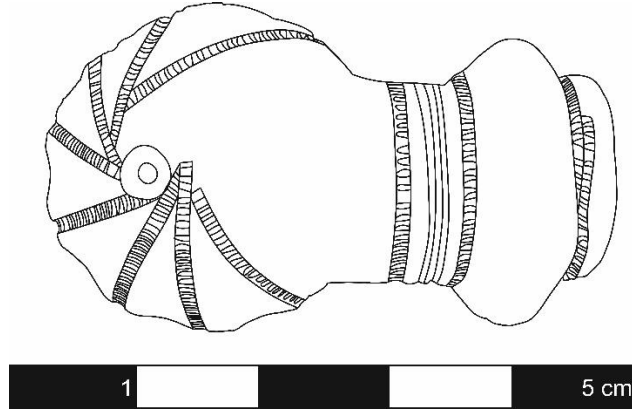
Fotoğraf.124: Üst görünüm

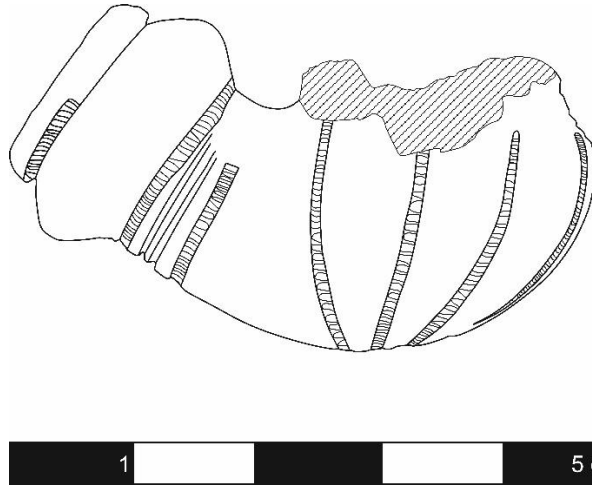
Fotoğraf.125: Sol görünüm

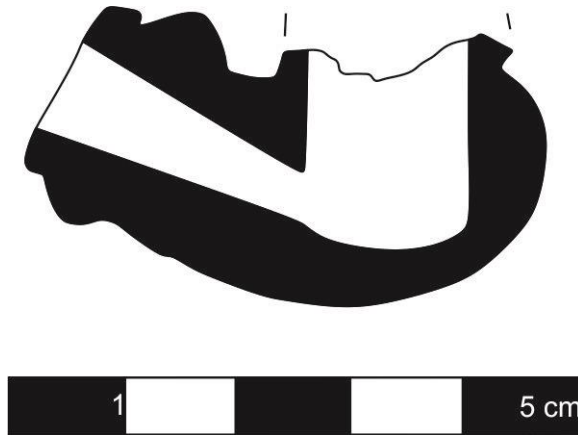
Fotoğraf.126: Sağ görünüm

Çizim.85: Alt görünüm çizimi

Çizim.86: Sol görünüm çizimi

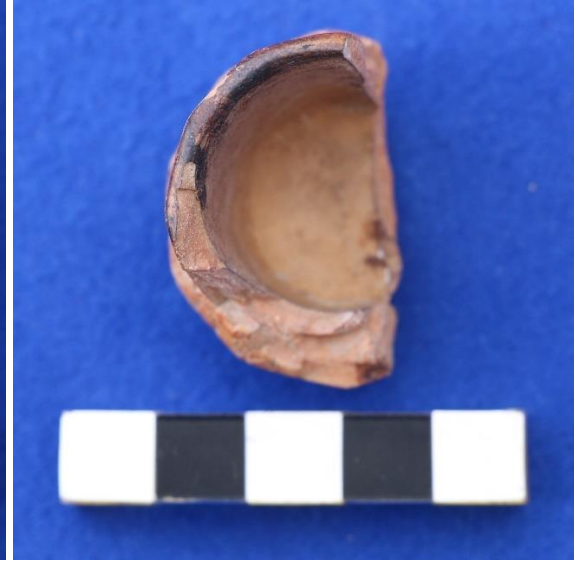

Çizim.87: Kesit çizimi

KATALOG NO	30	
FOTOĞRAF NO	127-128-129	
ÇİZİM NO	88-89-90	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- C/C1 Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,4 cm.
	Mevcut Genişlik	3,8 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kaide üzerinde kısa çubuklardan oluşturulmuş ikişerli rulet baskı, hafif şişkince belirtilmiş olan omurgayı üçgen yaparak sınırlandırmaktadır. Yumurta frizini andıran ışınsal süsleme, belirli aralıklarla çanağı çevrelemektedir. Gövde kısmında alt alta sıralanmış ve merkezden yayılan ışınsal süsleme belirli aralıklarla gövdeyi kuşatmaktadır. Onların arasında kazıma tekniği ile yapılmış ikişer sıra yiv, gövdeden çanağa dikey olarak uzanmaktadır.	

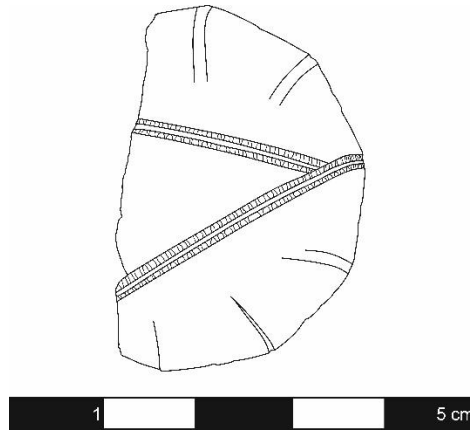
Fotoğraf.127: Alt görünüm

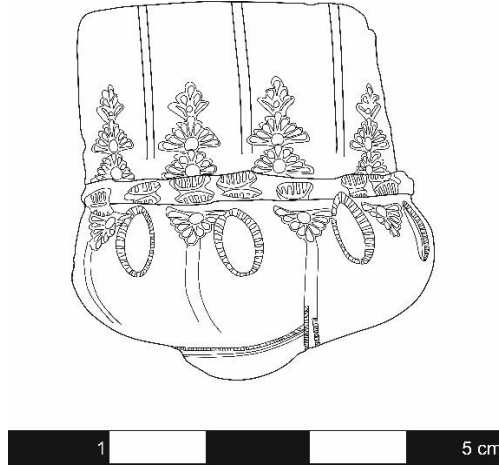
Fotoğraf.128: Üst görünüm

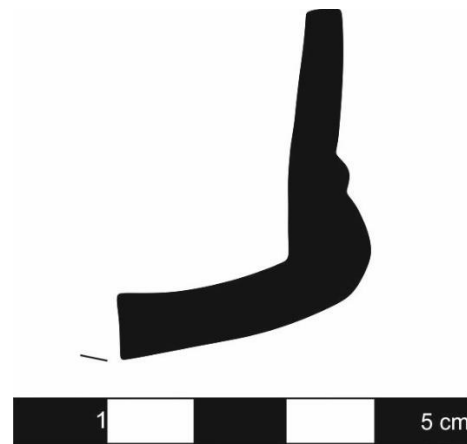
Fotoğraf.129: Ön görünüm

Çizim.88: Alt görünüm çizimi

Çizim.89: Ön görünüm çizimi

Çizim.90: Kesit çizimi

KATALOG NO	31	
FOTOĞRAF NO	130-131-132	
ÇİZİM NO	91-92-93	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B/C Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,3 cm.
	Mevcut Genişlik	2,4 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,3 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde yer alan oluk süsleme, gövdeye doğru dikey olarak uzanmaktadır. Gövdeye geçişte rulet baskı ile yapılmış stilize yaprak motifi çanağı kuşatmaktadır. Onun hemen üstünde kazıma tekniği ile yapılmış dalga motifi yer almaktadır. Gövde ortasında birbirine paralel iki kazıma şerit; onun üstünde de dalga motifi yer almaktadır.	

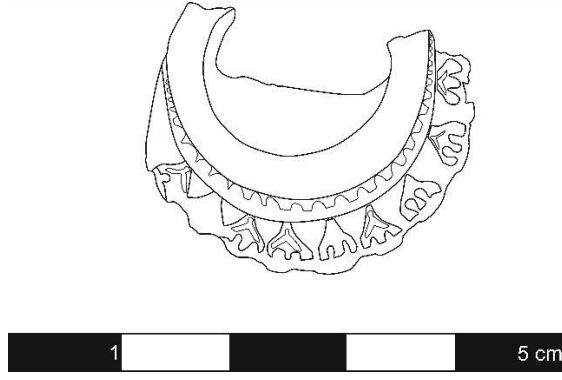
Fotoğraf.130: Alt görünüm

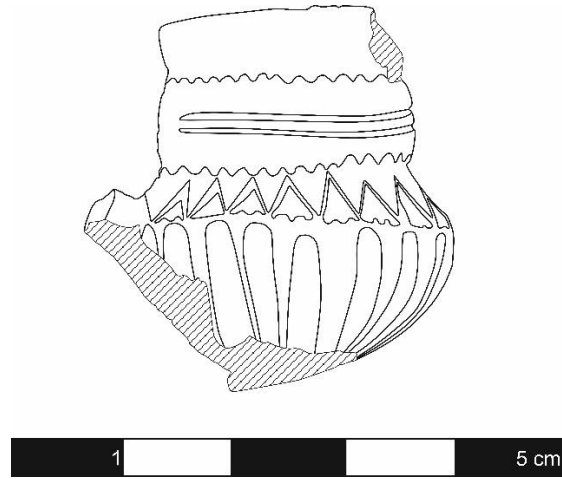
Fotoğraf.131: Üst görünüm

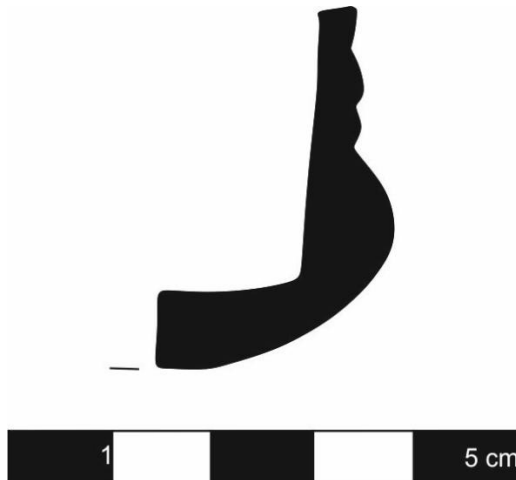
Fotoğraf.132: Sol görünüm

Çizim.91: Üst görünüm çizimi

Çizim.92: Sol görünüm çizimi

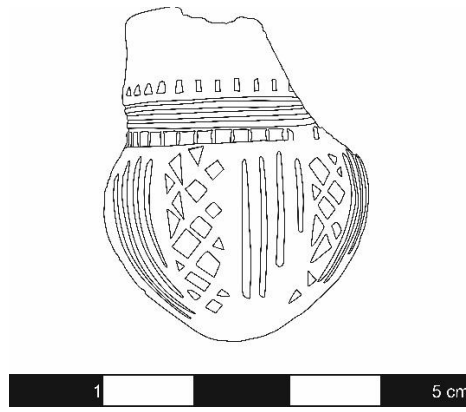

Çizim.93: Kesit çizimi

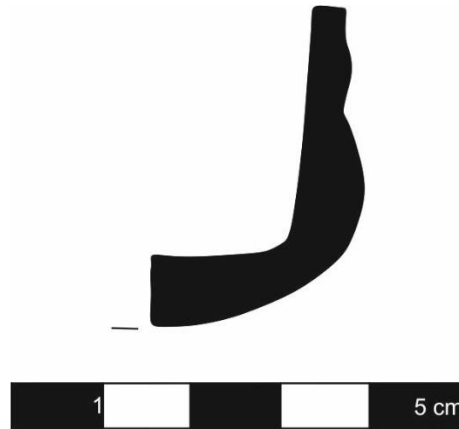
KATALOG NO	32	
FOTOĞRAF NO	133	
ÇİZİM NO	94-95	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B/D Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,2 cm.
	Mevcut Genişlik	2,9 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,6 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde farklı boyutlardaki mazgal süsleme, kaideden gövdeye kadar uzanmaktadır. Mazgal süslemelerin arasında dört sıra kazıma tekniği ile yapılmış dikey yivler bulunmaktadır. Gövdede karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür, onun üstünde dört sıra yiv, onun da üstünde kare bordür gövdeyi çevrelemektedir.	

Fotoğraf.133: Ön görünüm

Çizim.94: Ön görünüm çizimi

Çizim.95: Kesit çizimi

KATALOG NO	33	
FOTOĞRAF NO	134-135-136	
ÇİZİM NO	96-97-98	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Cami Alanı	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,5 cm.
	Mevcut Genişlik	2,6 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,8 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Kazıma tekniği ile yapılmış ve diyagonal olarak uzanan yivler, kaideden gövde ortasına kadar bir uzun bir kısa şeklinde sıralanmıştır.	

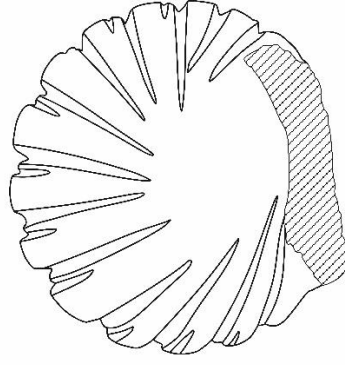
Fotoğraf.134: Alt görünüm

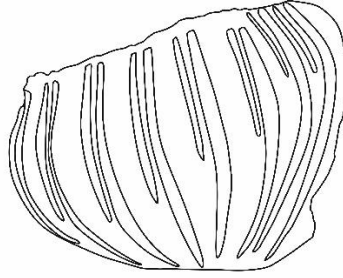
Fotoğraf.135: Üst görünüm

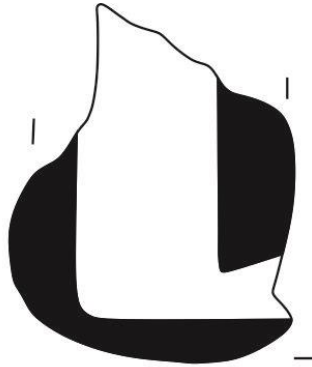
Fotoğraf.136: Sağ görünüm

Çizim.96: Alt görünüm çizimi

Çizim.97: Sağ görünüm çizimi

Çizim.98: Kesit çizimi

KATALOG NO	34	
FOTOĞRAF NO	137-138-139	
ÇİZİM NO	99-100-101	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Bulunduğu Alan- A4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	6 cm.
	Mevcut Genişlik	3,6 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,8 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, yazı	
MÜHÜR-DAMGA	Yazı	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış ikişerli yivler, dikey olarak gövde ortasına kadar uzanmaktadır. Silindirik forma sahip duman yolu, hafifçe şişkin omurga ile çanağa bağlanmaktadır. Omurganın iki yan tarafında rulet baskı tekniği ile yapılmış kısa çubukların oluşturduğu şeritler, üçgen yaparak omurgayı sınırlandırmaktadır. Duman yolu bombeli bilezikle sonlanıp bilezik kısmında kazıma tekniği ile yapılmış ve onu çevreleyen dalga motifi bulunmaktadır. Duman yolunda damga mühür yer almaktadır. Mühür okunamamıştır.	

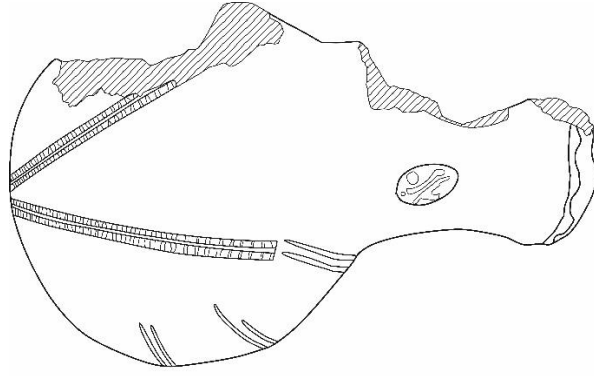
Fotoğraf.137: Alt görünüm

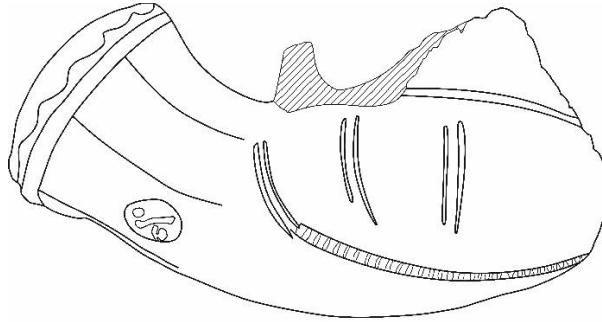
Fotoğraf.138: Üst görünüm

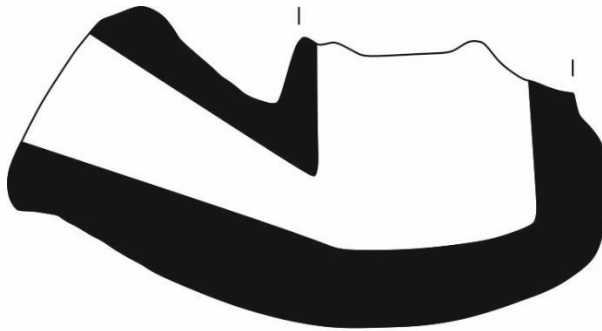
Fotoğraf.139: Sol görünüm

Çizim.99: Alt görünüm çizimi

Çizim.100: Sol görünüm çizimi

Çizim.101: Kesit çizimi

KATALOG NO	35	
FOTOĞRAF NO	140-141-142	
ÇİZİM NO	102-103-104	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Bulunduğu Alan- A4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	5,9 cm.
	Mevcut Genişlik	2,6 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak üzerinde kazıma tekniği ile yapılmış ikişerli yivler, dikey olarak gövde ortasına kadar uzanmaktadır. Onların hemen üstünde merkezden yayılan ışınsal süsleme, belirli aralıklarla çanağı çevrelemektedir. Silindirik forma sahip duman yolu, hafifçe şişkin omurga ile çanağa bağlanmaktadır. Omurganın iki yan tarafında rulet baskı tekniği ile yapılmış kısa çubukların oluşturduğu şeritler, üçgen yaparak omurgayı sınırlandırmaktadır. Duman yolu basamak halkasıyla sonlanıp alt kısmında kazıma tekniği ile yapılmış, karelerin yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş geometrik süsleme bulunmaktadır.	

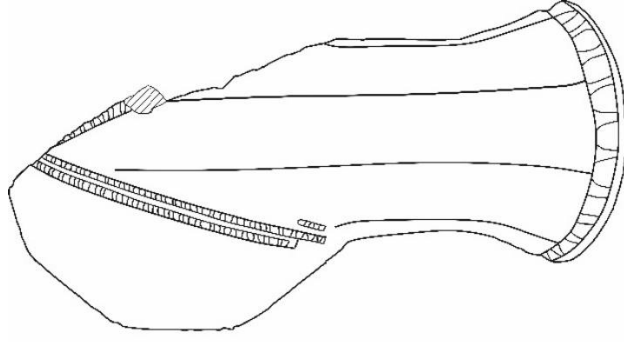
Fotoğraf.140: Alt görünüm

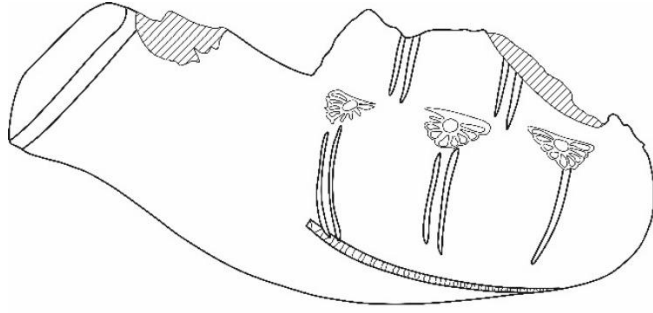
Fotoğraf.141: Üst görünüm

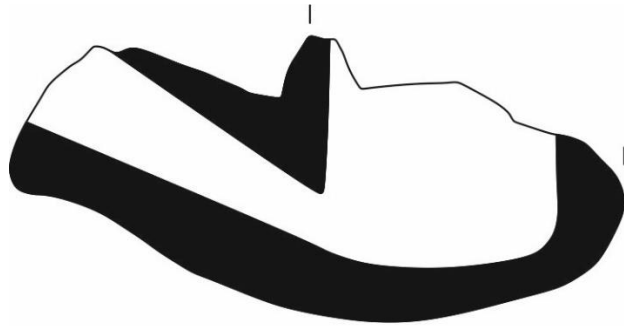
Fotoğraf.142: Sol görünüm

Çizim.102: Alt görünüm çizimi

Çizim.103: Sol görünüm çizimi

Çizim.104: Kesit çizimi

KATALOG NO	36	
FOTOĞRAF NO	143-144-145	
ÇİZİM NO	105-106-107	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,2 cm.
	Genişlik	3,5 cm.
	Mevcut Yükseklik	2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Kaideden belirli aralıklarla yapılmış oluk şeklindeki süsleme, dikey olarak gövdeye doğru uzanmaktadır. Kaideye baskı tekniği ile yapılmış bitkisel süsleme yer almaktadır. Aynı süsleme, çanaktan ağız kenarına geçişte belirli aralıklarla tekrarlanmıştır²³⁴.	

²³⁴ Benzer örnekler için bkz. Katalog No: 22.

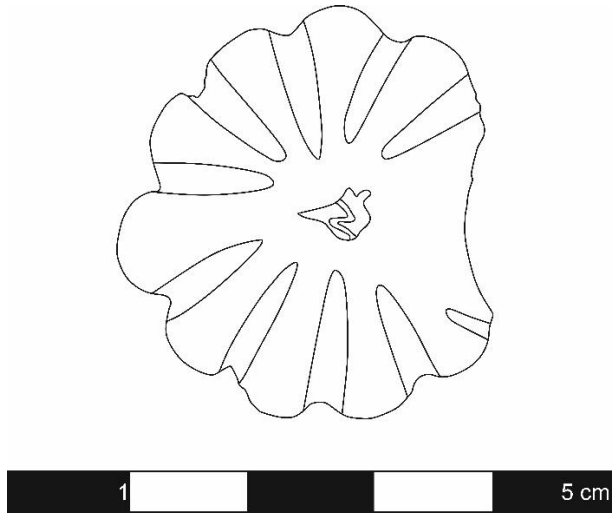
Fotoğraf.143: Alt görünüm

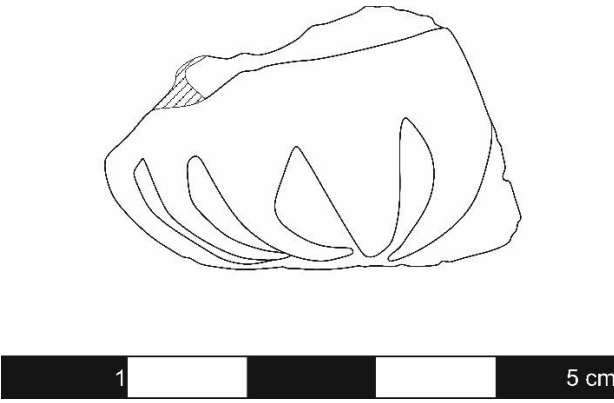
Fotoğraf.144: Üst görünüm

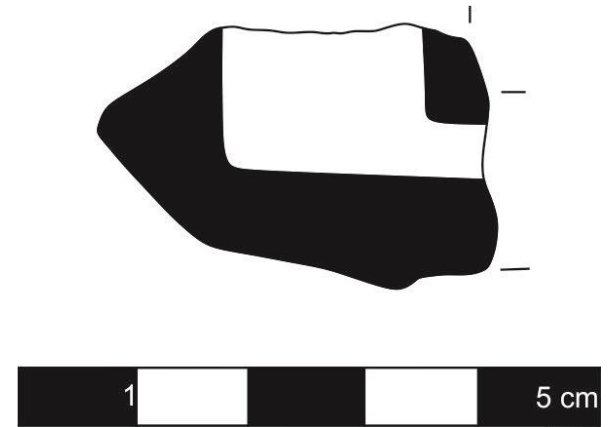
Fotoğraf.145: Sağ görünüm

Çizim.105: Alt görünüm çizimi

Çizim.106: Sağ görünüm çizimi

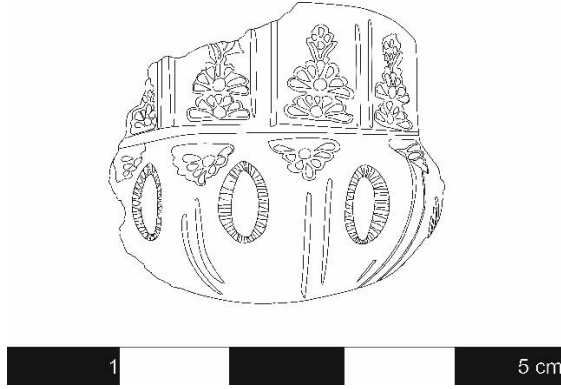

Çizim.107: Kesit çizimi

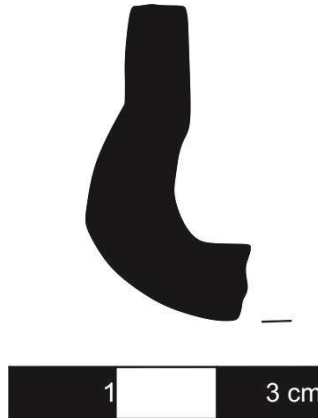
KATALOG NO	37	
FOTOĞRAF NO	146	
ÇİZİM NO	108-109	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Olduğu Alan- Z Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,4 cm.
	Genişlik	-
	Mevcut Yükseklik	2,8 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. 30 No'lu katalog ile aynı süsleme programına sahiptir. Bahsi geçen eserden farkı, daha küçük boyutlu oluşu ve hamur rengi farklılığıdır.	

Fotoğraf.146: Ön görünüm

Çizim.108: Ön görünüm çizimi

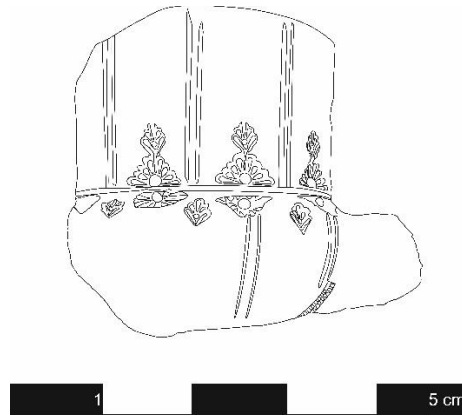
Çizim.109: Kesit çizimi

KATALOG NO	38	
FOTOĞRAF NO	147	
ÇİZİM NO	110-111	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Olduğu Alan- A2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,1 cm.
	Genişlik	-
	Mevcut Yükseklik	3,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Sarımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövde ağız kenarında belirli aralıklarla yerleştirilmiş iki sıra yiv, dikey olarak çanağa doğru inmektedir. Bunların arasında merkezden yayılan ışınal süslemeler yer almaktadır. Dikey yivlerin çanaktan kaideye doğru ilerlediği mevcut parçadan anlaşılmaktadır. Duman yolu çanağa muhtemelen hafifçe şişkin omurga ile bağlanmakta olup omurgayı sınırlandıran kısa çubukların oluşturduğu rulet baskı şerit, mevcut parçada görülmektedir. Lüle, 18. ile 19. yüzyıla tarihlenebilir²³⁵.	

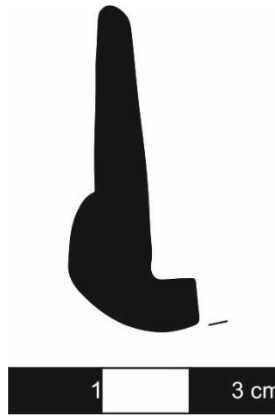
²³⁵ Benzer örnekler için bkz. Kat. No: 30-37.

Fotoğraf.147: Sağ görünüm

Çizim.110: Sağ görünüm çizimi

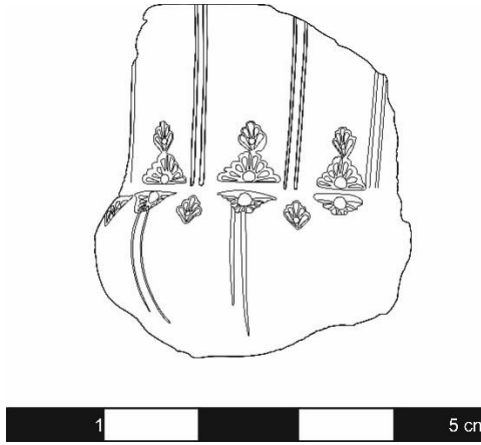

Çizim.111: Kesit çizimi

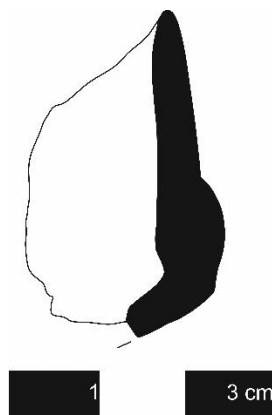
KATALOG NO	39	
FOTOĞRAF NO	148	
ÇİZİM NO	112-113	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C1/C2 Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	-
	Mevcut Genişlik	3,3 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Gövde ağız kenarında belirli aralıklarla yerleştirilmiş iki sıra yiv, dikey olarak çanağa doğru inmektedir. Bunların arasında merkezden yayılan ışınsal süslemeler yer almaktadır. Dikey yivlerin çanaktan kaideye doğru ilerlediği mevcut parçadan anlaşılmaktadır.	

Fotoğraf.148: Ön görünüm

Çizim.112: Ön görünüm çizimi

Çizim.113: Kesit çizimi

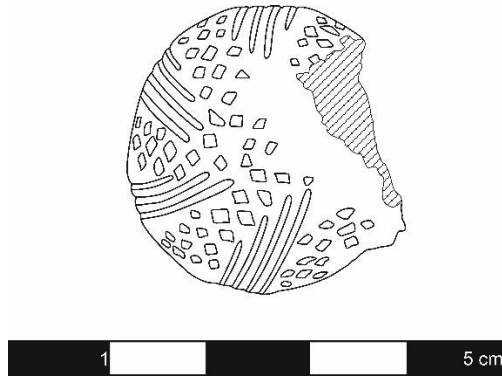
KATALOG NO	40	
FOTOĞRAF NO	149-150	
ÇİZİM NO	114-115-116	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3 cm.
	Mevcut Genişlik	2,9 cm.
	Yükseklik	3,9 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanak kısmı 32 No'lu katalog ile aynı süsleme programına sahiptir. Tek farkı; kazıma tekniğiyle yapılmış yivler, çanağa diyagonal olarak yerleştirilmiştir. Kısa çubuklardan oluşan rulet baskı tekniğindeki bordür, gövdeyi çevrelemektedir. Onun hemen üstünde karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür, onun da üstünde kısa çubuklardan oluşan bordür tekrar etmektedir.	

Fotoğraf.149: Alt görünüm

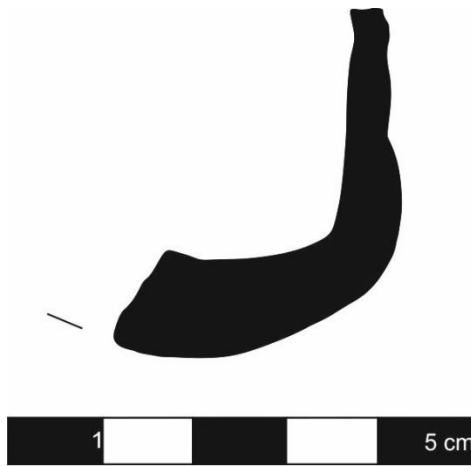
Fotoğraf.150: Ön görünüm

Çizim.114: Alt görünüm çizimi

Çizim.115: Ön görünüm çizimi

Çizim.116: Kesit çizimi

KATALOG NO	41	
FOTOĞRAF NO	151-152-153-154	
ÇİZİM NO	117-118-119	
ENVANTER NO	E.2018.19 (Müze)- HRŞ 18/01 (Kazı)	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Olduğu Alan- A4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	6,1 cm.
	Genişlik	3,9 cm.
	Yükseklik	3,7 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,5 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, tüm hale getirilerek müzeye teslim edilmiştir. Basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. 30 No'lu katalogla aynı süsleme programına sahiptir. Kısa tutulan duman yolu basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Basamak halkası dış bükey olarak genişlemektedir. Üzerinde karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş geometrik bezeme bulunmaktadır. Duman yolu, çanağa hafif şişkin omurga ile bağlanıp omurga, çift sıra kısa çubukların oluşturduğu şeritlerin üçgen yapması ile sınırlanmaktadır.	

Fotoğraf.151: Alt görünüm

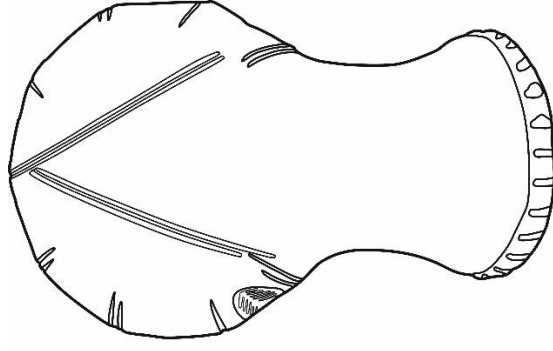
Fotoğraf.152: Üst görünüm

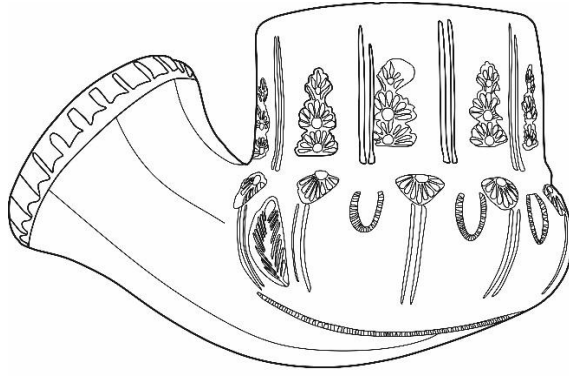
Fotoğraf.153: Sol görünüm

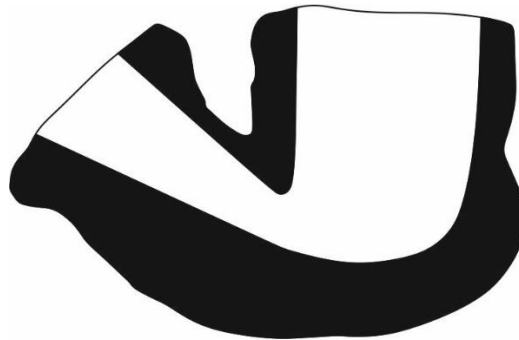
Fotoğraf.154: Sağ görünüm

Çizim.117: Alt görünüm çizimi

Çizim.118: Sol görünüm çizimi

Çizim.119: Kesit çizimi

KATALOG NO	42	
FOTOĞRAF NO	155-156-157-158	
ÇİZİM NO	120-121-122	
ETÜT NO	E.T.2119 (Müze)- HRŞ 10/29 (Kazı)	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C1 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,2 cm.
	Genişlik	2,5 cm.
	Mevcut Yükseklik	3 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	Geometrik	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanakta yer alan ve belirli aralıklarla yapılmış olan oluk süsleme, gövdenin ortasına doğru dikey olarak uzanmaktadır. Onun üstünde birbirine paralel şekilde yerleştirilmiş, karelerin yan yana gelmesiyle oluşan bordürler gövdeyi çevrelemektedir. Silindirik forma sahip duman yolu, hafif şişkin omurga ile çanağa bağlanmaktadır. Omurga, her iki yandan karelerin yan yana gelmesiyle oluşan şeritlerin üçgen yapmasıyla sınırlanmaktadır. Omurga üzerinde baskı damga yer almaktadır. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Bileziğin alt ve üst kısımlarında yer alan bordürler, duman yolunu çevrelemektedir.	

Fotoğraf.155: Alt görünüm

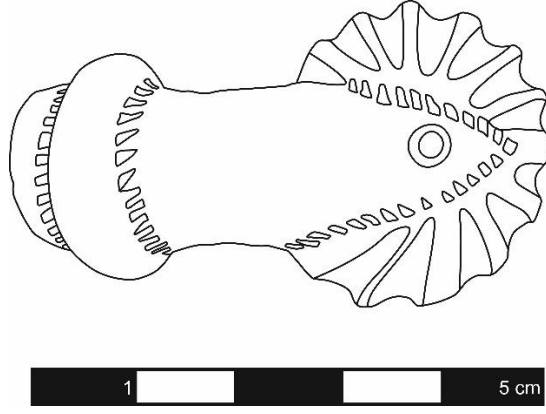
Fotoğraf.156: Üst görünüm

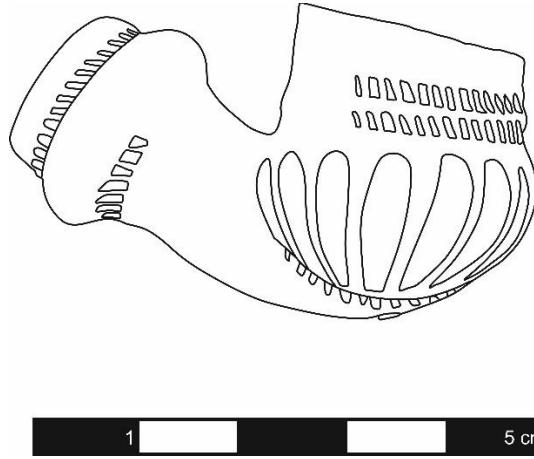
Fotoğraf.157: Sol görünüm

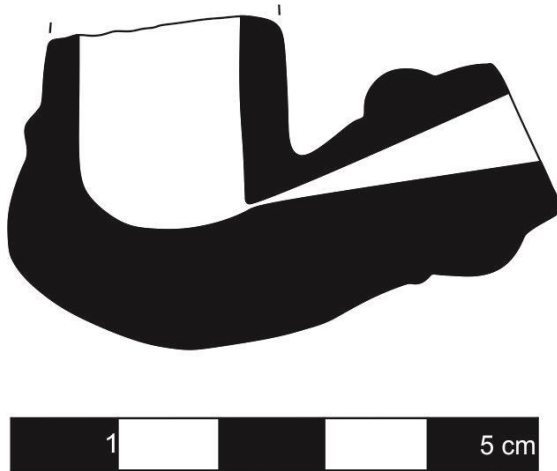
Fotoğraf.158: Sağ görünüm

Çizim.120: Alt görünüm çizimi

Çizim.121: Sol görünüm çizimi

Çizim.122: Kesit çizimi

KATALOG NO	43	
FOTOĞRAF NO	159-160-161-162	
ÇİZİM NO	123-124-125	
ETÜT NO	E.T.3542 (Müze)- HRŞ 17/02 (Kazı)	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2017	
BULUNDUĞU YER	Cami Alanı	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5 cm.
	Genişlik	2,5 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Siyah	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı, baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı kırık olan lüle, basık yuvarlak çanaklı lüle tipindedir. Çanakta yer alan mazgal süsleme, altta ve üst kısımlarında bulunan kısa çubukların oluşturduğu bordürle sınırlandırılmıştır. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla sonlanmaktadır. Bileziğin alt ve üst kısımlarında yer alan bordürler, duman yolunu çevrelemektedir. Bileziğin altında yer alan bordürün alt kısmında kazıma tekniği ile yapılmış çift sıra yivler yer almaktadır. Duman yolu çanağa hafif dışa taşkın omurga ile bağlanıp omurga, rulet baskı tekniğinde yapılmış kısa çubukların oluşturduğu şeritlerle sınırlandırılmıştır. Aynı şerit, yivlerin altından başlayarak omurgaya dik olarak uzanmaktadır.	

Fotoğraf.159: Alt görünüm

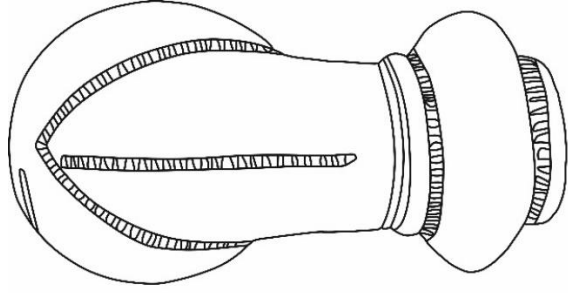
Fotoğraf.160: Üst görünüm

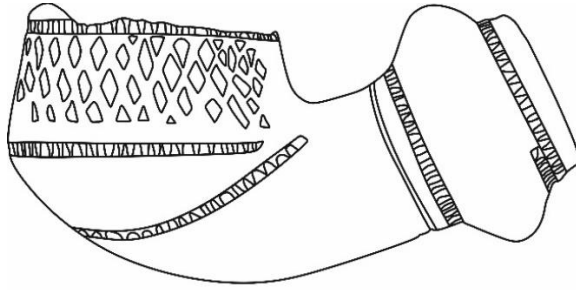
Fotoğraf.161: Sol görünüm

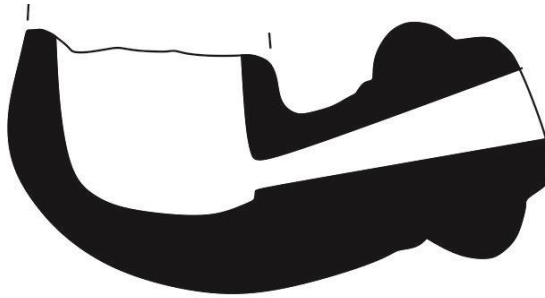
Fotoğraf.162: Sağ görünüm

Çizim.123: Alt görünüm çizimi

Çizim.124: Sağ görünüm çizimi

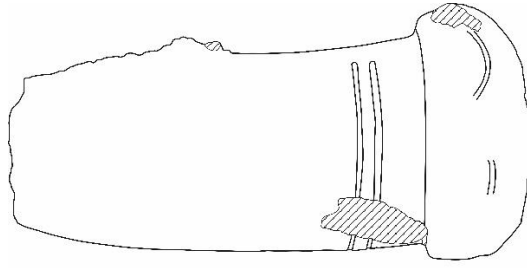
Çizim.125: Kesit çizimi

3.2.1.3.Lale Biçimli Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	44	
FOTOĞRAF NO	163	
ÇİZİM NO	126-127	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,7 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızı	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Duman yolunun bir bölümü ve çanağının tamamı kırık olan lüle, lale çanaklı lüle tipindedir. Silindirik forma sahip duman yolu, bilezikle sonlanmaktadır. Bileziğin alt kısmında kazıma tekniği ile yapılmış birbirine paralel iki yiv yer almaktadır. Bileziğin üstünde ise belirli aralıklarla yapılmış yay biçimli bezeme bulunmaktadır.	

Fotoğraf.163: Alt görünüm

Çizim.126: Alt görünüm çizimi

Çizim.127: Kesit çizimi

KATALOG NO	45	
FOTOĞRAF NO	164-165-166-167	
ÇİZİM NO	128-129-130	
ETÜT NO	HRŞ 16/55	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2016	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- A/B Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5,7 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	3 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,5 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızı	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, yazı	
MÜHÜR-DAMGA	Yazı	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının ağız kenarı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, lale çanaklı lüle tipindedir. Duman yolu çanağa şişkince belirtilen omurga ile bağlanmaktadır. Silindirik forma sahip duman yolu, oluk süslemeyle çokgen form verilmeye çalışılmış olup bombeli bilezikle sonlanmaktadır. Bileziğin alt kısmında birbirine paralel iki sıra yiv; onun üstüne basılmış usta mührü bulunmaktadır. Duman yolu üzerinde yer alan mührde Osmanlıca “يكتا” (Yekta) yazılıdır. Duman yolunu ve çanağı kaplayan, damla motifinin etrafından yayılan ışınsal süslemeler, baskı tekniğiyle yapılmıştır.	

Fotoğraf.164: Alt görünüm

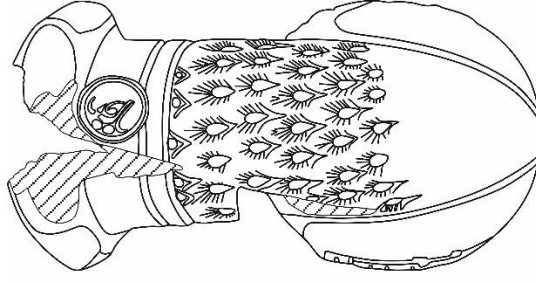
Fotoğraf.165: Üst görünüm

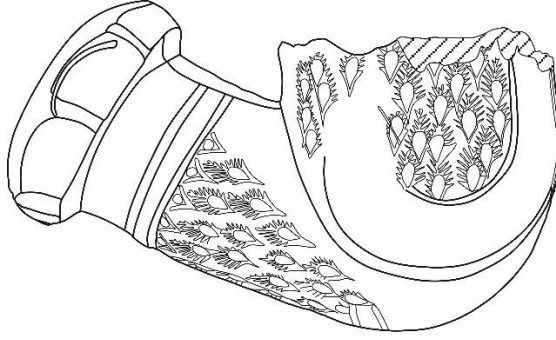
Fotoğraf.166: Sol görünüm

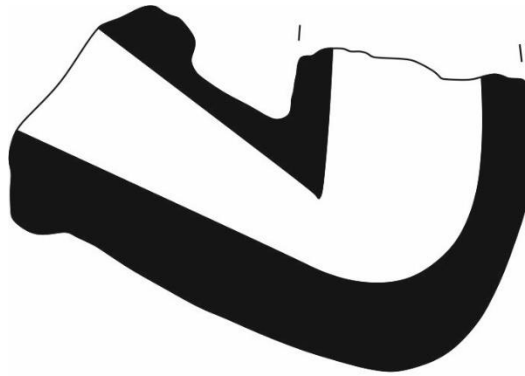
Fotoğraf.167: Sağ görünüm

Çizim.128: Alt görünüm çizimi

Çizim.129: Sol görünüm çizimi

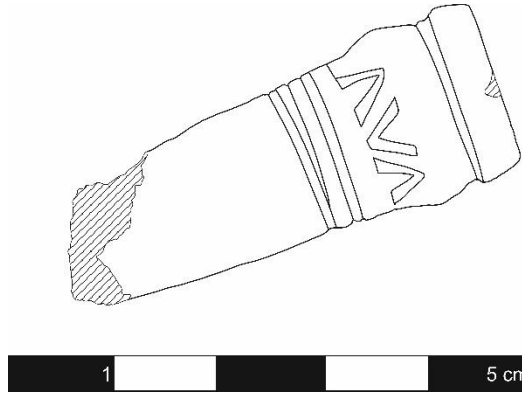
Çizim.130: Kesit çizimi

3.2.1.4.Karinalı Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	46	
FOTOĞRAF NO	168	
ÇİZİM NO	131-132	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,5 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,6 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı kırık olan lüle, karinalı çanaklı lüle tipindedir. Silindirik forma sahip duman yolu, hafif dışa taşkın bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile sonlanmaktadır. Bileziğin alt kısmında rulet baskı tekniği ile yapılmış ‘V’ şeklindeki desen, bir düz bir ters olacak şekilde duman yolunu çevrelemektedir. Onun alt kısmında kazıma tekniği ile yapılmış, birbirine paralel iki yiv bulunmaktadır.	

Fotoğraf.168: Sağ görünüm

Çizim.131: Sağ görünüm çizimi

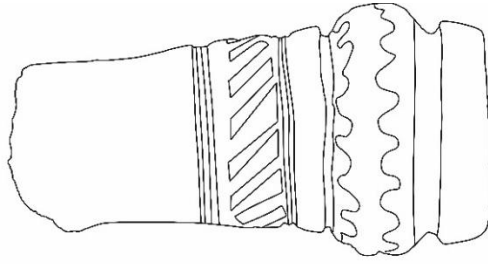

Çizim.132: Kesit çizimi

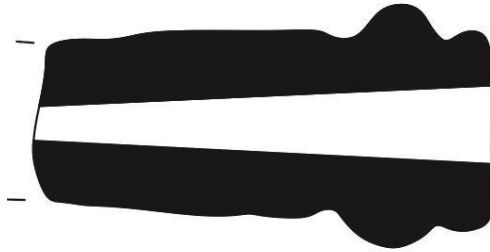
KATALOG NO	47	
FOTOĞRAF NO	169	
ÇİZİM NO	133-134	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,1 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı kırık olan lüle, karınalı çanaklı lüle tipindedir. Silindirik forma sahip duman yolu, hafif dışa taşkın bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile sonlanmaktadır. Bombeli bileziği birbirine paralel, yaprak kenarı motiflerinin yan yana gelmesinden oluşan bordürler kuşatmaktadır. Bileziğin alt kısmında rulet baskı tekniği ile dikdörtgenlerin diyagonal olarak yerleştirilip yan yana gelmesinden oluşan bordür, duman yolunu çevrelemektedir.	

Fotoğraf.169: Alt görünüm

Çizim.133: Alt görünüm çizimi

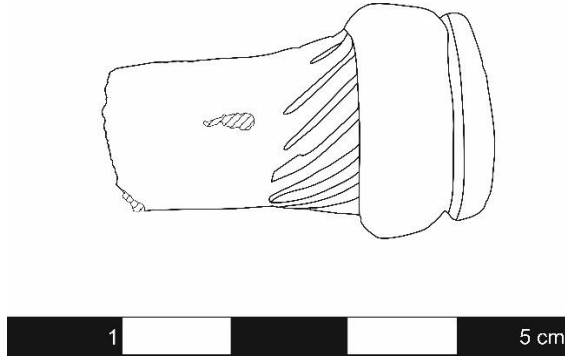
Çizim.134: Kesit çizimi

KATALOG NO	48	
FOTOĞRAF NO	170	
ÇİZİM NO	135-136	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,4 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,9 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Krem	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibaret olup karınalı çanaklı lüle tipindedir²³⁶. Duman yolu, hafif dışa taşkın bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Bileziğin alt kısmında diyagonal olarak yerleştirilmiş çubukların yan yana gelmesiyle oluşan bordür, duman yolunu kuşatmaktadır.	

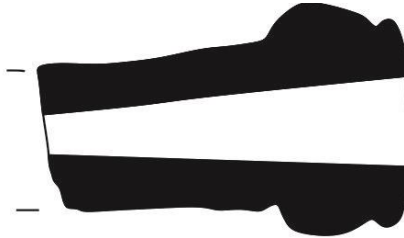
²³⁶ Benzer örnekler için bkz. Kat. No: 49.

Fotoğraf.170: Alt görünüm

Çizim.135: Alt görünüm çizimi

Çizim.136: Kesit çizimi

3.2.1.5.Silindir Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	49	
FOTOĞRAF NO	171-172-173-174	
ÇİZİM NO	137-138-139	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C1/C2 Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	4,5 cm.
	Genişlik	2,5 cm.
	Yükseklik	4 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, tam hale getirilmiş olup silindir çanaklı lüle tipindedir. Kısa tutulan duman yolu çanağa doğrudan bağlanmaktadır. Silindir formundaki duman yolu bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Çanağın orta kısmında kazıma tekniği ile yapılmış dalga motifi yer alıp onun hemen altında düz çizgiden oluşan bezeme çanağı kuşatmaktadır. Kazıma tekniği ile yapılp kaideden gövdeye uzanan dikey çizgiler, çanak ortasında son bulmaktadır.	

Fotoğraf.171: Alt görünüm

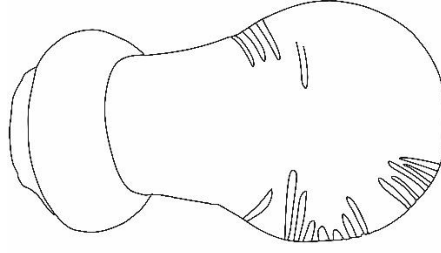
Fotoğraf.172: Üst görünüm

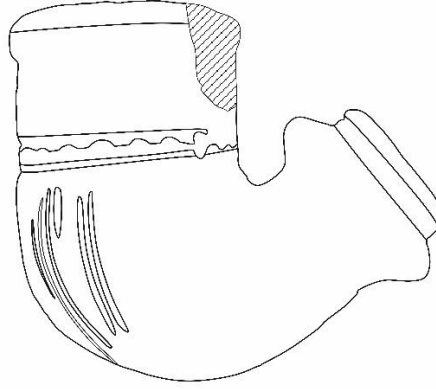
Fotoğraf.173: Sol görünüm

Fotoğraf.174: Sağ görünüm

Çizim.137: Alt görünüm çizimi

Çizim.138: Sağ görünüm çizimi

Çizim.139: Kesit çizimi

3.2.1.6.Süzgeç Çanaklı Lüleler

KATALOG NO	50	
FOTOĞRAF NO	175-176-177	
ÇİZİM NO	140-141-142	
ETÜT NO	E.T.3542 (Müze) – HRŞ 17/03 (Kazı)	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2017	
BULUNDUĞU YER	Cami Alanı	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	
	Genişlik	3,5 cm.
	Yükseklik	4,2 cm.
	Yuva Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	-	
SÜSLEME	-	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağın kenarının bir bölümü kırık olan lüle, süzgeç çanaklı lüle tipindedir. Alt bölümü oldukça şişkin olan gövde, ortaya doğru daralıp ağız kenarına doğru genişlemektedir. Çanağın orta kısmında çubuğun takılacağı yuva bulunmaktadır. Süzgeç kısmına rastgele üç adet delik açılmıştır.	

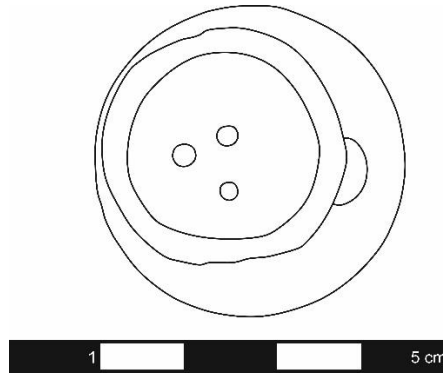
Fotoğraf.175: Alt görünüm

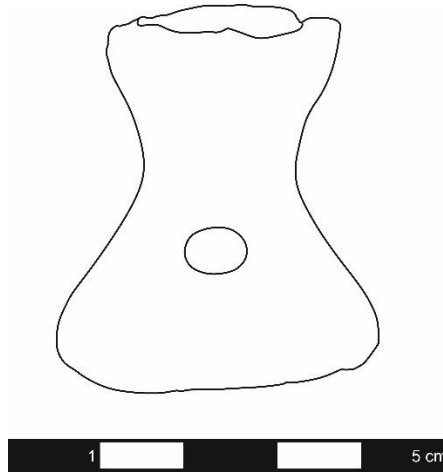
Fotoğraf.176: Üst görünüm

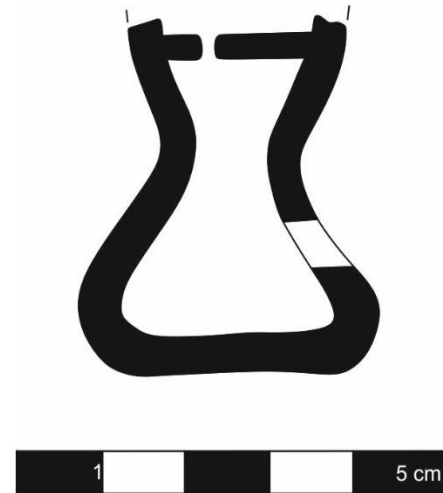
Fotoğraf.177: Yan görünüm

Çizim.140: Üst görünüm çizimi

Çizim.141: Yan görünüm çizimi

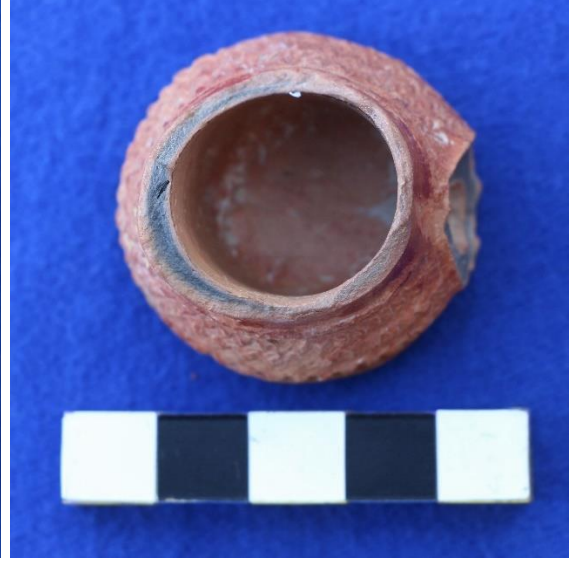
Çizim.142: Kesit çizimi

3.2.1.7.Disk Kaideli Lüleler

KATALOG NO	51	
FOTOĞRAF NO	178-179-180-181	
ÇİZİM NO	143-144-145	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- A Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,9 cm.
	Genişlik	3,7 cm.
	Mevcut Yükseklik	3,2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızı	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, disk kaideli lüle tipindedir. Omurga yüzeysel olarak işlenip yalnızca kısa çubuklardan oluşan şerit ve kazıma tekniği ile yapılmış yivlerden oluşan üçgen uçla belirtilmiştir. Rulet baskı tekniği ile yapılmış çentiklerden oluşan bordür, birbirlerine paralel üç sıra halde çanağı kuşatmaktadır. Bu bordürün üst kısmında hafif dışa taşkın bilezik bulunmaktadır.	

Fotoğraf.178: Alt görünüm

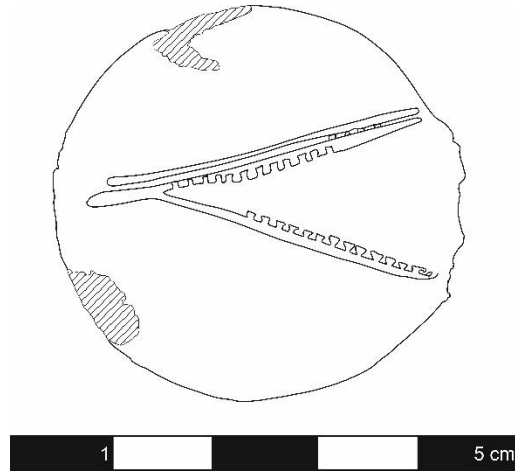
Fotoğraf.179: Üst görünüm

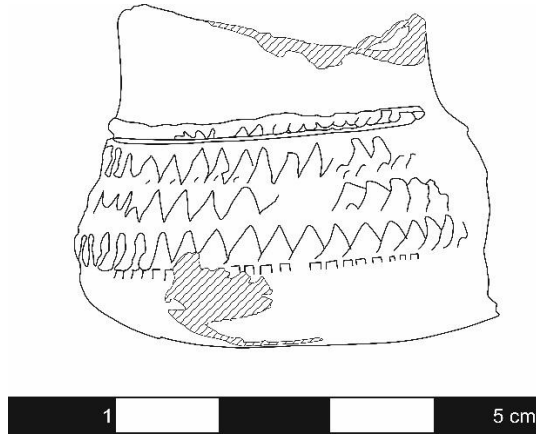
Fotoğraf.180: Sol görünüm

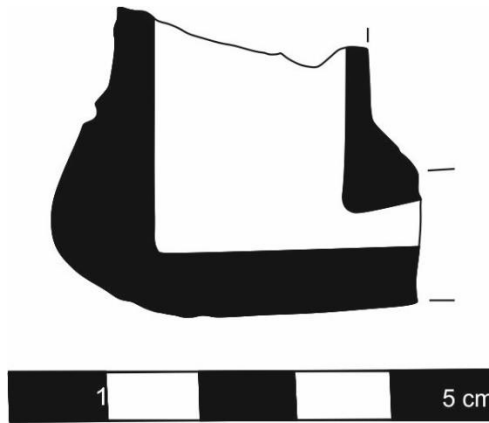
Fotoğraf.181: Sağ görünüm

Çizim.143: Alt görünüm çizimi

Çizim.144: Sağ görünüm çizimi

Çizim.145: Kesit çizimi

KATALOG NO	52	
FOTOĞRAF NO	182-183-184-185	
ÇİZİM NO	146-147-148	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	5 cm.
	Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	1,5 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızımsı kahverengi, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü kırık olan lüle, disk kaideli lüle tipindedir. Kaidede üçgen uçlu omurga dışa taşkın olarak belirlenip duman yolu, çanağa bu omurga ile bağlanmaktadır. Rulet baskı tekniği ile yapılmış çiçek motifleri, kaideyi çevrelemektedir. Silindirik forma sahip duman yolu, ortada hafif dışa taşkın bilezik ve ona bitişik, oldukça dışa taşkın karinalı bilezik ile sonlanmaktadır. Bileziğin alt ve üst kısımlarında kazıma tekniğiyle yapılmış yivler, duman yolunu kuşatmaktadır. Kaidede bulunan çiçek motifleri, duman yolunun ağız kenarında tekrarlanmıştır.	

Fotoğraf.182: Alt görünüm

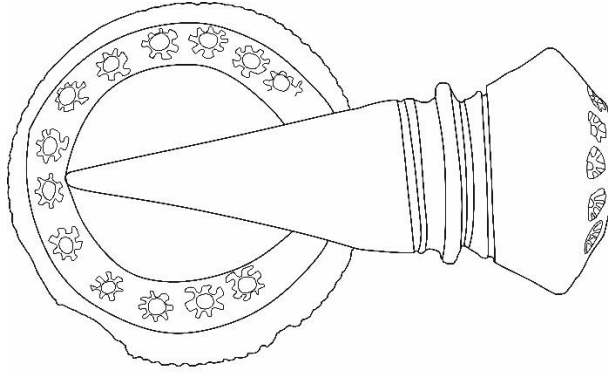
Fotoğraf.183: Üst görünüm

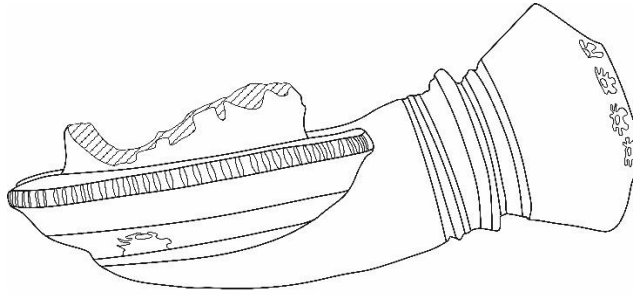
Fotoğraf.184: Sol görünüm

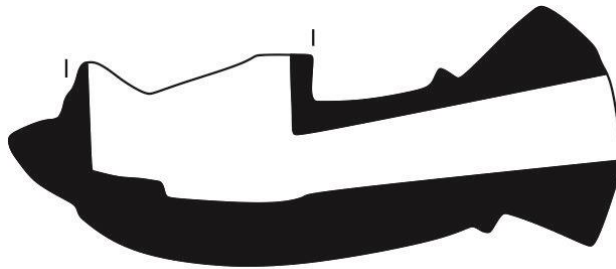
Fotoğraf.185: Sağ görünüm

Çizim.146: Alt görünüm çizimi

Çizim.147: Sağ görünüm çizimi

Çizim.148: Kesit çizimi

KATALOG NO	53	
FOTOĞRAF NO	186-187-188	
ÇİZİM NO	149-150-151	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2020	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,8 cm.
	Genişlik	3,2 cm.
	Mevcut Yükseklik	2 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, disk kaideli lüle tipindedir. Kaidede üçgen uçlu omurga dışa taşkın olarak belirlenip duman yolu, çanağa bu omurga ile bağlanmaktadır. Rulet baskı tekniği ile yapılmış çentikler, üçgen yaparak omurgayı sınırlandırmaktadır. Çanak, iki kademeli olarak dilimlenmiş olup her bir dilim girland motifine benzeyen bezemeyle sınırlandırılmıştır. Yan yana gelecek şekilde oluşturulmuş üçgenlerin içinde yer alan ışınsal süsleme, rulet baskı tekniği ile yapılmış olup çanağı kuşatmaktadır.	

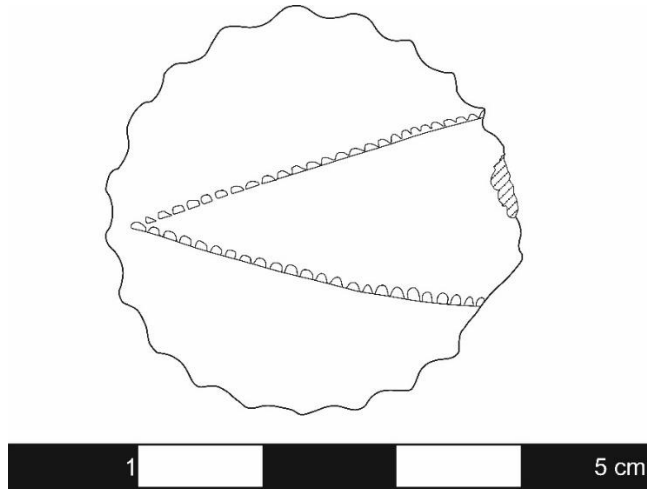
Fotoğraf.186: Alt görünüm

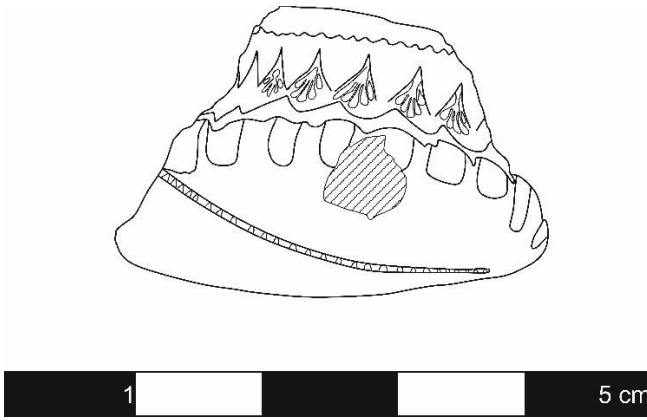
Fotoğraf.187: Üst görünüm

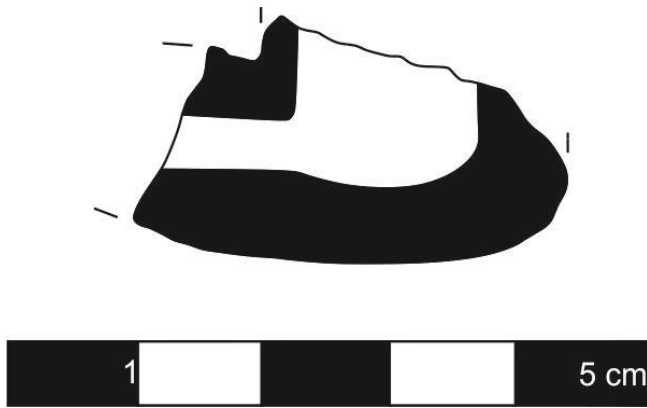
Fotoğraf.188: Sol görünüm

Çizim.149: Alt görünüm çizimi

Çizim.150: Sol görünüm çizimi

Çizim.151: Kesit çizimi

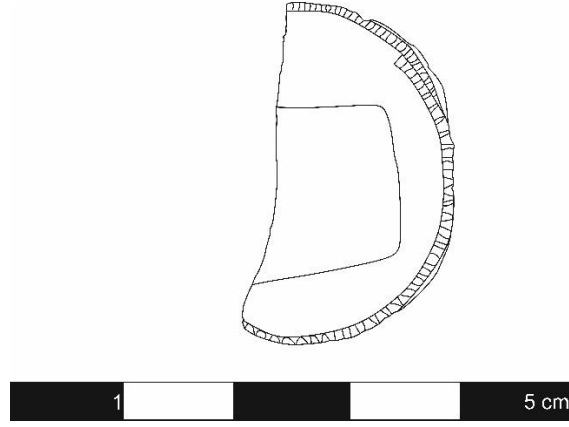
KATALOG NO	54	
FOTOĞRAF NO	189-190	
ÇİZİM NO	152-153-154	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2021	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- Yüzey Buluntusu	
ÖLÇÜLERİ	Uzunluk	-
	Mevcut Genişlik	3 cm.
	Mevcut Yükseklik	2,6 cm.
	Duman Yolu Ağız Çapı	-
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Koyu kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü ve duman yolunun tamamı kırık olan lüle, disk kaideli lüle tipindedir. Kaidede dörtgen uçlu omurga dışa taşkın olarak belirlenip duman yolu, çanağa bu omurga ile bağlanmaktadır. Çanakta yer alan yılankavi süsleme, alt kısmındaki kısa çubuk dizisiyle sınırlanmaktadır.	

Fotoğraf.189: Alt görünüm

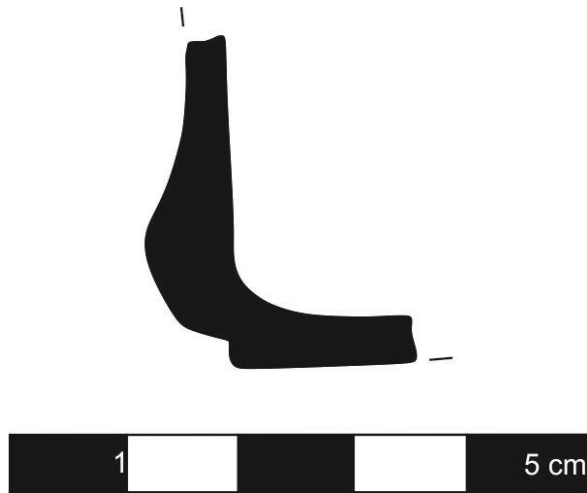
Fotoğraf.190: Sağ görünüm

Çizim.152: Alt görünüm çizimi

Çizim.153: Sağ görünüm çizimi

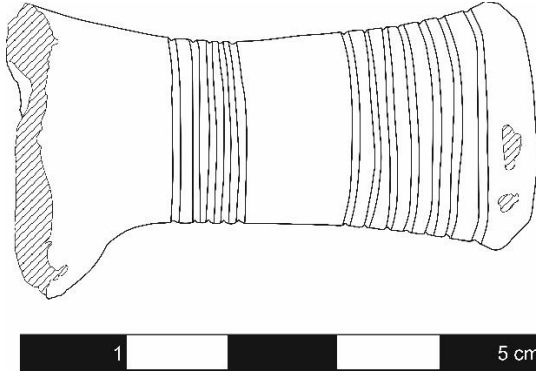
Çizim.154: Kesit çizimi

3.2.1.8. Tipi Tespit Edilemeyen Lüleler

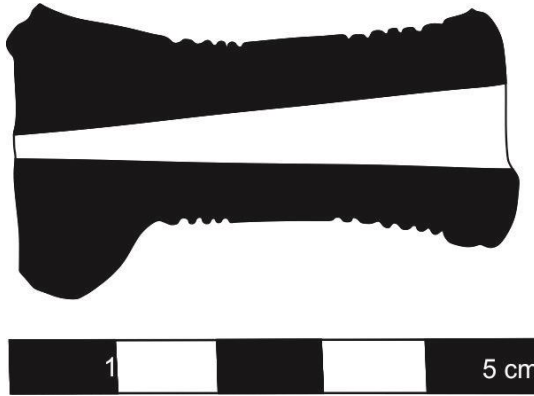
KATALOG NO	55	
FOTOĞRAF NO	191	
ÇİZİM NO	155-156	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- A Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,9 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,9 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik forma sahiptir. Duman yolu, ağız kenarına doğru dışa açılıp basamak halkası ile sonlanmaktadır. Basamak halkasının hemen alt kısmında yedi sıra, duman yolunun çanağa yakın kısmında beş sıra yiv duman yolunu kuşatmaktadır.	

Fotoğraf.191: Alt görünüm

Çizim.155: Alt görünüm çizimi

Çizim.156: Kesit çizimi

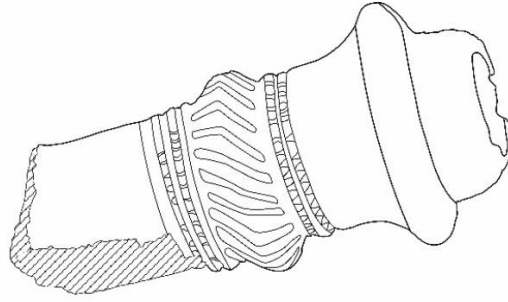
KATALOG NO	56	
FOTOĞRAF NO	192-193	
ÇİZİM NO	157-158	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- D Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,4 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, çokgen formlu duman yolundan ibarettir. Duman yolunun orta kısmında hafif dışa taşkın bilezik yer alıp diyagonal yivlerle kuşatılmıştır. Alt ve üst kısımlarında rulet baskı tekniği ile yapılmış, karelerin yan yana gelerek oluşturduğu bordür duman yolunu kuşatmaktadır. Duman yolu dışa taşkın bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır.	

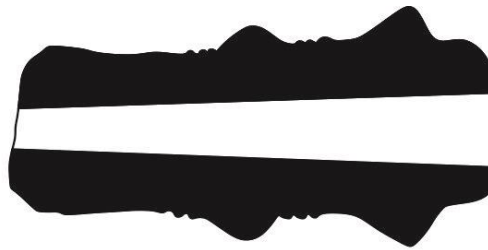
Fotoğraf.192: Alt görünüm

Fotoğraf.193: Sağ görünüm

Çizim.157: Sağ görünüm çizimi

Çizim.158: Kesit çizimi

KATALOG NO	57	
FOTOĞRAF NO	194-195-196-197	
ÇİZİM NO	159-160-161	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,6 cm.
	Mevcut Genişlik	2,1 cm.
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Bileziğin alt ve üst kısımlarında kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşan bordür, duman yolunu kuşatmaktadır. Çanağa yakın kısımda kazıma tekniği ile yapılmış dalga motifi, kısa çubuklardan oluşan bordüre paralel olarak düzenlenmiş olup duman yolunu çevrelemektedir.	

Fotoğraf.194: Alt görünüm

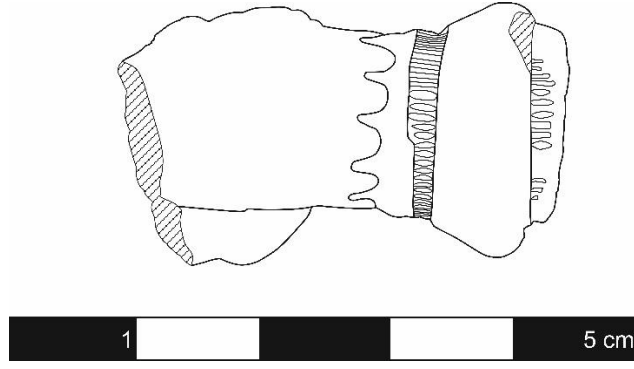
Fotoğraf.195: Üst görünüm

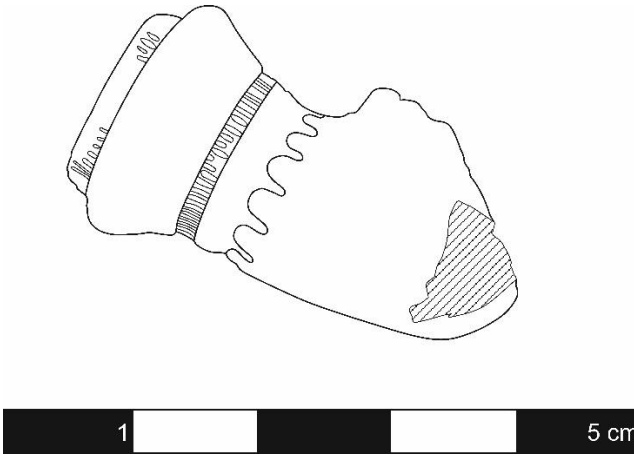
Fotoğraf.196: Sol görünüm

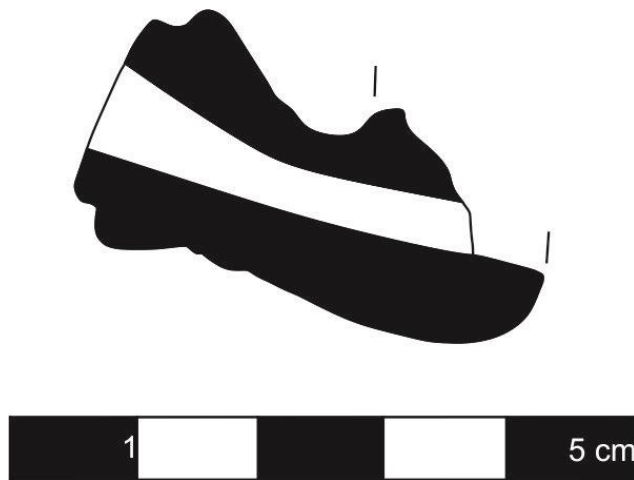
Fotoğraf.197: Sağ görünüm

Çizim.159: Alt görünüm çizimi

Çizim.160: Sol görünüm çizimi

Çizim.161: Kesit çizimi

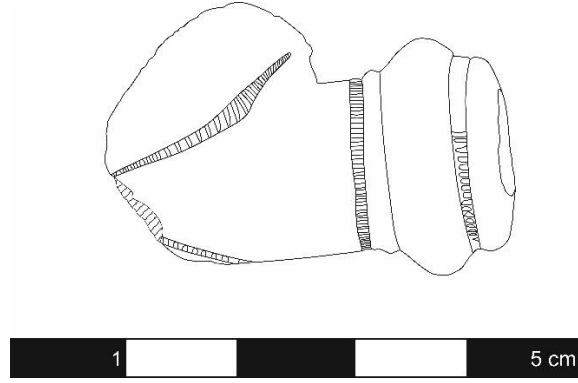
KATALOG NO	58	
FOTOĞRAF NO	198-199	
ÇİZİM NO	162-163	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,5 cm.
	Mevcut Genişlik	2,7 cm.
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Krem	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Mevcut parçadan duman yolunun çanağa doğrudan bağlandığı anlaşılmaktadır. Lüle, yuvarlak çanaklı tipe sahip olabilir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Basamak halkasını kısa çubuklardan oluşan bordür kuşatmaktadır. Bileziğin alt kısmında kazıma tekniği ile yapılmış tek sıra yiv ve onun altında kısa çubukların oluşturduğu bordür, duman yolunu çevrelemektedir. Duman yolunun çanağa bağlanan bölümünde iki yanda kısa çubukların oluşturduğu şerit görülmektedir. Rulet baskı ile yapılmış bu şeridin, üçgen yaparak duman yolunu sınırlandıracağı mevcut parçadan anlaşılmaktadır.	

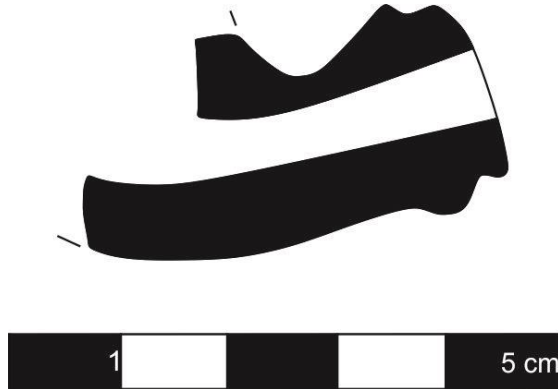
Fotoğraf.198: Alt görünüm

Fotoğraf.199: Üst görünüm

Çizim.162: Alt görünüm çizimi

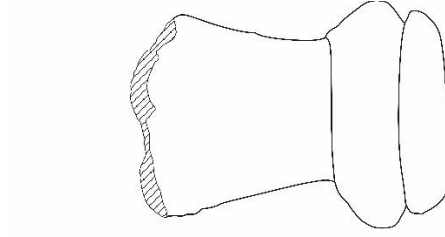

Çizim.163: Kesit çizimi

KATALOG NO	59	
FOTOĞRAF NO	200	
ÇİZİM NO	164-165	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,8 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının büyük bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Kısa tutulan duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır.	

Fotoğraf.200: Alt görünüm

Çizim.164: Alt görünüm çizimi

Çizim.165: Kesit çizimi

KATALOG NO	60	
FOTOĞRAF NO	201-202	
ÇİZİM NO	166-167	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,4 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,3 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kırmızı hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızı	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, baskı, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	Bitkisel	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Kısa tutulan duman yolu, bombeli bilezikle son bulmaktadır. Bileziğin üst kısmında, stilize yaprak motifi kenarlarının yan yana getirilmesiyle oluşturulmuş bordür bulunmaktadır. Basamak halkası oluşturulmaya çalışılan bordürün iç kısımlarında daire motifleri bulunur. Bileziğin alt kısmında kısa çubukların yan yana dizilmesiyle oluşturulmuş rulet baskı bezeme, duman yolunu kuşatmaktadır. Onun altında kazıma tekniği ile yapılmış çift sıra yiv bulunmaktadır. Yivlerin alt kısmında bitkisel mühür yer almaktadır.	

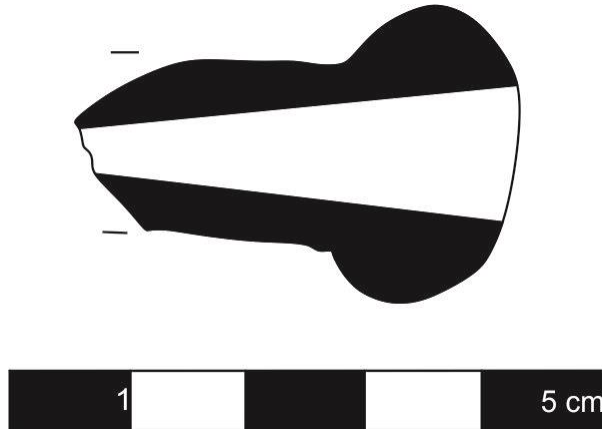
Fotoğraf.201: Alt görünüm

Fotoğraf.202: Üst görünüm

Çizim.166: Sol görünüm çizimi

Çizim.167: Kesit çizimi

KATALOG NO	61	
FOTOĞRAF NO	203-204-205-206	
ÇİZİM NO	168-169-170	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2013	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,4 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Beyaz hamurlu, ince gözenekli	
ASTAR RENGİ	Krem	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Kısa tutulan duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bileziğin üstünü kısa çubuklardan oluşan bordürler diyagonal olarak kuşatmaktadır. Aynı bezeme duman yolunda dikey olarak bir sıra, paralel olarak iki sıra şekilde uygulanmıştır.	

Fotoğraf.203: Alt görünüm

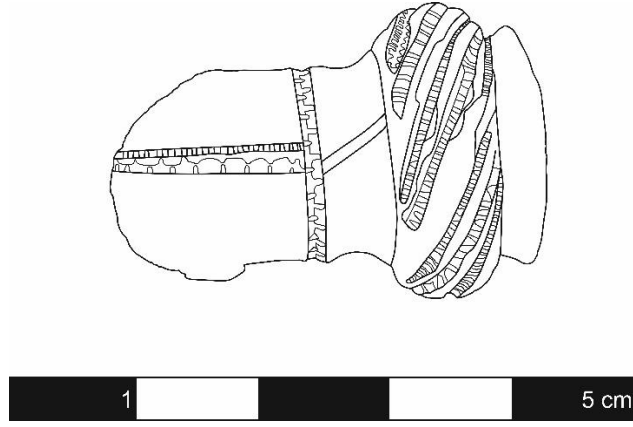
Fotoğraf.204: Üst görünüm

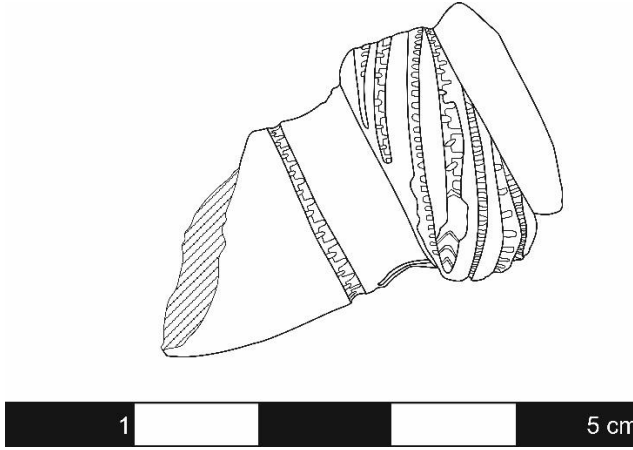
Fotoğraf.205: Sol görünüm

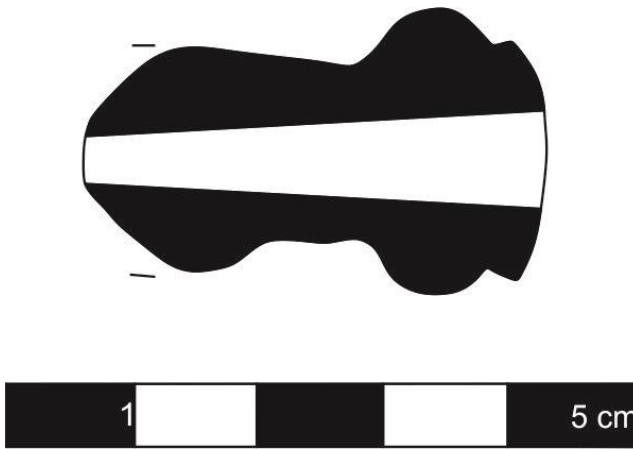
Fotoğraf.206: Sağ görünüm

Çizim.168: Alt görünüm çizimi

Çizim.169: Sağ görünüm çizimi

Çizim.170: Kesit çizimi

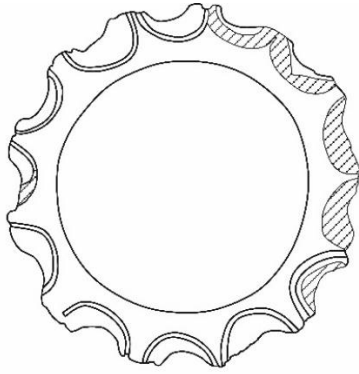
KATALOG NO	62	
FOTOĞRAF NO	207-208	
ÇİZİM NO	171-172-173	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B/C Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	1,5 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	1,6 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Krem	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun büyük bir bölümü kırık olan lüle, kısa boyutlu silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, oldukça küçük bombeli bilezik ve ona bitişik dış bükey basamak halkasıyla son bulmaktadır. Basamak halkasında derin kazıma tekniği uygulanarak belirli aralıklarla oluk bezeme uygulanmıştır. Basamak halkasının ağız kısmında kazıma tekniği ile dalga motifleri yapılmıştır.	

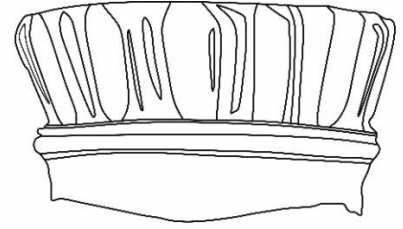
Fotoğraf.207: Üst görünüm

Fotoğraf.208: Yan görünüm

Çizim.171: Üst görünüm çizimi

Çizim.172: Yan görünüm çizimi

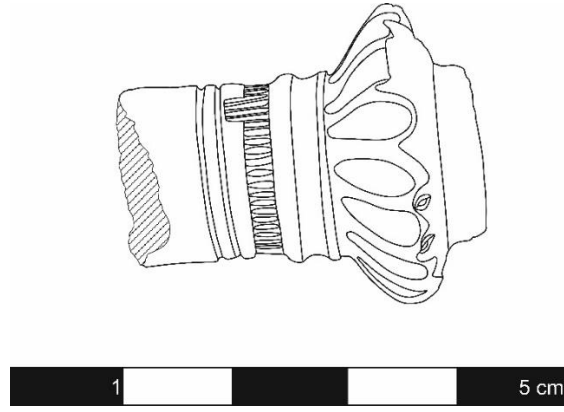

Çizim.173: Kesit çizimi

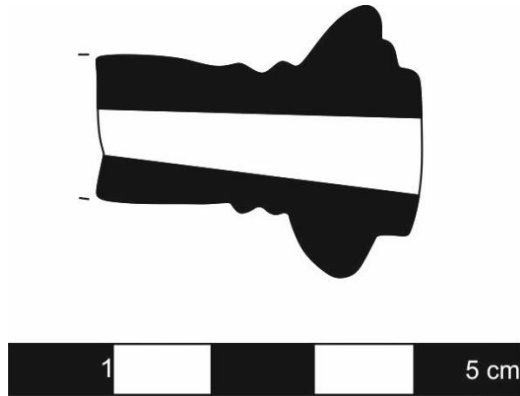
KATALOG NO	63	
FOTOĞRAF NO	209	
ÇİZİM NO	174-175	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2015	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B/C Kesiti	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,2 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bombeli bilezikte derin kazıma tekniği uygulanarak belirli aralıklarla oluk bezeme uygulanmıştır. Bileziğin alt tarafında birbirine paralel oldukça küçük boyutlu iki bilezik yer almaktadır. Onların altında kısa çubukların yan yana gelerek oluşturduğu bordür, duman yolunu çevrelemektedir. Bordürün alt kısmında da kazıma tekniği ile yapılmış birbirine paralel iki yiv bulunmaktadır.	

Fotoğraf.209: Alt görünüm

Çizim.174: Alt görünüm çizimi

Çizim.175: Kesit çizimi

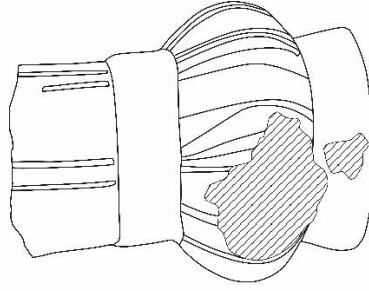
KATALOG NO	64	
FOTOĞRAF NO	210-211	
ÇİZİM NO	176-177	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,5 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Beyaz hamurlu, ince gözenekli	
ASTAR RENGİ	Beyaz	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, çokgen forma sahip duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bombeli bilezikte kazıma tekniği ile belirli aralıklarla yivler oluşturulmuştur. Bileziğin alt kısmında duman yoluna ve birbirlerine paralel iki sıra yiv, belirli aralıklarla duman yolundan çanağa doğru ilerlemektedir.	

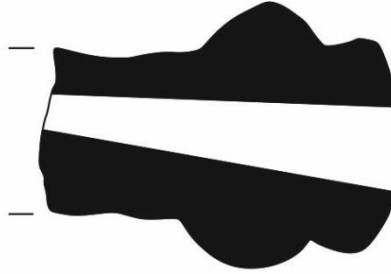
Fotoğraf.210: Alt görünüm

Fotoğraf.211: Üst görünüm

Çizim.176: Alt görünüm çizimi

Çizim.177: Kesit çizimi

KATALOG NO	65	
FOTOĞRAF NO	212-213-214-215	
ÇİZİM NO	178-179-180	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2018	
BULUNDUĞU YER	Zaviyeli Yapının Bulunduğu Alan- A4 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	4,2 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,9 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Kahverengi hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kırmızımsı kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	Bitkisel	
TARİH	18.-19. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bombeli bileziğin alt kısmını ve basamak halkasını, karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordürler kuşatmaktadır. Bordürün altında, duman yolunun sol yüzünde bitkisel mühür yer almaktadır. Mevcut parçadan duman yolunun hafifçe şişkin omurga ile çanağa bağlandığı ve duman yolunun iki tarafından uzanan karelerden oluşan şeritlerin, omurgayı üçgen yaparak sınırlandırdığı anlaşılmaktadır.	

Fotoğraf.212: Alt görünüm

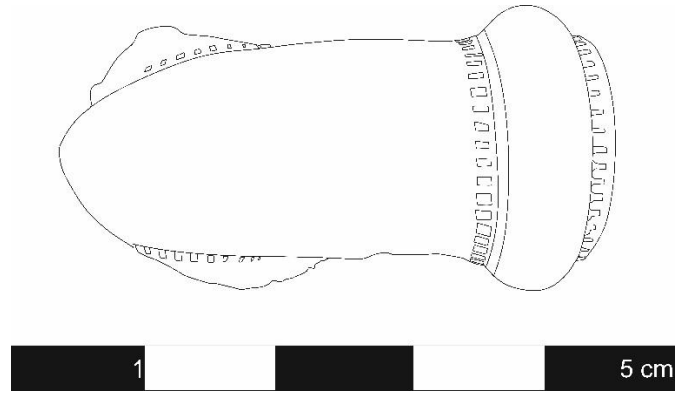
Fotoğraf.213: Üst görünüm

Fotoğraf.214: Sol görünüm

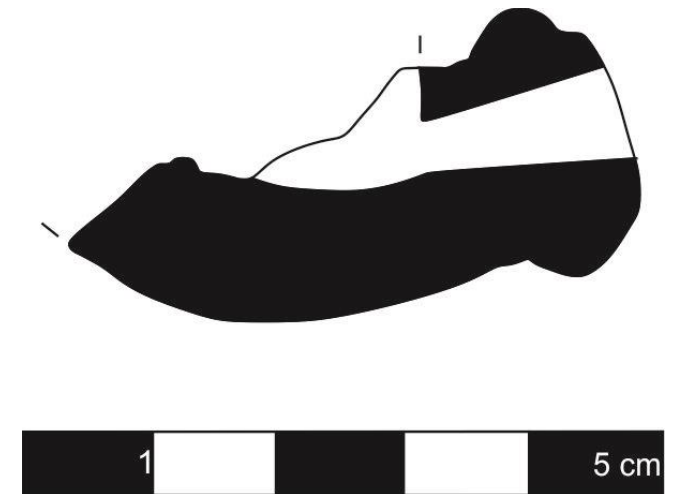
Fotoğraf.215: Sağ görünüm

Çizim.178: Alt görünüm çizimi

Çizim.179: Sol görünüm çizimi

Çizim.180: Kesit çizimi

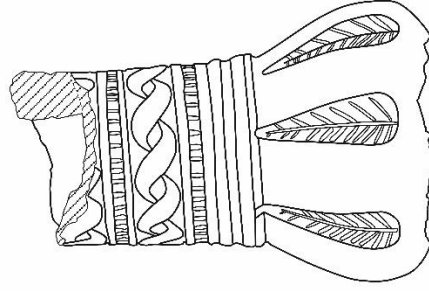
KATALOG NO	66	
FOTOĞRAF NO	216-217	
ÇİZİM NO	181-182	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2019	
BULUNDUĞU YER	İmarethane Olduğu Düşünülen Alan- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,9 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Beyaz hamurlu, ince gözenekli	
ASTAR RENGİ	Beyaz	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Baskı, rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik, bitkisel	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezikle son bulmaktadır. Bombeli bilezikte belirli aralıkta, baskı tekniğinde yaprak motifleri bulunmaktadır. Bileziğin altında kazıma tekniğiyle yapılmış birbirine paralel iki yiv, onun altında kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür, bordürün altında örgü motifi ve onun da altında aynı kompozisyonun tekrar ettiği düzen, duman yolunu kuşatmaktadır.	

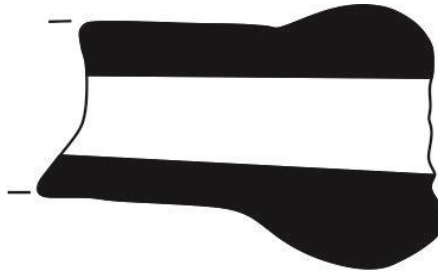
Fotoğraf.216: Alt görünüm

Fotoğraf.217: Üst görünüm

Çizim.181: Üst görünüm çizimi

Çizim.182: Kesit çizimi

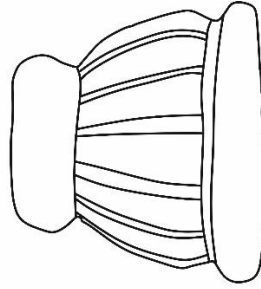
KATALOG NO	67	
FOTOĞRAF NO	218-219	
ÇİZİM NO	183-184	
ETÜT NO	E.T.2137 (Müze) – HRŞ 10/48 (Kazı)	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2010	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- C Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	1,5 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,5 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Beyaz hamurlu, ince gözenekli	
ASTAR RENGİ	Beyaz	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bombeli bilezikte belirli aralıklarla yivler oluşturulmuştur.	

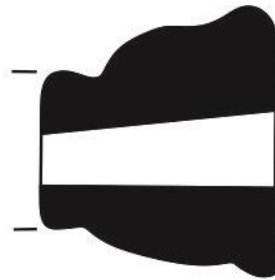
Fotoğraf.218: Üst görünüm

Fotoğraf.219: Yan görünüm

Çizim.183: Yan görünüm çizimi

Çizim.184: Kesit çizimi

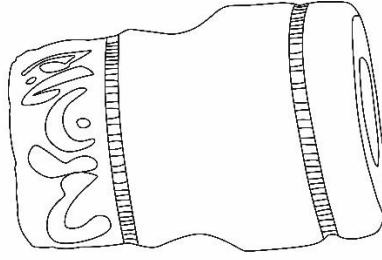
KATALOG NO	68	
FOTOĞRAF NO	220-221	
ÇİZİM NO	185-186	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2012	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	2,7 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,7 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Kazıma, rulet baskı	
SÜSLEME	Geometrik, yazı	
MÜHÜR-DAMGA	Yazı	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, silindirik duman yolundan ibarettir. Duman yolu, hafif dışa taşkın bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bileziğin üst kısmında kısa çubukların yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bordür, basamak halkasını kuşatmaktadır. Aynı bordür duman yolunun orta kısmında da yer almaktadır. Onun altında yazıt bulunmaktadır. Yazıt, lülenin aşınmasından dolayı tümü ile okunamamıştır. Arapça “...طاعة...” (itaat) yazılıdır.	

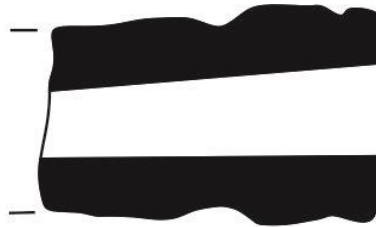
Fotoğraf.220: Sağ görünüm

Fotoğraf.221: Sağ görünüm-2

Çizim.185: Sağ görünüm çizimi

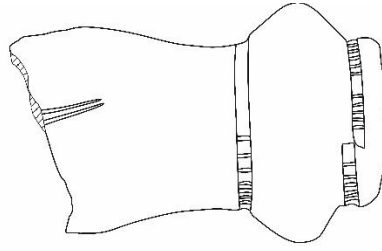

Çizim.186: Kesit çizimi

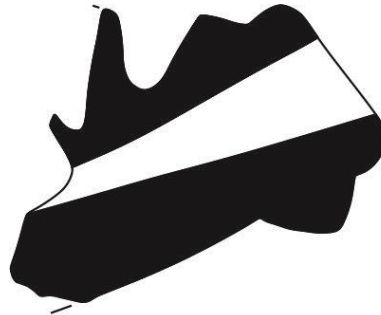
KATALOG NO	69	
FOTOĞRAF NO	222	
ÇİZİM NO	187-188	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2009	
BULUNDUĞU YER	Yerleşim Alanı- B Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,4 cm.
	Genişlik	-
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	0,8 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Açık gri hamurlu, gözeneksiz, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Açık gri	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanağının tamamı ve duman yolunun bir bölümü kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipinde olabilir. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkasıyla son bulmaktadır. Bileziğin alt ve üst kısımlarında karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş birer sıra bordür yer almaktadır. Duman yolunu çanağa bağlayan yüzeyde iki sıra kazıma tekniği ile oluşturulmuş yivler yer almaktadır.	

Fotoğraf.222: Alt görünüm

Çizim.187: Alt görünüm çizimi

Çizim.188: Kesit çizimi

KATALOG NO	70	
FOTOĞRAF NO	223-224-225-226	
ÇİZİM NO	189-190-191	
CİNSİ	Pişmiş Toprak	
BULUNDUĞU TARİH	2011	
BULUNDUĞU YER	Kızlar Sarayı- C2 Açması	
ÖLÇÜLERİ	Mevcut Uzunluk	3,9 cm.
	Mevcut Genişlik	2,9 cm.
	Yükseklik	-
	Duman Yolu Ağız Çapı	1 cm.
HAMUR ÖZELLİĞİ	Gri hamurlu, ince gözenekli, sık dokulu	
ASTAR RENGİ	Kahverengi	
SÜSLEME TEKNİĞİ	Rulet baskı, kazıma	
SÜSLEME	Geometrik	
MÜHÜR-DAMGA	-	
TARİH	17.-18. yüzyıl	
TANIMI	Çanak kısmı kırık olan lüle, yuvarlak çanaklı lüle tipinde olabilir. Duman yolu, çanağa doğrudan bağlanıp kısa tutulmuştur. Duman yolu, bombeli bilezik ve ona bitişik basamak halkası ile son bulmaktadır. Bombeli bileziğin alt kısmında karelerin yan yana gelmesiyle oluşturulmuş bir sıra bordür yer almaktadır. Basamak halkısını çentiklerden oluşan bordür çevrelemektedir. Duman yolundan kaideye geçişte ortada kazıma tekniği ile yapılmış yiv; iki yanında karelerin oluşturduğu bordür kaideye doğru uzanmaktadır.	

Fotoğraf.223: Alt görünüm

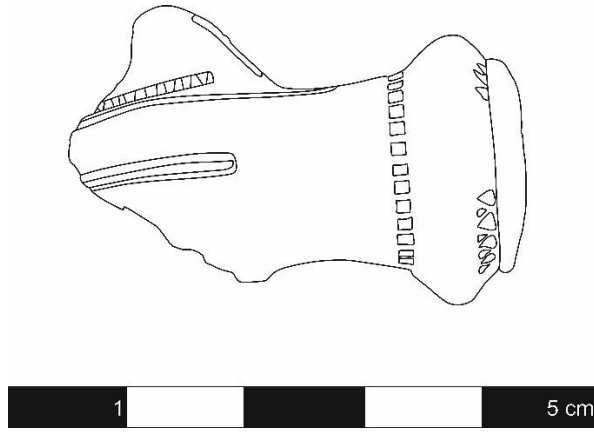
Fotoğraf.224: Üst görünüm

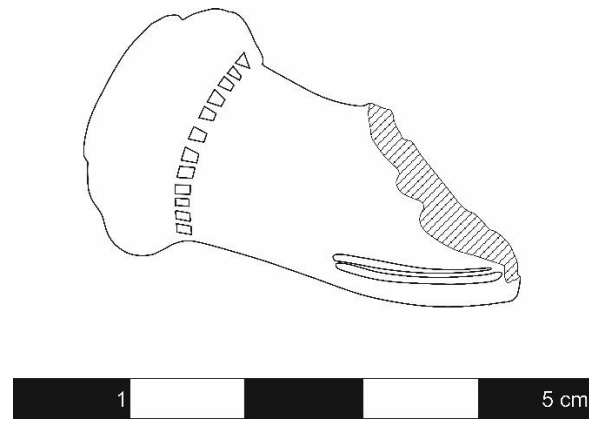
Fotoğraf.225: Sol görünüm

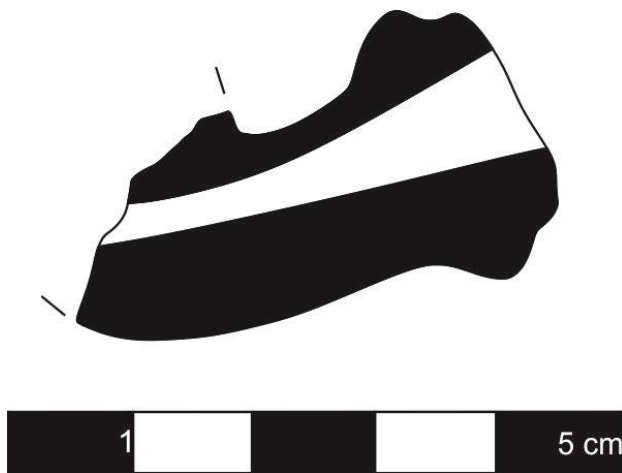
Fotoğraf.226: Sağ görünüm

Çizim.189: Alt görünüm çizimi

Çizim.190: Sol görünüm çizimi

Çizim.191: Kesit çizimi

EKLER

Ek 1

Hamur Renkleri Tablosu

Hamur Rengi	Katalog No	Toplam
Gri	1, 5, 10, 17, 18, 19, 27, 28, 29, 31, 32, 36, 42, 43, 49, 54, 55, 62, 70	19
Açık gri	2, 3, 4, 8, 21, 22, 23, 24, 33, 40, 46, 47, 48, 56, 57, 58, 59, 63, 68, 69	20
Kiremit	6, 7	2
Pembe	9, 20, 25, 26	4
Kahverengi	11, 12, 13, 14, 15, 16, 30, 37, 38, 39, 41, 50, 52, 65	14
Kırmızı	34, 35, 44, 45, 51, 53, 60	7
Beyaz	61, 64, 66, 67	4

Lüle Tipleri Tablosu

Lüle Tipleri	Katalog No	Toplam
Yuvarlak Çanaklı	1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15	15
Basık Yuvarlak Çanaklı	16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43	28
Lale Biçimli Çanaklı	44, 45	2
Karinalı Çanaklı	46, 47, 48	3
Silindir Çanaklı	49	1
Süzgeç Çanaklı	50	1
Disk Kaideli	51, 52, 53, 54	4
Tipi Tespit Edilemeyen	55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70	16

Süsleme Teknikleri Tablosu

Süsleme Tekniği	Katalog No	Toplam
Kazıma	16, 18, 21, 26, 33, 44, 49, 55, 59, 62, 64, 67	12
Kazıma-Baskı	15, 17, 22, 36, 37, 39, 45, 52	8
Kazıma-Rulet Baskı	1, 2, 8, 9, 10, 11, 14, 19, 24, 25, 28, 31, 32, 40, 46, 47, 48, 51, 53, 54, 56, 57, 58, 61, 63, 68, 69, 70	28
Baskı-Rulet Baskı	3, 7, 12, 13, 65	5
Kazıma-Baskı-Rulet Baskı	4, 5, 23, 27, 29, 30, 34, 35, 38, 41, 42, 43, 60, 66	14

Süsleme Türleri Tablosu

Süsleme Türleri	Katalog No	Toplam
Geometrik	1, 2, 4, 7, 9, 10, 11, 12, 14, 15, 16, 18, 19, 21, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 32, 33, 35, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 46, 48, 49, 51, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 61, 62, 63, 64, 67, 69, 70	50
Geometrik-Bitkisel	3, 8, 13, 17, 22, 23, 31, 36, 47, 52, 60, 65, 66	13
Geometrik-Yazı	5, 34, 45, 68	4
Süslemesiz	6, 20, 50	3

Ek 2

